

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARZ-YÖNLÜ İKTİSAT VE LAFFER EĞRİSİNİN
TÜRKİYE TAHMİNİ: 1982-2008**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Gülçin Elif ERİÇ**

Anabilim Dalı : İktisat

Programı : İktisat

HAZİRAN 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARZ-YÖNLÜ İKTİSAT VE LAFFER EĞRİSİNİN
TÜRKİYE TAHMİNİ: 1982-2008**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Gülçin Elif ERİÇ
412071012**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 04 Mayıs 2009

Tezin Savunulduğu Tarih : 25 Mayıs 2009

**Tez Danışmanı : Doç. Dr. Raziye SELİM (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ümit ŞENESEN (İTÜ)
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER (İÜ)**

HAZİRAN 2009

Anneme...

ÖNSÖZ

Yoğun çalışma temposu içinde bana vakit ayıran tez danışmanım Doç. Dr. Raziye Selim'e, çalışmanın tamamlanmasında bana yol gösterici olan ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ümit Şenesen'e, verdiği destekten ötürü Prof. Dr. İzzettin Önder'e, tezimi süresinde tamamlayabilmem için gereken her türlü kolaylığı sağlayan Prof. Dr. Ertuğrul Tokdemir'e, teknik desteklerinden dolayı Yard. Doç. Dr. Mehtap Hisarcıklılar'a ve sınıf arkadaşım Mariye Akçakaya'ya, verdiği moral destekle tezimin bitmesi için beni cesaretlendiren çalışma arkadaşım Ar. Gör. Serkan Değirmenci'ye, manevi desteğini her zaman hissettiğim İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Opera bölümü öğretim üyesi şan hocam ve ikinci annem Doç. Şebnem Ünal'a, eğitim hayatım boyunca beni hep destekleyen aileme ve en önemlisi bütün özverisiyle bugünlere gelmemi sağlayan ve bana her zaman huzurlu bir çalışma ortamı yaratan biricik anneme ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bana maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

Mayıs 2009

Gülçin Elif ERİÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvi
ÖZET.....	xx
SUMMARY	xxiv
1. GİRİŞ	1
2. ARZ-YÖNLÜ VE TALEP-YÖNLÜ İKTİSAT OKULLARI	5
2.1 Merkantilizm	6
2.2 Fizyokrasi.....	6
2.3 Klasik İktisat	6
2.4 Keynesyen İktisat	7
2.5 Monetarizm (Chicago Okulu)	8
2.6 Rasyonel Beklentiler Okulu (Yeni Klasik İktisat)	9
2.7 Kamusal Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat (Virginia Okulu)	9
2.8 Arz-yönlü İktisat	10
3. ARZ-YÖNLÜ İKTİSAT	13
3.1 Arz-yönlü İktisadın Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	13
3.2 Arz-yönlü İktisadın Tarihçesi	14
3.3 Arz-yönlü İktisadın Dayandığı İlkeler	16
3.3.1 Arz-yönlü iktisadın ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma ile ilişkisi	16
3.3.2 Arz-yönlü iktisadın marjinal vergi oranları ve nisbi fiyatlar ile ilişkisi....	22
3.3.2.1 Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkisi	23
3.3.2.2 Vergi indirimlerinin tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkisi	29
3.3.2.3 Vergi indirimlerinin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisi	32
3.3.3 Arz-yönlü iktisadın vergi gelirleri ile ilişkisi	34
4. LAFFER ETKİSİ VE LAFFER EĞRİSİ	35
4.1 Laffer Etkisi ve Laffer Eğrisinin Tanımı	35
4.2 Laffer Eğrisinin Belirsizlikleri	40
4.3 Buchanan-Lee Modeli	44

4.3.1 Uzun dönem-kısa dönem Laffer eğrisi ayrımı	44
4.3.2 Laffer eğrisinin beklentiler ile ilişkisi	46
4.3.3 Gutmann eğrisinin tanımı ve Laffer eğrisi ile karşılaştırılması	46
5. ABD'DE VERGİ İNDİRİMLERİ VE 1980 SONRASI TÜRK VERGİ SİSTEMİ.....	53
5.1 ABD'de Vergi İndirimleri.....	53
5.2 1980 Sonrası Türk Vergi Sistemi.....	58
6. LAFFER EĞRİSİNİN TÜRKİYE TAHMİNİ (UYGULAMA).....	67
6.1 Literatürde Laffer Eğrisi	67
6.2 Model, Değişkenler, Yöntem ve Veriler	70
6.3 Modelin Çözümü.....	72
6.3.1 Tüm vergi gelirleri için Laffer eğrisinin tahmini	72
6.3.2 Gelir vergisi için Laffer eğrisinin tahmini	76
6.3.3 Kurumlar vergisi için Laffer eğrisinin tahmini	83
6.3.4 Dolaylı vergiler için Laffer eğrisinin tahmini	87
6.3.5 Dolaysız vergiler için Laffer eğrisinin tahmini.....	91
7. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	95
KAYNAKLAR	99
EKLER.....	105
EK A	105
EK B	109
EK C	113
EK D	117
EK E	121
EK F	123
ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BÜMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EKKY	: En Küçük Kareler Yöntemi
ERTA	: Economic Recovery Tax Act
GDP	: Gross Domestic Product
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFRA	: Tax Equity and Fiscal Responsibility Act
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VG	: Vergi Geliri
VO	: Vergi Oranı

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 5. 1 : Mellon Vergi İndirimleri Öncesi ve Sonrası Ekonomik Durum	54
Çizelge 5. 2 : Kennedy Vergi İndirimleri Öncesi ve Sonrası Ekonomik Durum	55
Çizelge 5. 3 : Kennedy Döneminde Gelir Vergisi Oranları (1961-1966).....	55
Çizelge 5. 4: Reagan Dönemi Bütçe Açıkları.....	57
Çizelge 5. 5: Türkiye’de Bütçe Dengesinin GSMH’a Oranı (1982-2005).....	59
Çizelge 5. 6: OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Oranları (2006).....	64
Çizelge 5. 7: OECD Ülkelerinde Gelir Vergisi Oranları (2006)	65
Çizelge 5. 8: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları (2006).....	66
Çizelge 6.1: Toplam Vergi Gelirleri İçin EKKY Sonuçları	72
Çizelge 6. 2: 1982-2008 Döneminde Efektif Vergi Oranları	74
Çizelge 6. 3: Vergi Oranları ile Toplam Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki.....	75
Çizelge 6. 4: Gelir Vergisi İçin EKKY Sonuçları	76
Çizelge 6. 5: 1982-2008 Döneminde Efektif Gelir Vergisi Oranları	78
Çizelge 6. 6: Gelir Vergisi Oranları ile Gelir Vergisi Miktarı Arasındaki İlişki.....	79
Çizelge 6. 7: Türkiye’nin 1982-2008 Dönemi Gelir Vergisi Laffer Eğrisi Tahmini.	82
Çizelge 6. 8: Kurumlar Vergisi İçin EKKY Sonuçları	83
Çizelge 6. 9: 1982-2008 Döneminde Efektif Kurumlar Vergisi Oranları	85
Çizelge 6. 10: Kurumlar Vergisi Oranları ile Kurumlar Vergisi Gelirleri Arasındaki	86
Çizelge 6. 11: Dolaylı Vergiler İçin EKKY Sonuçları	87
Çizelge 6. 12: 1982-2008 Döneminde Efektif Dolaylı Vergi Oranları	89
Çizelge 6. 13: Dolaylı Vergi Oranları ile Dolaylı Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki .	90
Çizelge 6. 14: Dolaysız Vergiler İçin EKKY Sonuçları.....	91
Çizelge A. 1: Tüm Vergiler İçin EKKY Sonuçları.....	105
Çizelge B. 1: Gelir Vergisi İçin EKKY Sonuçları.....	109
Çizelge C. 1: Kurumlar Vergisi İçin EKKY Sonuçları	113

Çizelge D. 1: Dolaylı Vergiler İçin EKKY Sonuçları	117
Çizelge E. 1: Dolaysız Vergiler İçin EKKY Sonuçları	121
Çizelge F. 1: OECD (2006) Ülkeleri İçin EKKY Sonuçları	123
Çizelge F. 2: OECD (2006) Ülkeleri İçin EKKY Sonuçları	124

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3. 1: Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki	24
Şekil 3. 2: Emek Arzının Vergi İndirimine Duyarlılığının Yüksek Olduğu Durumda Vergi Oranı ve Vergi Gelirleri İlişkisi	26
Şekil 3. 3: Emek Arzının Vergi İndirimine Duyarlılığının Düşük Olduğu Durumda Vergi Oranı ve Vergi Gelirleri İlişkisi	27
Şekil 4.1: Laffer Eğrisi (1).....	36
Şekil 4.2 : Laffer Eğrisi (2).....	37
Şekil 4.3 : Laffer Eğrisi (3).....	38
Şekil 4. 4: Basit Laffer Eğrisi	41
Şekil 4. 5: Daha Kompleks Laffer Eğrisi	41
Şekil 4. 6: Laffer Eğrisinin Belirsizlikleri	43
Şekil 4. 7: Uzun Dönem ve Kısa Dönem Laffer Eğrileri	45
Şekil 4. 8: Laffer ve Gutmann Eğrilerinin Karşılaştırılması.....	47
Şekil 4. 9: Laffer ve Gutmann Eğrilerinin Karşılaştırılması (2).....	48
Şekil 4. 10: Üretimin Vergi Oranlarındaki Değişikliğe Tepkisi.....	50
Şekil 4. 11: Toplam Vergi Geliri-Vergi Oranı İlişkisi.....	50
Şekil 5. 1: Toplam Vergi Gelirlerinin Artış Yüzdesi (1982-2008).....	59
Şekil 5. 2: Toplam Vergi Gelirleri İçinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı	62
Şekil 5. 3: Dolaylı ve Dolaysız Vergi Yüğü (1982-2008).....	63
Şekil 6. 1: Toplam Vergi Gelirleri ve Ortalama Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi.....	73
Şekil 6. 2: Toplam Vergi Gelirleri ve Ortalama Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri	73
Şekil 6. 3: Efektif Vergi Oranlarının Seyri (1982-2008).....	74
Şekil 6. 4: Gelir Vergisi Miktarı ile Ortalama Gelir Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi	77
Şekil 6. 5: Gelir Vergisi Miktarı ile Ortalama Gelir Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri.....	77
Şekil 6. 6: Efektif Gelir Vergisi Oranlarının Seyri (1982-2008).....	79
Şekil 6.7: Kurumlar Vergisi Miktarı ile Ortalama Kurumlar Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi	84

Şekil 6. 8: Kurumlar Vergisi Miktarı ile Ortalama Kurumlar Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri	84
Şekil 6. 9: Efektif Kurumlar Vergisi Oranlarının Seyri (1982-2008).....	85
Şekil 6. 10: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Ortalama Dolaylı Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi	88
Şekil 6. 11: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Ortalama Dolaylı Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri	88
Şekil 6. 12: Efektif Dolaylı Vergi Oranlarının Seyri (1982-2008).....	89
Şekil 6.13: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Ortalama Dolaysız Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi	92
Şekil 6. 14: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Ortalama Dolaysız Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri	92
Şekil A. 1: Toplam Vergi Gelirleri ile Ortalama Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi.....	106
Şekil A. 2: Toplam Vergi Gelirleri ile Ortalama Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri	106
Şekil B. 1: Gelir Vergisi Hasılatı ile Gelir Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi	110
Şekil B. 2: Gelir Vergisi Hasılatı ile Gelir Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri .	110
Şekil C. 1: Kurumlar Vergisi Gelirleri ile Kurumlar Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi	114
Şekil C. 2: Kurumlar Vergisi Gelirleri ile Kurumlar Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri.....	114
Şekil D. 1: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Dolaylı Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi.....	118
Şekil D. 2: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Dolaylı Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri	118
Şekil E. 1: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Dolaysız Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi.....	122
Şekil E. 2: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Dolaysız Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri	122
Şekil F. 1: OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi (2006).....	124
Şekil F. 2: OECD Ülkelerinde Kişi Başına Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi (2006).....	125
Şekil F. 3: OECD Ülkelerinde Kişi Başına Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri (2006).....	125

ARZ-YÖNLÜ İKTİSAT VE LAFFER EĞRİSİNİN TÜRKİYE TAHMİNİ (1982-2008)

ÖZET

Vergi oranlarındaki değişikliklerin iktisadi faaliyetler üzerinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Maliye literatüründe genel olarak, yüksek vergi oranlarının ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yarattığı hususunda uzlaşıldığı görülmektedir. Vergi oranlarının düşürülmesine bağlı olarak çeşitli kanallarla uzun dönemde ekonominin büyüyeceği düşünülür.

1970’lerin iktisadi sorunlarına alternatif bir çözüm getirebilmek için ABD’de ortaya çıkan ve temelini vergi indirimlerinin oluşturduğu arz-yönlü iktisat politikası bir çok ülkede uygulanmıştır. 1974 yılında Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer tarafından ortaya atılan ve arz-yönlü iktisadın en önemli konularından biri olan “vergi indirimlerinin vergi gelirlerini arttıracacağı” görüşü, bir diğer ifadeyle Laffer etkisi, halen tartışmalı konulardan biri olsa da, farklı dönemlerde farklı ekonomiler için test edilmiş ve genel olarak Laffer’in görüşlerini destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu tez çalışmasının amacı, eğer gerçekten bir Laffer eğrisi söz konusuysa, Türkiye’nin 1982-2008 dönemine ait Laffer eğrisinin tahmin edilmesidir. Literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, hem tüm vergi gelirleri toplamı için hem de diğer vergi türleri için Laffer eğrileri tahmin edilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’nin vergi gelirleri ve vergi oranları arasındaki ilişki, 1982 yılından sonraki dönem için incelenmiştir. 1982 yılının seçilmesinin nedeni, 1980 sonrasının iktisadi yapıdaki değişikliklere paralel olarak vergi sisteminde de kapsamlı değişikliklerin yapıldığı bir dönem olmasıdır. 1980’lerde başta ABD olmak üzere pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede gündemde olan marjinal vergi oranlarının indirilmesi, kamu harcamalarının azaltılması, yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme gibi iktisat politikaları akademik ve politik çevrelerde tartışılan önemli konular arasında yer almıştır.

24 Ocak 1980 İstikrar Programında alınan kararlar ile Türkiye’nin iktisadi yapısında çok ciddi dönüşümler yaşanmıştır. Burada esasen vergi politikasına ilişkin kararlar mevcut olmasa bile, iktisadi anlamda yaşanan bu dönüşüm, maliye politikasını da etkilemiş ve maliye politikası araçları da bu değişim doğrultusunda arz yönlü iktisat anlayışı çerçevesinde kullanılmıştır. Bu dönem sonrasında Türkiye’nin vergi politikasında köklü değişikliklere gidildiği görülmektedir. Vergi indirimleri tüm dünyada uygulandığı gibi Türkiye’de de hem dolaylı hem de dolaysız vergiler bazında bir maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada kullanılan veriler, Maliye Bakanlığı’nın çeşitli vergi istatistiklerinden elde edilmiştir. Laffer eğrisinin tahmininde Beenstock’un İngiltere’nin Laffer eğrisini tahmin etmek için kurduğu model kullanılmıştır. Modelin çözümünde En Küçük Kareler Yöntemi’nden yararlanılmıştır.

Sonuçta, teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilse bile, Türk Vergi Sistemi'ndeki gelişmelere bakıldığında Laffer'in kurmuş olduğu hipotezi destekleyecek sonuçlara ulaşılamadığı söylenbilir.

SUPPLY-SIDE ECONOMICS AND ESTIMATION OF THE LAFFER CURVE FOR TURKEY (1982-2008)

SUMMARY

It is known that tax rates have important effects on economic activities. In public finance literature, generally, there is a consensus on high tax rates create negative effects on the economy. It is thought that, depending on the tax deductions economy grows in the long run through different channels.

Based on tax deductions, supply-side economics, which emerged in the USA as an alternative solution to the economic problems of 1970s, has been applied in many economies. The idea that tax deductions increase tax revenues, which is also known as Laffer effect, is one of the most important subjects of supply-side economics and it was first set forth by Arthur Laffer, an American economist, in 1974. This idea has been tested for different economies in different periods and the consequences support the idea of Laffer.

The aim of this thesis is to estimate the Laffer curve of Turkey for the period of 1982-2008, if really a Laffer curve exists. Its difference from the other studies in the literature is that the Laffer curve estimation is done for the total tax revenues and also for the other sort of taxes.

In this study, the relationship between tax revenues and tax rates of Turkey is examined since 1982. The reason for 1982 to be chosen is that some comprehensive changes were made in the tax system of Turkey parallel to the policy changes in economic domain took place after 1980. In 1980s, the reduction of marginal tax rates and government expenditures, legal and institutional liberalization, and privatization became the main economic policies in the USA and many developed and developing countries.

With the decisions taken in the 1980 January 24th Stabilization Programme, the economical structure of Turkey experienced radical changes. Here, even there were no tax policy decisions, the economic transformation affected fiscal policy and the fiscal policy tools were used in the framework of supply-side economics. After this period, it is seen that fiscal policy of Turkey has changed seriously. Now, tax deductions are used as a fiscal policy tool for both direct and indirect taxes in Turkey and the other countries.

The data used in this study were obtained from the several tax statistics of the Ministry of Finance. For the estimation of the Laffer curve, the same model that Beenstock used for UK has been followed. Also, for solving the model, ordinary least squares method has been used.

It is concluded that, even there is a Laffer curve theoretically, looking at the practices in Turkish Taxation System, no results has been found for supporting the hypothesis that Laffer suggests.

1. GİRİŞ

Toplumun kamu hizmetlerine ihtiyacı vardır ve bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için gerekli olan finansmanın sağlanması bir zorunluluktur. Kamu harcamalarını finanse edebilmek için borçlanma gibi geçici kaynaklar yerine, vergiler gibi sağlam finansman kaynakları kullanılması bir ekonomi için daha sağlıklıdır. Devlet sunacağı hizmetlerin maliyetini vergi olarak karşılayabilir. Bir başka deyişle, kamu harcamalarının finansmanında kullanılan en temel gelir kaynağı vergilerdir. Hangi kaynaktan alınırsa alınsın vergi, sonuçta özel kesimden kamu kesimine bir fon aktarımı olduğundan ister istemez yükümlüler üzerinde bir yük oluşturmaktadır. Yüksek vergi oranları bireylerin üretken iktisadi faaliyetler içinde bulunmasını engeller ve dolayısıyla da vergilenebilir gelir azalır. Bu nedenle, her ne kadar vergi oranları yüksek olsa da vergi gelirleri azalabilir.

1970'lerin iktisadi sorunlarına alternatif bir çözüm getirebilmek için ABD'de ortaya çıkan arz-yönlü iktisadın dayandığı temel araç vergi indirimleridir. Bir ekonomik sistemde vergi konulmasıyla meydana gelecek değişiklikleri incelemek maliye teorisinin ilgi alanına girer. Hem bu nedenle hem de arz-yönlü iktisadın vergi indirimlerine dayanması sebebiyle arz-yönlü iktisada, arz-yönlü maliye politikası ya da arz-yönlü vergi politikası da denilmektedir. Arz-yönlü iktisatçılara göre vergi oranlarını düşürmenin amacı çalışma gayretini, tasarrufları ve yatırımları artırmak ve kayıt dışında faaliyette bulunmayı önleyebilmektir. Ayrıca, vergi oranlarının düşürülmesine bağlı olarak uzun dönemde iktisadi büyümenin gerçekleşmesini de beklerler. Bu iktisatçılara göre, vergi indirimleri sonucu Laffer etkisi ortaya çıkacak ve vergi gelirleri artacaktır.

1974 yılında Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer tarafından ortaya atılan Laffer etkisi şudur: Vergi indirimleri sonucu vergi gelirleri azalmayacak, aksine artacaktır. Laffer'in vergi oranları ve vergi gelirleri arasında varolduğunu düşündüğü bu ilişki farklı dönemlerde farklı ülkeler için test edilmiş ve her ne kadar hâlâ süregelen eleştiriler olsa da, genel olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilmiştir. Bu

çalışmada Türkiye'nin 1982-2008 dönemi için Laffer eğrisi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada şu soru sorgulanmaktadır: Eğer Türkiye için Laffer eğrisi söz konusuysa, toplam vergi gelirleri için tahmin edilecek olan Laffer eğrisi ile diğer vergi türleri için tahmin edilecek olan Laffer eğrileri benzer sonuçlar mı verecektir? Bir başka ifadeyle, her bir vergi türü için tahmin edilecek Laffer eğrileri, tüm vergilerin toplamı için tahmin edilecek Laffer eğrisini yansıtabilir mi? Çalışmada bu önsavın doğruluğu sınanacaktır. Eğer bu önsavın cevabı hayır ise, her bir vergi türü için ayrı ayrı Laffer eğrisi tahmin etmek, tüm vergilerin toplamı için Laffer eğrisi tahmin etmekten daha doğru sonuçlar mı verir?

1950'den sonra Türk Vergi Sistemi'nde en kapsamlı değişiklikler, 1960 ve 1980 sonrasında gerçekleştirilmiştir. Bir başka deyişle, vergi mevzuatındaki kapsamlı değişiklikler askeri rejim dönemlerinde yapılmıştır. 1980 yılı, iktisadi yapıdaki değişimlere paralel olarak vergi sisteminde de büyük çaplı değişikliklerin yapıldığı yıldır. Bu değişiklikler özellikle gelir vergisinde olmuştur. 1980'lerde ortaya çıkan arz-yönlü iktisat yaklaşımının uygulanmaya başlaması ile 1963'ten beri değişiklik yapılmayan gelir vergisi oranlarında ayarlamalar yapılmıştır. Bu dönemde, yüksek gelirli grubun vergi yükü azaltılıp, bu vasıta ile özel yatırımların desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla da gelir ve kurumlar vergisinde istisna ve muafiyet kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca, gelir vergisi dilimlerinde ve oranlarında da değişiklikler yapılmıştır. Türk vergi sisteminde meydana gelen bu değişikliklere ve ABD'de ortaya çıkan arz-yönlü iktisat yaklaşımının Türkiye'ye yansımalarına, çalışmanın beşinci bölümünde değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin tanımlar yapıldıktan sonra, kısaca arz-yönlü ve talep yönlü iktisat okullarının hangileri olduğu anlatılacaktır. Üçüncü bölümde arz-yönlü iktisat yaklaşımı tanıtılacak ve dayandığı temel ilkelere değinilecektir. Dördüncü bölümde Laffer etkisinin ne olduğu ile Laffer eğrisinin ortaya çıkışı ve teorik açıklamaları incelenecektir. Beşinci bölümde, ABD'de yapılan en önemli vergi indirimlerine ve 1980 sonrası Türk Vergi Sistemi'nde yaşanan gelişmelere göz atıldıktan sonra altıncı bölümde, Türkiye'nin Laffer eğrisi tahmini ile ilgili uygulamalar anlatılacaktır. Literatürde Laffer eğrisi ile ilgili yapılmış çalışmalara değinilip, daha sonra araştırmanın kapsamı ve veri kaynaklarından bahsedilecektir. Ayrıca, kullanılan ekonometrik model, yöntem ve elde edilen model

tahminleri de bu bölümde işlenecektir. Yedinci ve son bölümde ise, çalışmanın tamamına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2. ARZ-YÖNLÜ VE TALEP-YÖNLÜ İKTİSAT OKULLARI

İktisadın temel sorunu, insan ihtiyaçlarının çeşitli ve sınırsız olması, buna karşılık, insan ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakların kıt olmasıdır. Ekonomide kaynakların kıt, fakat ihtiyaçların sınırsız olması arz ve talep arasında bir dengesizliğe yol açar. Toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizlik kaynak kullanımı, iktisadi büyüme ve kalkınma üzerinde etkili olur. İşte, toplam arz ve toplam talep arasındaki bu dengesizliklerin sonucu olarak ortaya çıkan sorunlar, ülkelerin içinde bulundukları konjonktüre göre, arz-yönlü ya da talep-yönlü politikalar uygulanmasına neden olur.

Bir ülkedeki iktisadi büyümeyi hızlandırmak ve iktisadi dalgalanmaları kontrol etmek için uygulanan politikalara “makro iktisat politikası” denir. İktisadi büyüme, reel GDP’de (üretilen mal ve hizmet miktarında) zaman içinde meydana gelen sürekli artış demektir. Bu bağlamda, iktisat politikasının iktisadi büyümeyi hızlandırmak hedefi açısından anlamı, arzı yani üretilen mal ve hizmet miktarını arttırmaktır. Bu nedenle, daha hızlı büyüme hedefine yönelik iktisat politikasına, kısaca “arz-yönlü makro iktisat politikası” denir. Buna karşılık, iktisadi dalgalanmalar toplam talep düzeyinin değişmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla da, iktisat politikasının iktisadi dalgalanmaları kontrol etmek hedefi açısından anlamı, toplam talep düzeyini kontrol etmektir. Buna da, “talep-yönlü makro iktisat politikası” denir (Ünsal, 2007).

En eski iktisat okullarından bu yana, devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli olup olmadığı, eğer gerekiyorsa, hangi iktisat araçlarının kullanılacağı tartışılmıştır. Bazı dönemlerde arz-yönlü, bazı dönemlerde de talep-yönlü politikalara ağırlık verilmiştir. Keynesyen iktisat dışındaki diğer iktisadi düşünce okulları, ekonominin arz yanına ağırlık vermişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde, iktisadi düşünce tarihinde arz ve talep-yönlü teorilere değinen okullar kısaca tanıtılacaktır.

2.1 Merkantilizm

16. yüzyıldan 18. yüzyılın sonuna kadar süren dönemde Merkantilizm, esasen kapitalizmin kurumsallaşmış ilk aşamasını oluşturmuştur (Aktan, 1989). Merkantilizmde devlet müdahalesine izin verilir. Devletin ekonomiye müdahale ederek ülkeye değerli maden girişini sağlaması ve ülkeden değerli maden çıkışını engellemesi gerektiği vurgulanmıştır (Pınar, 2006). Merkantilizm, bir ülkenin zenginlik ve refahını, diğer ülkelere değerli maden karşılığında mal ihraç etmeye bağlamış olması nedeniyle, “ticari” bir özelliğe de sahiptir. Bu da, merkantilizmin arz yönüne ağırlık veren bir teori olduğunu gösterir. Merkantilizm, arzı gereği gibi arttıramadığı için, bir başka deyişle, “prodüktivite krizi” nedeniyle yıkılmıştır (Aktan, 1989).

2.2 Fizyokrasi

Merkantilizmin yıkılışından sonra, 18.yüzyılda fizyokratlar da arza ağırlık vermişlerdir. Fizyokratlar, zenginliği tarıma bağlamışlar ve ekonomideki tek verimli faaliyet alanının tarım olduğunu söylemişlerdir. Fizyokratlar, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Bunun nedeni, ekonomide bir “doğal düzen”in olduğu, bu düzenin sürmesinin özel mülkiyet ile olabileceği ve bu nedenle de ekonomiye müdahale edilmemesi gerektiğidir.

2.3 Klasik İktisat

Arza ağırlık veren ve 18.yüzyıl sonu-19.yüzyıl başında gelişen bir diğer iktisat okulu, klasik iktisattır. Klasik iktisat düşüncesi, bir görünmez elin varlığından söz eder. Ekonomideki dengesizliklerin geçici olduğunu ve bu dengesizliklerin görünmez el mekanizması ile piyasa düzeni içerisinde çözüme kavuşacağını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle de, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunurlar.

Klasik iktisatçılardan Say’ın da adıyla anılan “Say Yasası”na, bir başka deyişle, Mahreçler Yasası’na göre “her arz kendi talebini yaratır.” Böylece piyasada arz ve talep daima birbirine eşit olacaktır ve devlet müdahalesine de gerek kalmayacaktır.

2.4 Keynesyen İktisat

1929'daki büyük bunalım öncesinde, ABD'de hisse senetleri üzerinde yoğunlaşan spekülatif davranışlar hisse senetleri fiyatlarını arttırmış, 1929 yılının Ekim ayında ise hisse senedi fiyatları hızlı bir şekilde düşmüştür. ABD'de menkul kıymetlere yatırım yapan kişi ve kurumlar bir hafta içinde 40 milyar dolarlık bir zarara uğramıştır. ABD'de yaşanan bu panik kısa sürede Avrupa'yı da etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucu, ABD ve Avrupa'da işsizlik artmış ve reel GDP azalmıştır (Aktan, 1989). Örneğin, ABD'de 1929 yılında 315 milyon dolar olan reel GDP, 1933 yılında 222 milyar dolara gerilerken, 1929 yılında %3,2 olan işsizlik haddi, 1933 yılında %25 düzeyine yükselmiş ve böylece ABD'de çalışmak isteyen her dört kişiden biri işsiz kalmıştır (Ünsal, 2007).

1929 yılında yaşanan bu büyük buhrana kadar klasik iktisat anlayışı devam etmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan işsizlik ve önemli boyutlardaki ekonomik daralma, ekonominin kendi doğal işleyişinin her zaman mümkün olamayacağını göstermiştir. Dolayısıyla, arza ağırlık veren klasik iktisadi düşünceye karşı, 1929 bunalımının yarattığı sorunlara çözüm getirebilmek amacıyla, ekonominin talep yanına ağırlık veren Keynesyen iktisat gündeme gelmiştir. Keynesyen iktisat teorisi talebe ağırlık verdiğinden, "talep-yönlü iktisat" olarak da adlandırılmaktadır.

Keynes'in katkılarıyla oluşan ve özellikle 1950'li ve 60'lı yıllarda en parlak dönemini yaşayan bu yeni iktisat anlayışına göre, ekonominin her zaman kendiliğinden dengeye gelemeyeceği ve devlet müdahalesinin bazı dönemlerde kaçınılmaz olduğu kabul edilmiştir. En basit biçimiyle, devlet harcama yaparak talep yetersizliğini aşmaya yardım etmelidir. Modern maliye politikası anlayışının¹ doğuşu da bu yıllara denk gelir (Pınar, 2006).

1970'li yıllara gelindiğinde birkaç temel iktisadi sorun göze çarpmaktadır. Bu sorunlardan bazıları, üretim artış hızının devamlı gerilemesi ve dolayısıyla büyümenin azalması, sermaye birikiminin azalması ve yüksek enflasyon ile işsizliğin bir arada görüldüğü stagflasyondur (Bilgili, 1993). Bu dönemde ortaya çıkan

¹ Maliye yazınında 1929 öncesi ve sonrası maliye yaklaşımları sırasıyla, "klasik maliye yaklaşımı" (mali gelenekçilik) ve "modern (müdahaleci) maliye yaklaşımı" olarak adlandırılmaktadır (Pınar, 2006).

stagflasyonun en önemli nedeni olarak, petrol fiyatları artışı gösterilmektedir. Bazı iktisatçılar ise, stagflasyonun kaynağının Keynesyen politikalar olduğunu söylemektedirler.

Özellikle sanayileşmiş ülkelerde yaşanan durgunluğun Keynesyen politikalar ile devletin ekonomideki payının büyümesi ile ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Devletlerin özellikle vergileme ile ekonomideki kaynakları toplamasının, ekonominin dinamizmini bozduğu savunulmuştur (Balseven, 2003). 1970’li yıllarda yaşanan bu ekonomik sorunlar kamu müdahalesini sorgulanır hale getirmiştir. Daha önceleri kamu müdahalesinin meşruluğunu sağlayan piyasa başarısızlığı yerine, hükümet başarısızlığı tartışılmaya başlanmıştır ve kamu sektörünün küçültülmesi yönündeki tartışmalar daha da artmıştır (Pınar, 2006).

1970’li yıllarda pek çok ülkede kamu harcamaları aşırı ölçüde artmış ve dolayısıyla vergi yükü de bu artışa ayak uydurmaya çalışmıştır. Enflasyonla mücadele amacıyla vergi oranlarının bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın arttırılması, ekonomide tasarruf ve yatırımların gelişimini olumsuz yönde etkilemiş ve sonuçta işsizliğin artmasına neden olmuştur. Ayrıca, 1970’li yıllardaki maliyet enflasyonunun yanı sıra, enflasyonun temelde, efektif talep fazlalığından kaynaklandığı ve bu talep fazlalığı üzerinde baskı oluşturacak bir vergi politikası uygulanması gerektiği pek çok Keynesyen iktisatçının önerisi olmuştur (Aktan, 1989).

1970’li yıllarda ortaya çıkan bu sorunlar, talep- yönlü politikalar ile çözülemeyince, klasik iktisadi düşünceye dayalı, onu eleştiren veya ona katkıda bulunan yeni iktisadi akımlar gündeme gelmiştir. Aşağıda, talep-yönlü iktisat politikasına alternatif çözüm önerileri getiren ve arza ağırlık veren iktisadi düşünce akımlarına değinilecektir. Asıl ağırlık ise, çalışmanın konusunu oluşturan arz-yönlü iktisat teorisine verilecektir.

2.5 Monetarizm (Chicago Okulu)

1976 yılında Milton Friedman tarafından geliştirilmiş bir teoridir. Monetaristler, iktisadi dalgalanmaların ya da daha spesifik olarak enflasyonun nedeninin para arzındaki artıştan kaynaklandığını söylerler. Ayrıca, para politikasının maliye politikasından çok daha etkin bir politika olduğunu belirtmişlerdir.

2.6 Rasyonel Beklentiler Okulu (Yeni Klasik İktisat)

Monetarizm gibi, rasyonel beklentiler teorisi de klasik iktisadın temel ilkelerini benimsemiştir. İlk olarak 1961 yılında Muth'un "Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Hareketleri Teorisi" adıyla yayınlamış olduğu makalesi ile ortaya çıkmıştır. Muth bu çalışmasında, enflasyonist dönemlerde ekonomik birimlerin monetarizmdeki gibi "uyarlayıcı beklentiler"den ziyade, "rasyonel beklentiler"e sahip olduğunu ve karar birimlerinin sistematik bir hata yapmadıklarını kabul eder. Dolayısıyla, bireylerin iktisat politikaları karşısında aktif davranarak, uygulanan politikaların beklenen sonuçlarını değiştirebileceklerini söyler. Bu teoriye göre, hükümetin önceden açıkladığı politikalar, sürpriz olmayan politikalardır. Böylece bireyler alacakları kararların olası sonuçlarını önceden tahmin edebilirler. Örneğin, vergi politikası ve kamu harcamaları politikası ile ilgili kararların önceden belirlenip sık sık değiştirilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir (Aktan, 1989).

2.7 Kamusal Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat (Virginia Okulu)

Kamusal tercih teorisi, siyasetin iktisadi araçlarla analizi olarak nitelendirilmektedir. Aktan'a göre (1989), politik karar alma sürecinde yer alan politikacılar toplum adına tercihte bulunurlarken, kamu çıkarını maksimize etmekten ziyade, kendi özel çıkarlarını maksimize etmenin yollarını ararlar. Politikacıların fayda maksimizasyonu, seçim sırasında toplayacakları oy sayılarının bir fonksiyonudur. Oyların maksimizasyonu ise vatandaşların fayda fonksiyonlarını yükseltmek (kamu harcamalarının arttırılması) ve bu fonksiyona maliyet olarak girecek faktörleri (vergi oranlarının indirilmesi vb.) azaltmak suretiyle mümkün olur.

Kamusal tercih iktisatçıları, kamu sektörünün aşırı büyümesini Keynesyen iktisadın genişleyici iktisat politikalarına bağlamışlardır. "Anayasal İktisat" adını verdikleri yeni bir araştırma alanı ile de iktisadi sorunlara çözüm önerileri getirmişlerdir. En önemli temsilcisi Buchanan olan bu yeni teoriye göre, kamu harcamalarının ve vergilemenin sınırı ve artışı anayasal hükümlerle belirlenmelidir. Böylelikle, devletin ekonomiye müdahalesi de kanuni olarak engellenmiş olacaktır.

Buchanan, vergilemenin temel yapısının ve vergi yükünün kişiler arasında dağılımı konularının mevcut bir "vergi anayasası" çerçevesi içinde ele alınması gerektiğini

söylemiştir. Vergi anayasası, bireylerin vergi oranlarındaki değişikliklere uygun bir şekilde adapte olabilecekleri ve uzun dönemi esas alan yarı-sürekli kural ve düzenlemeleri ifade etmektedir. Buchanan, 3 veya 4 yılı esas alan bir “yarı-sürekli vergi anayasası”nda, özellikle devletin hangi kaynaklar üzerinden vergi alacağını, uygulanacak vergi oranlarının maksimum sınırlarının vb. açık olarak saptanmasını önermektedir (Aktan, 1989).

Pınar’a göre (2006), kamusal tercih yaklaşımıyla beslenen anayasal iktisat düşüncesinde, politikacı ve bürokratlar da en az seçmenler kadar fayda maksimizasyonunu amaçlayabileceğinden, harcama ve vergiler konusunda ciddi anayasal sınırlamalar getirilmelidir. Bunun nedeni, çıkar gruplarının etkisi altında kalabilen siyasal otoritenin, etkin olmayan vergi ve harcama davranışlarıyla, kamu kesiminde önemli israflara neden olabileceğidir.

2.8 Arz-yönlü İktisat

Keynesyen iktisadı çeşitli yönlerden eleştiren teoriler, arza ağırlık vermişlerdir. Ancak, bu konuya asıl ağırlık veren ve spesifik olarak inceleyen arz-yönlü iktisat olmuştur (Aktan, 1989).

Keynesyen iktisada karşı ortaya çıkan ve arza ağırlık veren monetarizm, rasyonel beklentiler teorisi ve kamusal tercih teorisi kurumsal bir temele dayanırlar. Buna karşılık, arz-yönlü iktisat başlangıçta bilimsel bir temele dayanmamıştır².

Arz-yönlü iktisat, klasik iktisat teorisinden günümüze kadar bilinen, fakat zaman zaman ihmal edilen “üretime yönelik” ilkeleri yeniden gündeme getirmeye çalışmıştır (Savaş, 2000). Laffer’e göre arz-yönlü iktisat, klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir (Aktan, 1989).

Arz-yönlü iktisatçılardan Roberts’a (2003) göre , arz-yönlü iktisat ekonomideki çok büyük bir yeniliktir. Roberts, arz-yönlü iktisadın, nisbi fiyatlar ve teşvikler üzerindeki maliye politikası etkilerini inceleyen bir iktisat okulu olduğunu belirtir.

² ABD’nin önemli gazetelerinden Wall Street Journal’da editör olan Jude Wanniski, arz-yönlü iktisat ile ilgili önerilerini sık sık köşesinde yazmış ve böylece önce politik çevrelerce tanınmıştır. Dolayısıyla, başlangıçta bilimsel bir temele dayanmayan arz-yönlü iktisat, ancak daha sonraları akademik çalışmalara konu olmuştur.

Arz-yönlü iktisatçıların bütün görüşlerini kapsayacak genellikte bir tanım ise, arz-yönlü iktisadın ekonometrik analizini yapan Evans tarafından yapılmıştır. Evans’a göre arz-yönlü iktisat, “ekonominin üretkenlik kapasitesini etkileyen unsurları inceleyen iktisat dalı”dır ve temel amacı, hızlı büyüme ile düşük enflasyonu bir arada bulundurabilmektir. Evans’a göre, dengeli bir arz-yönlü iktisat politikasının temelini “vergi indirimleri” oluşturmaktadır (Savaş, 2000).

Yukarıda kısaca değinilen arz ve talep yönlü politikaların, maliye ve para politikası gibi iki temel aracı vardır. Arz-yönlü iktisat temelde vergi indirimleri politikasına ağırlık verdiği için, “arz-yönlü vergi politikası” ya da “arz-yönlü maliye politikası” olarak da adlandırılabilir (Aktan, 1989). Örneğin, üretimde kullanılan emeğin ve sermayenin hızlı bir biçimde büyümesini ve hızlı bir teknolojik gelişmenin meydana gelmesini sağlayacak şekilde, kamu harcamalarında ve vergi oranlarında değişiklikler yapılabilir. Emek gelirine uygulanan vergi hadleri düşürülerek çalışanların eline geçen ücret düzeyi yükseltilebilir. Böylece, çalışmak istemeyenlerin de çalışmaları teşvik edilebilir. Ayrıca, yatırım yaparak sermayelerini arttıran firmaların vergi oranlarını düşürerek, firmaların daha hızlı sermaye arttırmalarının teşvik edilmesi de arz-yönlü maliye politikasına ilişkin örneklerdir (Ünsal, 2007).

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde, yukarıda kısaca değinilen arz-yönlü iktisat teorisi ve arz-yönlü iktisadın en önemli araçlarından biri olan Laffer eğrisi ayrıntılı olarak incelenecektir.

3. ARZ-YÖNLÜ İKTİSAT

3.1 Arz-yönlü İktisadın Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Arz-yönlü iktisat³, 1970’li yıllarda enflasyon ve işsizliğin aynı anda ve yüksek oranlarda yaşandığı “stagflasyon” probleminin ortaya çıkması ve Keynesyen modelin bu sorunu çözümleyememesi üzerine ortaya çıkmıştır. Arz-yanlı iktisat yaklaşımında, iktisadi sorunlara talep cephesinden yaklaşan Keynesyen modelin aksine, ekonominin arz yönüne ağırlık verilmekte ve üretimin özellikle vergi indirimleri yoluyla teşvik edilmesi önerilmektedir (İşcan, 2008).

Arz-yönlü ilkeler, ekonominin uzun dönem eğilimlerini göz önüne alan bir “genel denge” yaklaşımından çıkarılmaktadır. Oysa, açıklar üzerinde duran talep yönlü yaklaşım fiyatların, ücretlerin, üretimin, istihdamın ve finansal değişkenlerin, ekonominin uzun dönem hareketine ayarlanması sorunuyla ilgilenen, ekonominin kısa dönem “dengesizlik” modelini yansıtır (Krieger, 1982; çev. Aktan, 1992).

Kısacası, Arthur Laffer, Jude Wanniski, Paul Craig Roberts, Alan Reynolds ve Robert Bartley⁴ gibi iktisatçılardan oluşan arz-yönlü iktisat, bütün iktisadi sorunların arz kaynaklı olduğunu kabul eder. Arz-yönlü iktisatçılara göre devletin ekonomideki rolü en aza indirilmeli ve kamu harcamaları azaltılmalıdır. Bunun için de, arz-yönlü

³ 1980 ABD başkanlık seçimleri ile birlikte yoğun bir şekilde gündeme gelen arz-yönlü iktisat yaklaşımı önerileri, başkan adayı Reagan’ın seçim kampanyalarında kullanılmış ve daha sonra seçimi kazanan Reagan yönetimi ile birlikte ABD ekonomisinde uygulanmaya çalışılmıştır (Bilgili, 1993). Reagan’ın seçim propagandasının temelini oluşturan arz-yönlü iktisat bu nedenle “Reaganomics” diye adlandırılmıştır.

Ayrıca, Reagan ile Cumhuriyet Partisi başkan adaylığı için rekabet eden Bush, arz-yönlü iktisat politikasını “büyücü iktisadı” (voodoo economics) olarak adlandırmıştır. Bush, seçimi kaybederek Reagan’ın yardımcısı olunca da bu deyim muhalifleri demokratlar tarafından benimsenmiştir (Snowdon ve Vane, 2003). Vergi indirimleri Başkan Reagan’ın ekonomik programında yer alan unsurlardan sadece biridir. Programda bunun dışında kamu harcamalarının azaltılması, para arzının daraltılması, devletin piyasaya müdahalesinin azaltılması vb. bulunmaktadır (Krieger, 1982; çev. Aktan, 1992).

⁴ Arz-yönlü iktisat fikrinin, 1972 yılında Wall Street Journal editörlüğüne atanan Robert Bartley’in yakın çevresi, National Observer adlı gazeteden Wall Street Journal’a gelmiş olan gazeteci Jude Wanniski ve The Public Interest adlı derginin editörü olan Irving Kristol tarafından ortaya çıktığı, akademik iktisat desteğinin ise Arthur Laffer tarafından sağlandığı söylenmektedir (Gökçe, 2002).

iktisadın temel politik aracı olan “vergi oranları”⁵ önem taşımaktadır. Brunner’e (1982) göre düşük vergi oranları ekonominin büyümesi için gerekli ve yeterli koşuldur. Bunun nedeni, düşük vergi oranlarının çalışma arzusu, tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki teşvik edici etkisiyle üretimi arttırarak vergi matrahını daha da genişletecek olmasıdır.

3.2 Arz-yönlü İktisadın Tarihçesi

Laffer’in 1974 yılında vergi oranları ve vergi gelirleri arasında kurmuş olduğu, çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak incelenecek olan ve literatüre “Laffer etkisi” olarak geçen teorik ilişki, başlangıçta yeni bir görüş olarak kabul edilse de, aslında yeni değildi. Vergi oranlarındaki bir indirimin vergi gelirlerini arttıracığı düşüncesi, bir başka deyişle, Laffer etkisi, daha önceki dönemlerde de gündeme getirilmişti.

İlk olarak, 14. yüzyılda filozof İbn-i Haldun 1371’de yazdığı Mukaddime’inde bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Toplumun oluşumunun başlangıcında vergiler, küçük matrahlar karşılığında yüksek vergi hasılatı sağlar. Toplumun genişlemesi ile birlikte, vergiler büyük matrahlara karşılık düşük vergi hasılatı sağlar” (Aktan, 1989).

Mikro değil makro değişkenler üzerinde duran İbn-i Haldun’un vergi oranlarıyla ilgili görüş ve analizlerinde ilk dikkati çeken husus, vergi oranlarında optimum seviyenin korunması konusunda gösterdiği titizliktir. İbn-i Haldun’a göre, vergilerin düşük tutulmasıyla sağlanacak yatırım ve üretim artışı, hem istihdamı arttıracak hem de fiyatlar genel seviyesinin düşmesine neden olacaktır. Bu ise sadece ekonomik durgunluğu azaltmak ve enflasyonu düşürmekle kalmayacak, aynı zamanda artan

⁵ Vergi oranlarının önemli bir politik araç olarak kullanılmasının öncüsü Avustralyalı iktisatçı Colin Clark’tır. Clark, 1940’ların sonunda yaptığı bir ekonometrik araştırmada, vergi yükünün %25’in üzerinde olması halinde enflasyonun başlayacağını öne sürmüştür. Clark’a göre yüksek vergi oranları tasarrufu ve çalışmayı azaltacak, üretimi ve arzı daraltacak ve bu yoldan da toplam talep-toplam arz dengesini bozarak enflasyona neden olacaktır. Clark’ın bu görüşü iktisat politikalarını etkilememiştir; çünkü sanayi ülkeleri vergi yükünü %25’in üzerine çıkarmış oldukları halde, hızlı gelişmeyi sürdürebilmişlerdir. Buna rağmen, vergi yükü ve makro büyüklükler arasındaki ilişkiye ait ekonometrik çalışmalar devam etmiş ve Laffer, Mundell ve Wanniski’nin vardığı sonuçlar, Clark’ın görüşünü yeniden güncel hale getirmiştir. “Laffer Eğrisi” diye bilinen bu görüş o dönemki iktisat politikasının temelini oluşturmaya başlamıştır (Savaş, 2000).

işlem hacmiyle birlikte hem milli geliri hem de toplam vergi gelirlerini arttıracaktır (İlgen, 2005).

Vergi oranları ve vergi gelirleri ilişkisi hakkında Smith (1776), “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde şöyle demiştir:

“Yüksek vergi oranları, bazen vergilendirilmiş malların tüketimini azaltarak, bazen vergi kaçakçılığını teşvik ederek, daha ılımlı vergilerden elde edilmesi beklenen gelirden daha az gelir sağlar” (Fullerton, 1982).

Dupuit (1984) ise görüşlerini şöyle belirtmiştir:

“Vergi oranlarını kademe kademe arttırmakla öyle bir noktaya gelinir ki, elde edilen gelir maksimuma ulaşır...Bu noktanın ötesinde elde edilen gelir azalır... Sonunda hiç gelir elde edilmez” (Fullerton, 1982).

Diğer bir iktisatçı Hume’un görüşü ise şu yöndedir:

“İnsanları çalışmaya sevk eden nedenlerden biri de tüketme isteği olduğundan, belli tüketim seviyesine ulaşmakta karşılaşılan güçlük artınca, toplum üzüntüye kapılır. Bu nedenle çalışmayı arttıracak optimum bir vergi seviyesi vardır. Bu seviye aşıldığında vergi çalışmayı arttırmaz, aksine azaltır” demiştir (Savaş, 2000).

Arz-yönlü iktisadın çıkış yeri olarak kabul edilen, “her arz kendi talebini yaratır” görüşünün sahibi Say ise şöyle demiştir:

“Vergileme, devleti zenginleştirmeksizin kişileri fakirleştirici, hiç de iç açıcı olmayan bir etkiye sahiptir...Böylece, vergi ödeyenin şevkini, üreticinin kârını ve kamu hazinesinin gelirini kısıtlar” (Derdiyok, 1993).

Dolayısıyla İbn-i Haldun, Smith, Dupuit, Hume ve Say’ın Laffer’den çok önce, literatürde “Laffer etkisi” olarak tanınan vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki hakkında öngörude bulundukları söylenebilir.

Devlet daha fazla vergi geliri elde etmek istedikçe, özel kesimin ödemek zorunda olduğu vergi yükü artar. Artan vergi yükleri de iktisadi birimlerin davranış kalıplarını değiştirir. Örneğin vergi oranları, bireylerin çalışma ve boş zaman arasındaki tercihlerini, bugünkü tüketimle gelecekteki tüketim arasındaki tercihlerini ve devletin eline geçen vergi gelirlerini etkiler. Aşağıda, bu etkiler göz önüne alınarak arz-yönlü

iktisadın, bir başka adıyla arz-yönlü vergi politikasının temellerini oluşturan ilkelere değinilecektir.

3.3 Arz-yönlü İktisadın Dayandığı İlkeler

3.3.1 Arz-yönlü iktisadın ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma ile ilişkisi

Ekonomik büyüme hemen hemen her ekonominin ilk sıradaki hedefleri arasında yer aldığından, ekonomik büyümeyi belirleyen faktörlerin ne olduğu hususu iktisat literatüründe en fazla araştırılan konuların başında gelir. Özellikle 1980’li yılların ortalarından itibaren geliştirilen büyüme modellerinde politika değişkenlerinin rolü yoğun olarak tartışılmaya başlanmış ve maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki olası etkileri önemli araştırma konularından biri haline gelmiştir (Turan, 2008).

Ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı gerçekleştirmek, iktisat politikası ile birlikte aynı zamanda maliye politikasının da temel amaçlarından biridir. Maliye politikası ekonomik büyüme hedefine ulaşabilmek için vergi politikası, harcama politikası ve borçlanma politikası gibi çeşitli araçlardan faydalanır. Bunlardan özellikle vergi politikası, maliye politikasının en etkin aracıdır. Vergilemenin büyüme üzerinde yaratacağı etkiler, kalkınmanın gerçekleştirilmesine de yardımcı olacaktır. Devlet, vergileme politikasını doğru uyguladığı takdirde ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine de o kadar çok yaklaşır.

1980’lerde gelişmiş ülkelerde gözlemlenen büyüme oranlarındaki düşüş ve bununla birlikte gelen işsizlik, vergi sistemleri ile ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların artmasına neden olmuştur. Talep-yönlü politikalara alternatif olan arz-yönlü politikalar gündeme gelmiş ve nasıl bir ekonomi politikasının büyümeyi arttıracacağı sorusuna cevap aranmıştır. Bu bağlamda da, vergi politikaları üzerine yoğunlaşarak, vergi indirimleri ile vergi tabanının genişletilmesine çalışılmıştır.

Ekonomik büyüme, milli gelirin zaman içindeki artışını ifade eder. Bu açıdan büyüme, ölçülebilir bir nitelik taşımaktadır. Günümüzün modern içsel büyüme teorisine göre büyüme, piyasaların kendi bünyelerinde var olan ekonomik güçler tarafından içsel olarak belirlenir. Bu çerçevede büyüme sürecine, piyasadaki ekonomik birimler ve özellikle de kamu kararları şekil verir. Devletin maliye

politikası aracılığı ile ekonomik büyüme hedefine ulaşabilmesi için vergi politikası belirleyici olur. Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, vergi politikasının biçimlenmesi açısından önemlidir (Durkaya ve Ceylan, 2006). Ekonomik kalkınma ise, ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasi yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve toplumsal refahın artmasıdır. Kalkınmanın temel şartı ekonomik büyümedir. Bu bakımdan kalkınma, ekonomik büyümeyi içermekle birlikte, ekonomik ve sosyal değişimleri de kapsar (Siverekli Demircan, 2003).

1980 sonrasında gelişen iktisadi düşünce yapısı ile ekonomik büyümenin sağlanmasında çok önemli bir yer tutan kamu hizmetlerinin finansmanı için gerekli olan vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin negatif olduğu düşüncesi genel bir kanı olarak yerleşmiştir. Bu dönemde etkili olan neo-klasik büyüme modelleri, iktisat politikalarının uzun dönemli büyüme oranı üzerinde etkisinin olmadığını iddia etmiş ve bu nedenle hükümetlerin büyümeyi arttırmaya yönelik maliye politikalarıyla ekonomiye müdahalesini gereksiz ve kaynakların optimal dağılımını bozucu olduğunu ilan etmiştir. Bu tezlerle karşın, içsel büyüme modelleri kamu harcamaları, vergileme ve sübvansiyonlar gibi maliye politikası araçlarının ekonomilerin büyüme oranları üzerinde önemli etkilere sahip politika araçları olduğunu ortaya koymuştur (Yanpar, 2007).

Neo-klasik büyüme modellerinde (Solow (1956) ve Swan (1956)), durağan durumda kişi başı gelirdeki büyüme oranı dışsal olarak verilir ve dışsal olarak belirlenen teknolojik gelişmeye bağlıdır. Bu modelde, hükümet politikalarının sadece çıktı düzeyini etkileyebileceği, ancak uzun dönemli büyüme modelleri üzerinde etkili olamayacağı belirtilmektedir. Neo-klasik modeller hükümet harcamaları ve vergileme üzerindeki standart politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle, devletin ekonomi üzerindeki rolü hakkında yapılmış olan pek çok çalışma “pastanın büyütülmesi değil, pastanın paylaşımı ve stabilizasyonu” üzerinedir (Brons ve diğerleri, 1999).

Buna karşılık, Romer (1986) ve Lucas’ın (1988) ortaya koydukları içsel büyüme teorisi ile devletin ekonomideki rolüne olan bakış büyük ölçüde değişmiştir. Teori, öncelikle teknolojik gelişmenin ekonomik sistemin içinde oluştuğunu, dolayısı ile ekonomik kararlardan etkilendiğini söylemektedir. Ayrıca optimal büyüme oranına

ulaşabilmek için kamu müdahalesinin gerektiğini, bir başka deyişle, maliye politikasının uzun dönemli büyümeyi etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Brons ve diğerleri, 1999).

Özet olarak, neo-klasik büyüme teorisi, uzun dönemde maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin olmadığını, içsel büyüme teorisi ise maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu söylemektedir.

Arz-yönlü iktisat, yukarıda tanımlanan ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma politikalarına önem verir. Arz-yönlü iktisat savunucularına göre, kısa dönemde toplam üretimin ve devletin eline geçen vergi gelirlerinin, vergi indirimleri yoluyla artması zordur. Arz-yönlü iktisat uzun dönemi esas alan bir makro iktisat politikası olduğundan, vergi oranlarındaki indirimin uzun dönemde vergi gelirlerini ve toplam piyasa üretimini arttıracığını söylerler (Aktan, 1989). Vergi oranlarındaki değişikliklerin iktisadi faaliyetler üzerinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Örneğin, ABD ekonomisine bakıldığında 1920'ler, 60'lar ve 80'ler olağanüstü büyümenin yaşandığı dönemler olmuştur. Bu büyüme dönemleri, gelir üzerinden alınan vergi oranlarında büyük indirimlerin yapıldığı dönemlerden sonra gerçekleşmiştir. Bunun tam tersi olarak da, vergi oranları yükseldikçe, 1930'lar ve 1970'lerde olduğu gibi, ekonomi durgunluğa girmiştir. Buradan da anlaşılabileceği gibi, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın finansmanında kullanılan vergilerin başında gelir vergisi gelmektedir. Bu nedenle, çalışmanın bu kısmında vergilerin çeşitlerine de kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Vergiler çeşitli sınıflandırmalara tabidir ve bunlardan belki de en önemlisi vergilerin dolaylı ve dolaysız vergiler olmak üzere ikiye ayrılmasıdır. Dolaysız vergiler, bir başka deyişle doğrudan vergiler, kişi ve kurumların elde ettikleri gelirler üzerinden alınan vergilerdir. Dolaysız vergilere örnek olarak gelir vergisi, kurumlar vergisi, emlak vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi örnek olarak verilebilir. Gelir vergisi, fertlerin ödeme güçlerine göre kamu harcamalarına katılmalarını sağlamaya en elverişli vergi çeşididir. Dolaylı vergiler ise, vergiye tabi mal ya da hizmeti kullanan herkesten aynı oranda alınan vergilerdir. Bir başka deyişle, dolaylı vergiler tüketim üzerinden alınan vergilerdir. Katma değer vergisi ile özel tüketim vergisi ise, dolaylı vergilere örnektir.

Devletlerin dolaylı veya dolaysız vergilere ağırlık vermelerinde, o günkü sosyo-ekonomik yapı ve durumları büyük rol oynamaktadır. Bu vergilere verilen ağırlık, zamana ve ekonomik konjonktüre göre de değişmektedir. Birçok devlette, yakın zamana kadar dolaylı vergiler, devlet gelirleri arasında çok büyük paya sahip iken, 1950–1970 döneminde önemini yitirmiş bulunmaktadır. Ancak 1970'li yıllarda hemen hemen bütün devletleri etkisi altına alan yüksek enflasyonun, genelde talep enflasyonu şeklinde olması ve dolaylı vergilerin tüketim talebini kısıcı özellikleri bulunması nedeniyle, günümüzde tercihler dolaylı vergiler yönünde gelişmektedir (Demiral, 2007).

Tüm dünyada uygulanan vergi sistemlerine bakıldığında, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan vergi sistemlerinde farklılıklar olmakla birlikte, genelde gelir üzerinden alınan vergilerin hâkim olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergiler hâkim iken, gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergiler ağırlık kazanmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke vergi sistemlerinin en önemli yapısal özelliği kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının düşüklüğüdür. Bu da yeterli miktarlarda vergi toplanmasına engel olur. Bununla birlikte kişilerin vergi ödeme ve devletin vergi toplama yeteneğine bağlı olan vergi kapasitesi ve bu kapasitenin kullanım derecesini gösteren vergi gayreti az gelişmiş ülkelerde oldukça düşüktür. Bu tür ülkelerde vergi yasalarının ekonominin koşullarına uygun olmaması, vergi yönetiminin düşük etkinlikle çalışması ve vergi idaresinin zayıflığı vergi kapasitesinin tam olarak kullanımına engel olmaktadır. Bu ülkelerde gelir üzerinden alınan vergi oranlarının düşüklüğü, dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini azaltmaktadır. Bu vergiler, genellikle gelişmekte olan ülkelerde en büyük kamu gelir kaynağını oluşturur. Bu durumun temel nedeni gelir üzerinden alınan vergilerdeki uygulama güçlüklerine rağmen, dolaylı vergilerin idari açıdan basit vergiler olmaları, bir başka deyişle, bu vergilerin toplanmasının kolay olmasıdır (Demiral, 2007)⁶.

⁶ Dolaylı vergilerin aleyhinde olanlar, bu tip vergilerde zengin ve fakirin aynı oranda vergilendirildiğini, bu eşitsizliğin giderilmesi içinse, dolaysız vergilerin vergi hasılatı içindeki payının yükseltilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Dolaysız vergilere karşı olanlar ise, dolaysız vergilerin artan oranlılık özelliği ve tasarrufları vergiliyor olması şeklindeki iki temel özelliğinden dolayı söz konusu vergilerin aleyhinde yer almaktadırlar. Bu nedenle son yıllarda yapılan çalışmalarda artan oranlılık dışlanırken, düz oranlı ve tüketim tabanlı vergi sistemi önerilmektedir. Düz oranlı vergi

Vergilemenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Literatürde vergi oranları ve iktisadi büyüme ilişkisi üzerine yapılmış bir çok teorik ve ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğunda, vergilemenin büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranla büyüme üzerinde daha etkili olması beklenmektedir. Aşağıda bu çalışmalardan bazıları örnek olarak verilmiştir.

Marsden (1983), düşük vergi yüküne sahip 21 ülke ile yaptığı çalışmasında, bu ülkelerde, yüksek vergi oranına sahip ülkelere göre daha yüksek bir reel büyüme yakalandığını bulgulamıştır (Rabushka, 1987). Marsden (1986) bir diğer çalışmasında, 20 ülke için yatay kesit verisi kullanarak, kişi başı GSYİH'daki büyüme ile vergilerin GSYİH'a oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçta, GSYİH içinde vergilerin oranı yükseldikçe büyüme üzerine negatif bir etki yaptığı bulgulanmıştır. Ayrıca örneklem, düşük gelirli ve yüksek gelirli ülkeler olmak üzere ikiye ayrıldığında da şu sonuçlara ulaşılmıştır. Düşük gelirli ülkelerde GSYİH içinde vergilerin payı arttıkça büyüme üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Fakat bu negatif etki, yüksek gelirli ülkelerde ortadan kalkmaktadır (Wet vd., 2005). Skinner (1987) çalışmasında 1965-73 ve 1974-82 dönemlerini kapsayan 31 Sahara altı Afrika ülkesine ait verileri kullanarak hem teorik hem de ampirik olarak vergileme ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak, vergi artışı ile büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Skinner (1988), yine Afrika ülkelerinin verilerini kullanarak yaptığı bir diğer çalışmasında ise gelir vergisi ve kurumlar vergisinin, bir başka deyişle dolaysız vergilerin, satış vergilerine, diğer bir deyişle dolaylı vergilere kıyasla ekonomik büyüme üzerinde daha büyük azalmalara yol açtığı sonucuna ulaşmıştır. King ve Rebelo (1990) yaptıkları simülasyon ile %10 oranında bir vergi indiriminin iktisadi büyümeyi yaklaşık %2 oranında azaltacağını bulgulanmışlardır. Dowrick (1992) 1960-1985 döneminde OECD ülkeleri için yaptığı çalışmasında, kişisel gelir vergisinin ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir negatif etki yarattığını, fakat kurumlar vergisinin bir etki yaratmadığını belirtmiştir. Plosser

önerilerinin ortak noktasını, tasarruf ve yatırımların vergi dışı bırakılması suretiyle gelirin tüketilen kısmının vergilendiriyor olması oluşturmaktadır (Önal, 2006).

(1992) OECD ülkeleri için yaptığı çalışmasında, kişi başına ortalama büyüme oranı ile gelir ve kâr üzerindeki ortalama vergi oranı arasında negatif yönde bir ilişki bulmuştur. Engen ve Skinner (1992), vergilemenin iktisadi büyüme üzerinde yarattığı saptırıcı etkileri teorik bir model çerçevesinde incelemiştir. 1970-1985 dönemi için 107 ülkenin yatay kesit verisiyle yaptıkları çalışmalarında, vergilemenin iktisadi büyümeyi azalttığını bulgulamışlardır. Bu çalışmada, orta vadede (15 yıl) %10'luk bir vergi oranı artışının ekonomik büyümeyi yılda %3,2 azaltacağını hesaplamışlardır. Uzun dönemde ise vergi oranlarındaki %10'luk bir artışın büyümeyi yılda %1,4 oranında azaltacağını belirtmişlerdir (Engen ve Skinner, 1992). Easterly ve Rebelo (1993) çalışmalarında, gelişmekte olan ülkelerde marjinal gelir vergisi oranlarının kişi başına GSYİH büyümesi üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etki yarattığını bulgulamışlardır. Mendoza ve diğ. (1995)'nin ekonomik büyüme ve vergi politikası arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları teorik ve ampirik çalışmada ise, kişisel gelir üzerinden alınan vergilerin, sermaye ve tüketim üzerinden alınan vergilere göre büyüme üzerinde daha güçlü etkiler yarattığı belirtilmiştir (Wet vd., 2005). Padovano ve Galli (2001), vergi ve büyüme arasındaki ilişkiyi iyi anlayabilmek için ortalama vergi oranlarından ziyade marjinal vergi oranlarına bakmanın daha doğru olacağını söylemişlerdir. Ayrıca, 1950-1990 periyodu için OECD ülkelerinde yüksek marjinal vergi oranlarının ve vergi artan oranlılığının uzun dönemli ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini tespit etmişlerdir (Siverekli Demircan, 2003). Koch ve diğ. (2004)'nin Güney Afrika için 1960-2002 dönemi verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak, diğer bir çok teorik çalışmanın aksine, dolaylı vergilerdeki artışın büyümeyi olumsuz etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde vergilemenin etkilerinin gelişmiş ülkelere göre daha önemli olduğu belirtilmiştir (Wet vd., 2005).

1980 sonrasında ABD dışında; İngiltere, Batı Almanya, Japonya ve diğer bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde vergi indirimleri politikası ağırlık kazanmıştır ve bu konuda çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Aktan (1989) çalışmasında, geniş ölçüde vergilere bağımlı bulunan gelişmekte olan ülkelerde arz-yönlü vergi politikasının ne derecede uygunluk arz ettiğini ve vergi gelirlerini ne derece pozitif etkilediğini sormaktadır. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar gerek gelişmiş ve

gerekse gelişmekte olan ülkelerde vergi indirimlerinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu sonuçlar doğuracağını iddia etmektedirler. Bu iktisatçılara göre, ekonomik büyümenin hızlanması ile birlikte vergiye tabi gelir miktarı da artacak, böylece sonuçta toplam vergi gelirleri yükselecektir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar, vergi tarifesinin yapısının büyük önem taşıdığını, dik artan oranlı⁷ bir tarifenin mümkün olduğunca ılımlı bir artan oranlılığa⁸ ve hatta tamamen düz oranlılığa dönüştürülmesini önermektedirler (Aktan, 1989).

3.3.2 Arz-yönlü iktisadın marjinal vergi oranları ve nisbi fiyatlar ile ilişkisi

Arz-yönlü iktisat, marjinal vergi oranlarına ağırlık verir. Marjinal vergi oranı, ödenen vergi miktarındaki değişim ile gelirdeki değişim arasındaki ilişkiyi gösterir.

$$MVO = dT / dY \quad (3.1)$$

MVO: marjinal vergi oranı

dT : ödenen vergi miktarındaki değişim

dY: gelirdeki değişim

Arz-yönlü iktisatçılara göre, ekonomilerin mevcut durgunluk sürecinden çıkabilmeleri için, iktisadi birimlerin teşvik edilmesi gerekir. İktisadi birimleri çalışma, tasarruf ve yatırım faaliyetlerinin lehine harekete geçirecek olan teşvik ise marjinal vergi oranlarındaki indirimlerdir. Krieger (1982), marjinal vergi oranları yaklaşımının bütün dikkatini, tasarruf edilen veya yatırım yapılan bir iş saatinin vergi dolayısıyla ortaya çıkan marjinal maliyeti ya da kazanımları üzerine yoğunlaştırdığını belirtmiştir. Arz-yönlü iktisatçılar, marjinal vergi oranlarının düşürülmesi ile çalışma, tasarruf ve yatırımın maliyetinin azaltılarak, bu faktörlerin arzlarının arttırılacağını savunurlar. Böylece, genişleyen vergi tabanı ile vergi gelirlerinin de artacağını ileri sürerler (Balseven, 2003).

Arz-yönlü iktisadın ağırlık verdiği bir diğer konu ise nisbi fiyatlardır. Nisbi fiyatlar iktisadi birimlerin gelirlerini, tüketime karşın tasarruf veya yatırım arasında ve boş zaman ile çalışma arasında nasıl dağıtacaklarını belirler (Roberts, 2003). Üretime hakim olan bu nisbi fiyatlar ise marjinal vergi oranlarından etkilenir (Bilgili, 1993).

⁷ Vergi oranlarının hem çok yüksek hem de sert bir artış gösterdiği vergi tarifeleridir.

⁸ Gelir dilimlerine uygulanan vergi oranlarının yumuşak bir şekilde artış gösterdiği vergi tarifeleridir.

Emek ve sermaye gelirleri üzerindeki marjinal vergi oranlarındaki değişiklikler, ekonomik birimlerin karar ve faaliyetlerini üç şekilde değiştirir: Bunlar; boş durmaya karşı çalışmanın görelî fiyatının değişmesiyle, bir başka deyişle, marjinal vergi oranlarındaki indirimin emek arzı üzerindeki etkisiyle; cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın görelî fiyatının değişmesiyle, bir başka deyişle, marjinal vergi oranlarındaki indirimin yatırım ve tasarruflar üzerindeki etkisiyle; ve kayıt altında faaliyette bulunma yerine kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmanın görelî fiyatının değişmesiyle gerçekleşir.

3.3.2.1 Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkisi

Vergiler, bireylerin çalışma ve boş durma arasında seçim yapmasına neden olur. Arz-yönlü iktisatçılara göre, marjinal vergi oranlarında yapılacak olan bir indirim, bireylerin boş durmak yerine çalışmaya yönelmelerini teşvik edecektir. Böylece uzun dönemde vergi gelirleri ve toplam piyasa üretimi de artacaktır. Ancak, marjinal vergi oranları yükselirse, bireyler çalışmak yerine boş durmayı tercih ederler. Dolayısıyla çalışıp kazanacakları cari gelirden de vazgeçmiş olurlar. Kısacası, cari gelirden vazgeçmenin maliyeti, marjinal vergi oranının bir fonksiyonu olduğundan, marjinal vergi oranları arttıkça bireyler boş zamanı, azaldıkça çalışmayı tercih edeceklerdir.

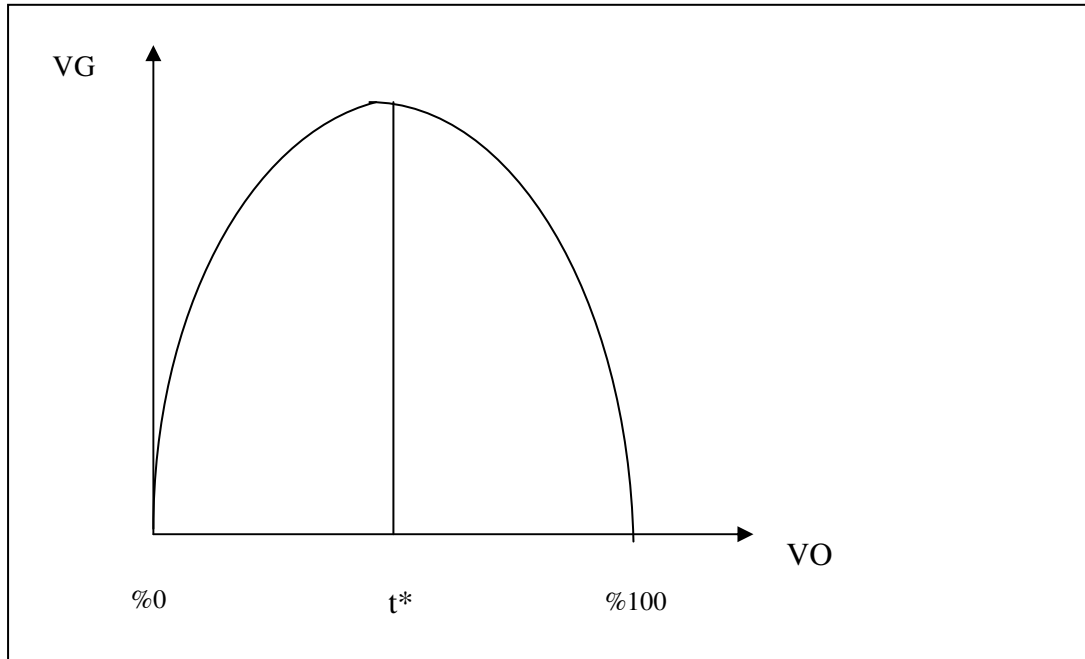
Emek arzı üzerinden alınan vergiler, bir başka deyişle, çalışanların gelirleri üzerinden alınan vergiler bütçe gelirlerinde önemli bir paya sahiptir. Vergi oranları yükseldikçe, işverenin ödediği ücret ile çalışanın aldığı ücret arasındaki fark artar. Maliye literatüründe bu farka “vergi takozu⁹” denilmektedir. Vergi takozu arttıkça emek talebi azalacak ve bir yandan da çalışanların eline geçen ücret azalacağından refah seviyeleri düşecektir. Sonuçta da işsizlik oluşacaktır. Vergi oranlarındaki artış sonucu vergi takozunda meydana gelen yükselme, aynı zamanda kayıt dışı istihdamın artmasına da yol açacaktır.

⁹ Tax wedge (Vergi takozu): Maaş ve ücretlerden alınan vergiler ile sosyal güvenlik primlerinin işgücü maliyetine oranıdır. Vergi ve primlerin yüksekliği istihdamı engellediği, kayıt dışı çalışmayı cesaretlendirdiği için uygulamada bu bir engel ve takoz şeklinde görülmektedir. Bu yüzden işsizliği önleyen politika önlemleri arasında, istihdam vergileri ile sosyal güvenlik primlerinin düşürülmesi önerilmektedir.

Vergi takozu kavramı matematiksel olarak şöyle ifade edilebilir: Brüt ücret-Net ücret=Vergi takozu
Aynı kavram oran şeklinde ise şöyle gösterilebilir: Gelir vergisi+SSK primleri/İşgücü maliyeti (Brüt ücret)=Vergi takozu (Tuncer, 2006).

Emek arzı üzerine konulan vergiler, bireylerin emek arz ederek sağladıkları faydayı düşürdüğünden çalışma isteklerini olumsuz etkiler. Birey, vergiler arttırıldığında, verginin olmadığı duruma kıyasla toplam reel geliri azalttığı için, eski refah düzeyine ulaşabilmek amacıyla daha çok çalışmayı tercih edebilir. Buna “verginin gelir etkisi” denir. Buna karşılık birey, daha az çalışarak ödemek zorunda olduğu vergiyi azaltma yoluna da gidebilir. Buna da “verginin ikame etkisi” denir (Sivrekli Demircan, 2003).

Kısacası, verginin gelir etkisinde temel esas, mükellefin daha fazla çalışarak daha fazla gelir elde edip vergi yükünü gidermesidir. İkame etkisi ise, verginin gelir etkisinin aksine, vergi artışının fiyatı düşen boş zamanı, pahalıya gelen çalışma süresi ile değiştirme eğilimine neden olmasıdır¹⁰ (Sivrekli Demircan, 2003). Düşük gelir gruplarında gelir etkisi, yüksek gelir gruplarında ise ikame etkisi görülür (Balseven, 2003).

Şekil 3. 1: Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki

Şekil 3.1’de, vergi oranları yatay eksen (VO) ve vergi gelirleri dikey eksen (VG) gösterildiğinde, bu iki değişken arasında önce artan sonra azalan eğrisel bir ilişki

¹⁰ Maliye ile ilgili yayınlarda görülüyor ki, dolaysız vergiler stopaj yoluyla (kaynakta kesinti) alındığında, dolaylı vergilere kıyasla bireylerin emek arzını daha fazla etkiler. Oysa dolaylı vergilerde mükellef, harcamalarını kısarak vergi ödemekten kaçınabilme imkanına sahiptir. Dolayısıyla, dolaylı vergiler dolaysız vergilere oranla emek arzını daha az etkiler.

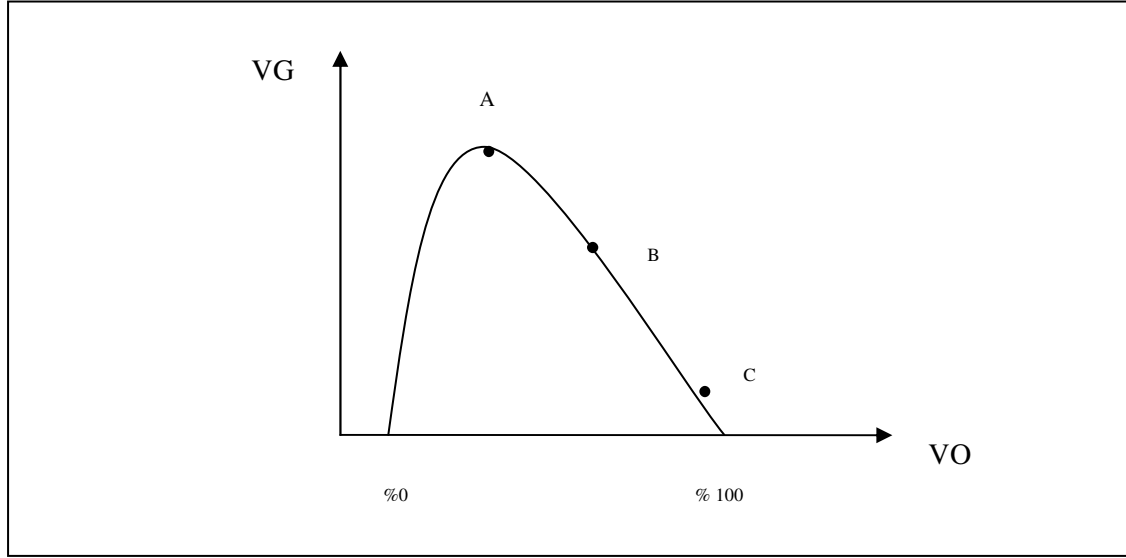
vardır¹¹. Optimal vergi oranına (t^*) kadar yapılan bir vergi oranı artışı gelir etkisi yaratırken, vergi oranı optimal seviyeyi geçtikten sonra çalışma güdüsü kırılır ve saptırıcı etki ortaya çıkar. Bu da ikame etkisi yaratır. Böylelikle, işgücü arzı düşer ve vergi tabanı aşınacağından, toplam vergi gelirlerinde azalan oranda bir artış meydana gelir. Sonuç olarak, Laffer'in yaklaşımı çalışma güdüsüyle ilgilidir. Daha düşük vergi oranı kullanılabilir geliri arttırarak gelir etkisi yaratacağından, kişiler daha fazla çalışarak daha yüksek gelir elde edeceklerdir. Dolayısıyla, daha düşük vergi oranlarına rağmen vergi gelirleri daha yüksek olacaktır (Pınar, 2006).

Vergi sistemleri, ortalama vergi oranındaki değişikliklere göre, üç farklı şekilde tanımlanabilir. Artan oranlılık, bir vergi sisteminde üst gelir gruplarına doğru hareket edildiğinde ortalama vergi oranının artmasıdır. Üst gelir gruplarına gidildikçe, ortalama vergi oranı sabit kalıyorsa oransal (düz oranlı), ortalama vergi oranı azalıyorsa azalan oranlı vergi söz konusudur. Artan oranlılık marjinal orana bağlı olarak tanımlanırsa, marjinal oranın ortalama oranı aşması durumunda vergi artan oranlı, marjinal oran ortalama orana eşit olursa oransal marjinal oran ortalama oranın altında kalırsa da azalan oranlı olacaktır (Selim, 1998).

Artan oranlı gelir vergisi sistemiyle oluşan yüksek marjinal vergi oranları, devletin ücretler ve maaşlar yükseldikçe, emek gelirinden gittikçe artan bir oranda pay almasını sağlar. Artan vergi oranları, çalışma arzını büyük ölçüde azaltır. Vergilerin ücretleri aşındırması azalırsa, işçiler daha büyük çalışma gayreti gösterip daha uzun çalışırlar. Bunun nedeni, önceki gelirlerine eklenen gelirin büyük bir bölümünü kendilerinde tutabilecek olmalarıdır. Ancak, azalan marjinal vergi oranlarının emek arzını arttıracak beklentisi doğru olmayabilir. Bunun nedeni, vergi oranlarındaki bir değişimin net gelirden meydana getirdiği değişmeye “ikame” ve “gelir” etkisi olarak iki yönde cevap vermesidir. Emek gelirlerinin vergiye tabi tutulması veya önceden var olan vergi oranının arttırılması bütün bireylerin emek arzına yönelik kararlarını aynı şekilde ve yönde etkilemeyebilir. Emek gelirlerinin vergilendirilmesi sonucu farklı yönlerde çalışan gelir ve ikame etkisine sahiptir. Bazı bireylerde gelir etkisi, bazılarında da ikame etkisi baskın olabilir.

¹¹ Çalışmanın üçüncü bölümünden itibaren, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi gösteren bu eğriye “Laffer eğrisi” denilecektir.

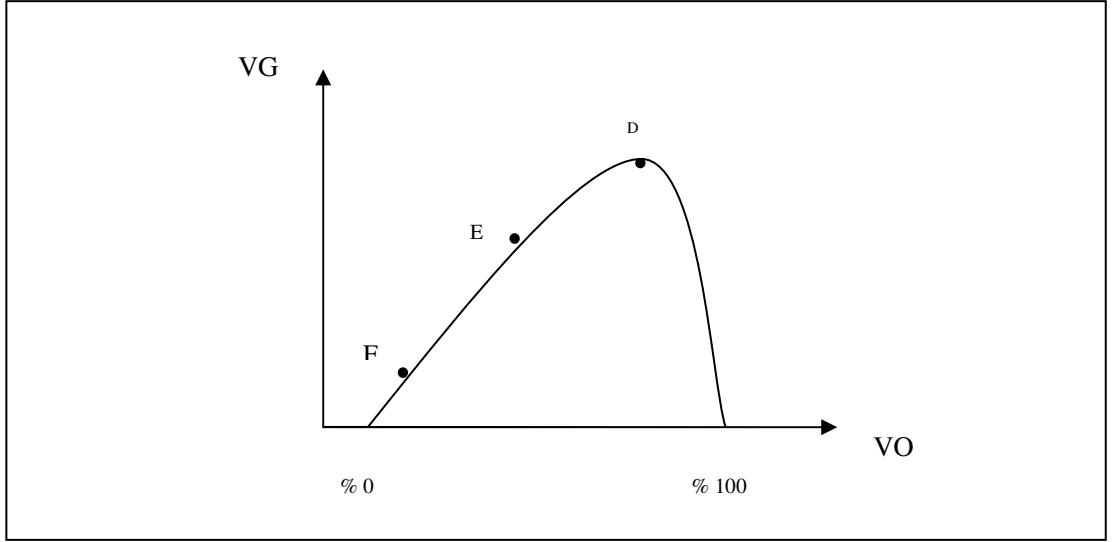
Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki net etkisi, yukarıda tanımlanan ikame ve gelir etkilerinin şiddetine bağlıdır (Krieger, 1982; çev. Aktan, 1992). Vergi yükümlülerinin gelire karşı talepleri esnek ise işgücü arzı kısılarak ikame etkisi ortaya çıkar. Vergi yükümlülerinin gelire karşı talepleri esnek değilse, işgücü arzlarını arttıracaklar ve gelir etkisi oluşacaktır (Balseven, 2003). Vergilerin emek arzına etkisi, işçilerin vergi ile uyarılmış ücret düşüşlerine verdiği tepkiye, bir başka deyişle emek arz esnekliğine bağlıdır (Hyman, 1987).

Şekil 3. 2: Emek Arzının Vergi İndirimine Duyarlılığının Yüksek Olduğu Durumda Vergi Oranı ve Vergi Gelirleri İlişkisi

Kaynak: Krieger (1982)

Arz-yönlü iktisat savunucuları, emeğin gelir vergisi indirimine duyarlılığının çok güçlü olduğunu belirterek, çok düşük bir vergi indiriminin bile vergi gelirlerini arttırabileceğini öne sürmektedirler. Yani ikame etkisi gelir etkisine üstün gelir (Krieger, 1982; çev. Aktan, 1992).

Şekil 3. 3: Emek Arzının Vergi İndirimine Duyarlılığının Düşük Olduğu Durumda Vergi Oranı ve Vergi Gelirleri İlişkisi

Kaynak: Krieger (1982)

Emek arzının gelir vergisi indirimine duyarlılığı düşük ise, vergi oranları yükseldikçe çalışma arzusu ve emek geliri çok yavaş bir şekilde düşer. Şekil 3.2 ve 3.3 karşılaştırıldığında görüleceği gibi, yüksek duyarlılığın olduğu durumda vergi gelirini maksimize eden vergi oranı olan (A) daha düşüktür. Oysa, düşük duyarlılık durumunda vergi gelirlerini maksimize eden vergi oranı olan (D) daha yüksektir.

Burada emek arzı üzerine konulan vergilerin yarattığı gelir ve ikame etkilerini, düz oranlı ve artan oranlı vergi tarifeleri için de incelemek ve aradaki farkları ortaya koymak önemlidir. Düz oranlı tarifiede, mükellefin kazandığı gelirin büyüklüğüne bakılmaksızın, tek ve sabit bir oran uygulanır. 1980 ve izleyen dönemlerde düz oranlı vergilere olan ilgi artmış, hatta 90'larla 2000'li yıllar arasında pek çok ülkenin vergi reformları ile düz oranlı vergiyi¹² benimsemeleri gündeme gelmiştir (Orkunoğlu, 2008).

Düz oranlı bir gelir vergisi, parasal ücretlerdeki düz oranlı bir küçülme ile aynı etkileri doğurur. Bu durumda, vergiden sonra ücretler düştüğünden, kişiler eski gelir düzeylerine ulaşmak için daha az boş zaman talep ederler. Bu kişiler, çalışma ile boş zaman arasında düşük ikame etkisine sahiplerse, gelir etkisinin üstün olduğu

¹² Düz oranlı vergi sistemiyle ilgili ilk incelemeler Robert Hall ve Alvin Rabushka tarafından yapılmıştır.

durumlarda emek arzı artar. Fakat bu kişiler, çalışma ile boş zaman arasında yüksek ikame esnekliğine sahiplerse, ikame etkisinin gelir etkisine üstün olduğu durumda, vergiler emek arzını azaltır. Artan oranlı vergilerdeki yüksek marjinal oranlar güçlü ikame etkisi taşırlar. Bir başka deyişle, yüksek marjinal oranlardaki bir artan oranlı vergi, düz oranlı vergiye göre arz edilen emek saatlerinde daha fazla küçülmeye neden olur. Yüksek marjinal oranlar, ikame etkisinin önemini arttırır. Bunun nedeni, ek boş zamandan elde edilen kayıpların küçültülmüş olmasıdır. Dolayısıyla aynı vergi oranında boş zaman talebi, artan oranlı vergilerde daha çok olacaktır. (Balseven, 2003). Ayrıca artan oranlılıkta, vergiye tabi kazanç yükseldikçe, matraha uygulanan oran da artmaktadır. Artan oranlı tarifede, yüksek gelir elde edenler, düşük gelir elde edenlere göre gelirlerinin oransal olarak daha yüksek bir kısmını vergi olarak verirler (Orkunoğlu, 2008).

Sonuç olarak, üretim ve istihdama yönelik arz-yönlü vergi politikalarının uygulanmasının, üretimi ve istihdamı olumlu yönde etkileyeceği düşüncesinden hareketle, vergilerin düşük ve düz oranlı olmalarının uygun olacağı söylenir (Orkunoğlu, 2008). Örneğin, 2001 yılında düz oranlı vergi sistemine geçen Rusya’da vergi gelirleri büyük ölçüde artmıştır. Bunun nedeni, insanların vergi oranlarının düşük ve adil olduğuna inanmaları ve dolayısıyla da üretme ve vergi ödeme isteklerinin artmış olmasıdır (Mitchell, 2003). Uzun süredir düz oranlı vergi uygulayan Hong Kong ise, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur (Orkunoğlu, 2008).

Konunun bu boyutlardaki önemi, özellikle sanayileşmiş ülkelerde vergilerin emek arzı üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmaları yoğunlaştırmıştır (Balseven, 2003). Arz-yönlü iktisatçıların vergi indirimlerinin emek arzını arttıracak görüşleri, yapılan ampirik çalışmalarla test edilmiştir.

Fullerton (1982) ABD için yaptığı çalışmasında, toplam emek arz elastikiyetinin gelire olan duyarlılığının oldukça düşük olduğunu bulgulamıştır. Fullerton’a göre, toplam işgücü göz önüne alındığında, vergi sonrası gelirlerindeki her %1’lik artış için işçiler çalışma saatlerini¹³ yalnızca %0.15 oranında arttırmaktadır.

¹³ Vergilerin emek arzı üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmaların çoğunda, “emek arzı” kavramı yerine “çalışma saati” kavramı kullanılmaktadır. Çalışma saati kavramı, bir işçinin işyerinde

Bosworth ve Burtless (1992) çalışmalarında Amerika'yı örnek göstermişlerdir. Amerika'da 1980 sonrası vergi ile ilgili yapılan iki önemli düzenleme olan 1981 vergi indirimleri ve 1986 vergi reformları ile vergi oranları, her gelir diliminde ortalama olarak %23 azaltılmıştır. Ayrıca, emek arzı üzerindeki marjinal vergi oranları da düşürülmüştür. Fakat 1986 vergi reformunun emek arzı üzerindeki etkisinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedeni olarak da, marjinal oranlardaki en büyük düşüşün yüksek gelir grubunda gerçekleştiği ve bu gelir grubuna en fazla getiriye sağladığıdır¹⁴.

Prescott (2002) ise çalışmasında emek arzının uzun dönem esnekliğini test etmeye çalışmıştır. Bunun için, yüksek marjinal vergi oranlarına sahip Fransa ile daha düşük marjinal vergi oranlarına sahip ABD'yi karşılaştırmıştır. Prescott sonuç olarak, uzun dönem emek arzı esnekliğinin kısa dönemden daha büyük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, Fransa'daki emek girdisinin ABD'ye göre kısıtlı olması sorununun büyük bir kısmının, Fransa ve ABD'nin vergi oranları arasında bulunan fark ile açıklandığını belirtmiştir.

3.3.2.2 Vergi indirimlerinin tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkisi

Toplam tasarruf düzeyinin düşüklüğü iktisadi gelişmenin önündeki temel engellerden biridir. Çünkü, bir ekonominin ihtiyacı olan yatırımların en sağlıklı kaynağı toplam tasarruf hacmidir. Vergi oranlarındaki değişiklikler, nisbi fiyatları değiştirerek bireylerin satın alma güçlerini etkiler. Böylece bireyler, cari tüketimde bulunma ve gelecekte tüketimde bulunma arasında bir karar vermek durumunda kalırlar. Bireylerin gelirlerini tüketmeyip tasarruflara ya da yatırımlara aktarması buna bağlıdır. Arz-yönlü iktisat, kişisel tasarrufları ve işletmelerin yatırımlarını uyarmak için vergi oranlarının düşürülmesini önerir. Aşağıda, vergi oranlarındaki bir indirimin tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkileri incelenecektir.

Tasarruf, cari tüketim için ayrılan gelirin, gelecekte tüketim yapmak için harcanmamasıdır. Gelecekte elde edilecek olan gelirden, yani tasarruftan vazgeçmek

geçirdiği saatlerin toplamını ifade eder ve ölçülebilir bir kavramdır. Oysa, emek arzı kavramı, çalışma saatinden daha kapsamlı bir kavramdır.

¹⁴ Belirli koşullar, vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkisinin oluşmasını engellemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde geçerli olan bu koşullar, emek piyasasının rekabetçi olmaması ve kişilerin çalışma saatlerini istedikleri gibi ayarlama esnekliklerinin olmamasıdır. Bir çok ülkede çalışma saatleri sendikalar ve yasalar tarafından tespit edilir. Dolayısıyla, bu ülkelerde vergi düzenlemelerinin emek arzı üzerindeki etkilerinin ortaya çıkması oldukça sınırlıdır (Balseven, 2003).

marjinal vergi oranının bir fonksiyonudur. Marjinal vergi oranı arttıkça tasarrufun getirisi düşer ve tasarruf miktarı da azalır. Bir başka deyişle, vergi oranları ne kadar yüksek olursa, cari tüketimin nisbi fiyatı o kadar az olacaktır. Bu durumda da cari tüketim artar ve tasarruflar azalır.

Arz-yönlü iktisatçıların üzerinde önemle durduğu ve çalışmanın önceki bölümlerinde de değinilen maliye politikasının ekonomik büyümeyi sağlama fonksiyonu, tasarruf miktarının artması ile gerçekleştirilebilir. Tüketime kıyasla tasarrufların maliyeti azaldıkça, yani marjinal vergi oranları azaldıkça, sermaye birikimi hızlanır. Bu da, ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Vergi oranlarında yapılacak olan bir indirim, tıpkı emek gelirinde olduğu gibi, ikame ve gelir etkilerinin büyüklüğüne bağlı olarak kişileri ya daha az ya da daha çok tasarruf yapmaya sevk edebilir (Krieger, 1982; çev. Aktan, 1992). Örneğin, marjinal vergi oranları indirildiğinde, tüketimin nisbi fiyatı artar. Dolayısıyla bireyler tüketmek yerine tasarruf etmeyi tercih ederler. Bu, ikame etkisidir. Arz-yönlü iktisatçılar, ikame etkisine ağırlık verirler ve marjinal vergi oranlarında yapılacak indirimlerle tasarrufların artacağını düşünürler.

Vergilerin tasarruflar üzerindeki etkisine, dolaylı vergiler ve gelir vergisi açısından bakacak olursak da şunlar söylenebilir. Gelir vergisi genellikle artan oranlı olduğundan, marjinal gelir üzerinde daha ağır bir vergi yükü oluşturur. Dolaylı vergiler ise artan oranlı olmadıklarından, tüketimden çok tasarrufları teşvik eder. Buna karşılık, gelir vergisi tasarruflardan elde edilen geliri de vergilediği için, tasarruflar üzerinde caydırıcı rol oynar (Demiral, 2007). Dolaysız vergilerin söz konusu olumsuzluklarına karşın, dolaylı vergiler, tüketim üzerinden alındıklarından, tüketim-tasarruf tercihi daha başlangıçta tasarruf lehinde olmaktadır (Önal, 2006).

Vergi oranlarının, tasarruflar üzerindeki etkisi yanında, yatırımlar üzerinde de etkisi vardır. Yatırımlardan elde edilen getirinin bir bölümü, vergiler aracılığıyla devletin eline geçer. Bu da, yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Oysa, vergi oranları düştükçe, vergi için ayrılan miktarlar yatırıma dönüşebilirler. Vergi indirimleri sonucu yatırım maliyetleri düştükçe yatırım yapacak olanlar cesaretlenirler ve yatırım hacmi genişler. Böylece ekonomik büyümenin ve ekonomik kalkınmanın sağlanması da daha kolaylaşır.

Engen ve Skinner (1996) alışmalarında, vergilerin yatırımlar üzerindeki etkilerini incelemişler ve vergilerin sermaye maliyetine etkileri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Yatırımcılar, yatırım yapacakları alanları vergi sonrası getiri oranlarına göre seeceklerinden, yatırım geliri üzerinden ödenmesi gereken vergi oranı ne kadar yüksek olursa, yatırımın vergi öncesi getiri oranının da o kadar yüksek olması gerekir. Vergiler yükseldikçe, yatırımların vergi sonrası getiri oranı azalacağı için, yatırımları caydırıcı bir etki olur. Azalan yatırımlar da ekonomik büyüme oranının düşmesine neden olur.

Yatırım ve vergi oranları ilişkisine bir başka örnek ise, Mendoza, Milesi-Ferretti ve Asea'nın (1997) OECD lkeleri bazında yapmış oldukları çalışmadır. Burada da, vergi oranları ile yatırım oranı arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Söz konusu çalışmada vergi oranlarında %10 düzeyinde bir değişmenin yatırım oranını yaklaşık %2 oranında değiştirebildiği ifade edilmiştir (Yanpar, 2007).

Daha nceki bölümlerde de değinildiği gibi arz-yönlü iktisat, Keynesyen sistemin aksine ekonominin uzun dönemli sorunlarına ve arz cephesine önem verir. Üretim ve prodktivitedeki artışlar, ekonomiyi uzun dönemde ilgilendiren konulardır. Arz-yönlü iktisat, devlet müdahalesinin en az olduğu bir ekonomide üretim ve prodüktivitenin artması için yatırımların artması gerektiğini belirtir. Bunun için de, emek ve sermaye üzerindeki vergi oranlarının azaltılması gerektiğine vurgu yapar (Bilgili, 1993). Bununla birlikte, düşük marjinal vergi oranlarının olumlu etkisinin tam olarak görülebilmesi, emek ve sermaye piyasalarının vergisel teşviklere tam olarak uyarlanmasıyla mümkün olacaktır.

Emek arzında olduğu gibi, burada da gelir ve ikame etkileriyle karşılaşılır. Vergi, yatırımın sağladığı geliri azalttığından, onu eski seviyesine çıkartmak isteyen bir girişimci, daha riskli yatırımlara yönelebilir. Bu, gelir etkisidir. Diğer taraftan aynı girişimci, vergiler geliri azalttığı için, yatırım yapmamayı riske katlanmaya tercih edebilir. Bu ise ikame etkisidir. Hangisinin daha ağır basacağı konusunda kesin bir şey söylenememekle beraber, marjinal vergi oranlarının %100'e yaklaşması halinde gelir etkisinden söz edilemeyeceği açıktır. Çünkü bu durumda, yeni yatırıma gitmek ile vergi sonrası gelir sıfıra yakın olmaktadır (Nemli, 1996).

Özet olarak, marjinal vergi oranlarındaki bir azalma, cari tüketimin nisbi fiyatını gelecekteki gelire göre nisbi olarak yükseltir. Böylece reel gelir artar ve dolayısıyla toplam produktivite artışı sağlanır. Bu da ekonominin uzun dönemde yüksek büyüme hızına ulaşmasına yardımcı olur.

3.3.2.3 Vergi indirimlerinin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisi

Kayıt dışı ekonomi; genel olarak gayri safi milli gelir hesaplarında kullanılan istatistiki yöntemlere göre tahmin edilemeyen gelir yaratıcı faaliyetlerin bütünüdür. Olaya sadece vergi idaresi açısından bakılacak olursa vergi kaçırmak güdüsü ile vergi idaresinin bilgi alanı dışına çıkılan tüm ekonomik faaliyetler olarak tanımlanabilir (Haspolat ve Bülbül, 2005).

Bireyler vergilemeye karşı çeşitli tepkiler gösterirler. Ya vergilerini ödemeyi seçerler, ya da vergiden kaçınma veya vergi kaçırma yoluna başvururlar. Marjinal vergi oranları arttıkça, kayıt altında faaliyette bulunmanın, kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunma karşısında nisbi fiyatı artar. Bir başka deyişle, vergi dışına çıkmanın getirisi yükselir, yani vergi ödememenin marjinal faydası artar. Böylece, artan vergi yükü karşısında bireyler vergiden kaçınmaya, vergi kaçırmaya ve kayıt dışı ekonomiye yönelirler.

Genellikle, yüksek vergi oranlarının, mükelleflerin kullanılabilir gelirlerini azaltacağı için vergiye karşı gösterdiği tepkiyi arttıracak ve gerek kanuni, gerekse de kanuni olmayan yollarla vergi yükünden kurtulmak isteyecekleri öne sürülmektedir. Dolayısıyla da, vergi gelirlerinin azalacağı ve kayıt dışı ekonominin büyüyeceği düşünülür. Bu zincirin teorik dayanağı olarak da, arz-yönlü iktisat ve Laffer eğrisi gösterilmektedir (Bakkal, 2007).

Vergiden kaçınma, bilinçli bir eyleme dayanır. Vergiden kaçınma, vergi yasalarına aykırı hareket etmeksizin, kişilerin vergi yükümlülüğünün bir kısmından ya da tamamından kurtulması, ancak bunun sonucunda devletin vergi kaybına uğramasıdır. Örneğin; tüketiciler açısından üzerinde vergi olan mal ve hizmetler yerine, üzerinde vergi olmayan ya da daha düşük vergi olan mal veya hizmetlerin tercih edilmesi gibi. Yatırımcılar açısından bir başka örnek ise, vergisiz veya düşük vergili sektörlere yönelerek vergiden kaçınmak şeklinde olabilir (Kıldış, 2007). Kısacası vergiden kaçınma yolunu seçen mükellefler, kanuna aykırı yollara başvurmadan, kanunda

kendisine avantaj sağlayan maddelerden faydalanarak, ödeyecekleri vergi miktarını azaltırlar. Vergiden kaçınma yolunu seçen mükellef, bunun için kanun maddelerindeki boşlukları iyi bilmelidir.

Vergi kaçırma ise, vergiden kaçınma gibi devletin gelir kaybına uğramasına neden olur. Ancak, vergiden kaçınma yasalara aykırı değilken, vergi kaçırma yasalara aykırıdır ve suç teşkil eder. Arz-yönlü iktisatçılara göre, devlet belirlediğı vergi oranları ile vergi kaçırmanın arzını yüksek veya düşük tutabilir. Yüksek vergi oranları söz konusu olduğunda vergi kaçırma arzı artar (Karabacak, 2005).

Vergi, ödeyen bakımından bir yük, devlet açısından ise bir gelirdir. Bu açıdan, vergi kaçakçılığı bu yola başvuran kişilerin vergi yükünü azaltırken, devleti ise gelir kaybına¹⁵ uğrattır (Siverekli Demircan, 2003). Kayıt dışı ekonominin yarattığı bu gelir kaybı, teorik olarak tüm ekonominin kayıt altına alınmış olduğu hipotetik durumdaki potansiyel vergi geliri ile, fiili olarak toplanan vergi geliri arasındaki fark olarak görülür (Önder, 2001). Bu da, bütçe açıklıklarına ve dolayısıyla da ekonomik büyüme üzerinde olumsuz sonuçlara yol açar. Kayıt dışılık ayrıca, vergi tabanını küçülterek, mevcut vergi yükünün daha az sayıda bir nüfusun üzerine yıkılmasına neden olur.

Bireylerin, vergi ve benzeri mali yükümlülüklerden kurtularak üretim maliyetinde avantaj sağlamak ya da kullanılabilir net gelirlerini yükseltmek amacı peşinde olabilecekleri çok büyük bir olasılıktır. Ancak, vergi yükünden kurtulmaya çalışan bireyin davranışı, daha önce değinilen gelir ve ikame etkilerinin net sonucu olarak ortaya çıkar. Gelir etkisi altında, mutlak gelir kaybına uğramak istemeyen yükümlü risk alma eğiliminden uzak durur ve kayıt dışı ekonomiye kaymaz. İkame etkisinde ise, vergi vermek ve kaçırma arasında kalan birey, risk alarak kayıt dışı alanda faaliyetini sürdürmeye başlar (Önder, 2001).

Vergi oranları ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi, vergi tarifeleri açısından inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Tanzi (1983) çalışmasında, artan oranlı bir tarife yaygın bir şekilde kullanılsa da, vergi kaçırmanın olduğu bir durumda artan oranlı bir tarife yerine düz oranlı bir tarife benimsenmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat buna

¹⁵ Maliye literatüründe devletin vergiden kaynaklanan bu gelir kaybına “vergi ziyar” denilmektedir.

rağmen, düz oranlı vergi tarifesinin vergi kaçırma karşısındaki durumunun tartışmalı olduğunu da belirtmiştir. Richupan (1987) ise, arz-yönlü vergi politikasının artan oranlı bir gelir vergisi tarifesini uygulandığında vergi kaçırma teşvik ettiğini iddia etmektedir. Bunun nedeni olarak da, artan oranlı bir tarifede boş durmanın bedelinin çalışmaktan daha düşük olmasını göstermiştir. Bu durumda, ikame etkisi oluşacaktır ve artan oranlı tarife vergi kaçakçılığını arttırmış olacaktır.

Özet olarak, emek geliri, bir başka deyişle, ücret üzerinden alınan vergiler ile yatırım ve tasarruf getirileri üzerinden alınan vergilerin oranları ne kadar yüksek olursa, vergi matrahı¹⁶ da o kadar daralır. Ayrıca, vergi oranları yükseldikçe, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma gibi faaliyetler de artarak vergi matrahının küçülmesine neden olur. Dolayısıyla, vergi oranlarının sadece gelir arttırıcı yönü üzerinde durmak yerine, uzun dönemde ekonomik büyüme ve kalkınmaya da etki edecek politikaların geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Emek üzerinden alınan vergi oranları makul bir seviyeye indirilirse, kısa vadede vergi gelirleri azalsa bile uzun vadede kayıt dışılık azalacak, vergi tabanı¹⁷ genişleyecek ve vergi gelirleri de artacaktır.

3.3.3 Arz-yönlü iktisadın vergi gelirleri ile ilişkisi

Arz-yönlü iktisadın bir diğer temel ilkesi de, vergi indirimleri ile vergi gelirleri arasındaki ilişkidir. Buna göre, vergi oranlarının indirilmesi beklendiği gibi vergi gelirlerinin azalmasına neden olmayacak, aksine artmasını sağlayacaktır. Literatüre “Laffer etkisi” olarak giren bu ilişki, çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak inceleneceğinden, burada detaya girilmemektedir.

¹⁶ Vergi matrahı, verginin üzerinden hesaplandığı miktar ya da tutardır.

¹⁷ Vergi tabanı, verginin kapsadığı kişiler ya da malların tümüne verilen addır.

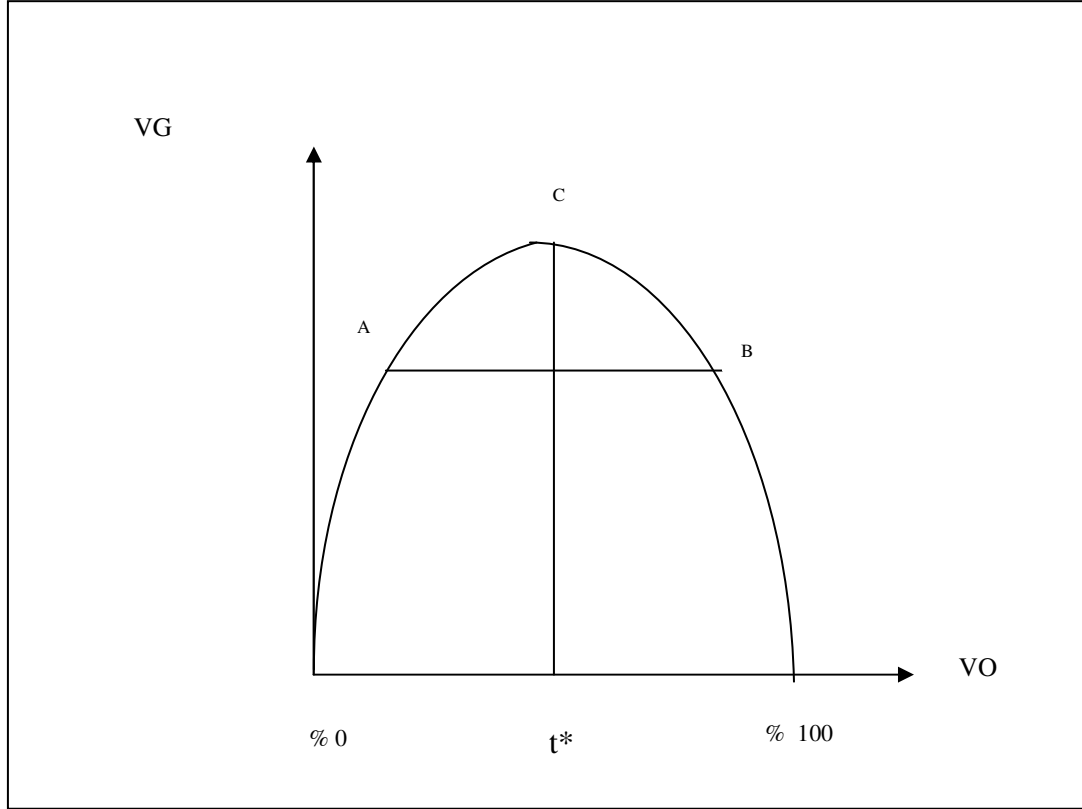
4. LAFFER ETKİSİ VE LAFFER EĞRİSİ

4.1 Laffer Etkisi ve Laffer Eğrisinin Tanımı

Laffer'in, vergi oranlarındaki bir indirimin vergi gelirlerini arttıracakı düşüncesi, literatüre Laffer etkisi olarak geçmiştir. Vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki bu ilişkiyi göstermek için çizilen eğriye ise Laffer eğrisi denilmektedir. Bir diğer ifadeyle, Laffer eğrisi¹⁸, 1970'li yıllarda, talep ağırlıklı Keynesyen iktisada tepki olarak ortaya çıkan ve ekonominin üretim tarafına ağırlık veren arz-yönlü iktisat ile literatüre girmiş bir kavramdır.

Blinder (1981) çalışmasında, Laffer'in görüşlerinin 1844 yılında J.Dupuit tarafından ifade edilmiş olduğunu ve bu nedenle Laffer eğrisinin “Dupuit eğrisi” olarak adlandırılabilceğini söylemiştir. Fullerton (1982) ise, A.Smith'in de vergi indirimleri ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiden bahsettiğini ve Laffer eğrisinin “Smith-Dupuit eğrisi” olarak da adlandırılabilceğini belirtmiştir. Türkiye için yapılan bir çalışmada ise Aktan (1989), Laffer etkisinin aslında çok önceleri, ünlü filozof İbni Haldun tarafından söylendiğini ve bu nedenle Laffer eğrisini Haldun-Laffer eğrisi olarak adlandırmanın daha doğru olacağını ifade etmiştir. Bu çalışmanın tamamında bütünlük sağlanması açısından, vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi gösteren bu eğrinin sadece “Laffer eğrisi” olarak adlandırılması tercih edilmiştir.

¹⁸ Laffer eğrisinin bu ismini nasıl aldığı konusunu Laffer (2004) kendi makalesinde açıklamıştır. Buna göre, “Laffer eğrisi” ismi, o dönemde Wall Street Journal gazetesinin yardımcı editörlüğünü yapan Wanniski'nin 1978 yılında yazdığı “Taxes, Revenues, and the Laffer Curve” isimli makalesine dayanır. Ancak 1974'te, Wanniski, Chicago Üniversitesi profesörü Laffer, ABD başkanı Ford'un müsteşarı Rumsfeld ve Rumsfeld'in vekili Cheney, Washington'da bir restoranda, o dönemin başkanı Ford'un vergi gelirlerini arttırmak amaçlı “WIN (Whip Inflation Now)” önerisini tartışıyorlardı. Bu sırada Laffer, bir peçetenin üzerine vergi gelirleri ve vergi oranları arasındaki ilişkiyi gösteren bir eğri çizmiştir. Wanniski de bu eğriyi “Laffer eğrisi” olarak literatüre kazandırmıştır.

Şekil 4. 1: Laffer Eğrisi (1)

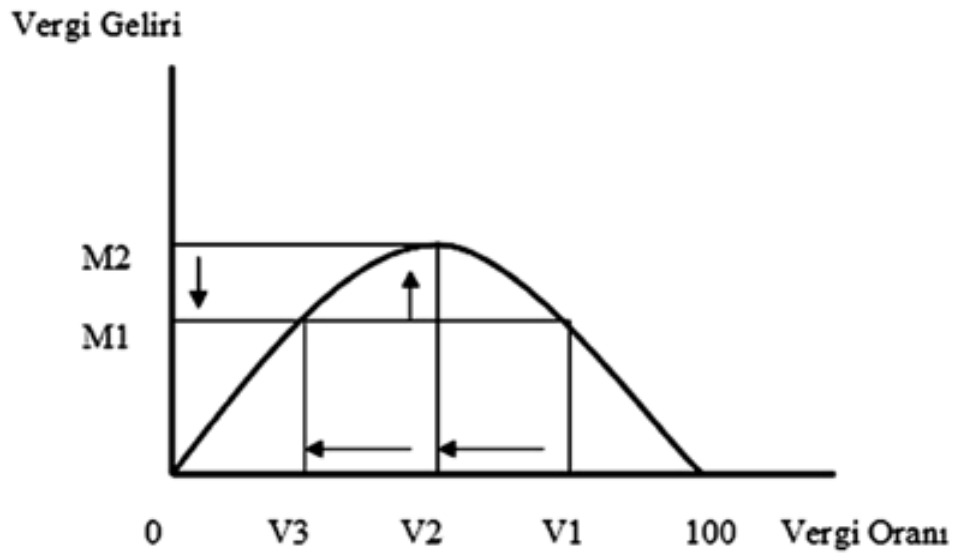
Laffer eğrisine göre, vergi gelirleri arttıkça vergi oranları önce artar, sonra azalır. Dolayısıyla bu eğri, konkav bir eğri özelliği gösterir. Laffer eğrisine göre, aynı miktarda vergi oranı sağlayan iki vergi oranı vardır. Örneğin, A ve B noktasına denk gelen vergi oranları aynı vergi gelirini sağlar. C noktası¹⁹, vergi gelirlerini maksimize eden vergi oranını gösterir. Krieger (1982) çalışmasında, vergi gelirlerini maksimum yapan bu nokta ile ilgili bir eleştiri getirmiştir. Buna göre Krieger, Laffer eğrisinin hipotetik bir eğri olduğunu ve hiç kimsenin C noktasının konumunu tam olarak bilemeyeceğini söylemiştir. Ayrıca, gerçek eğrinin simetrik olduğu veya maksimum gelirin 0 ile %100'lük bir oranın ortasında bir yerde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin de bilinmediğini vurgulamıştır. Vergi oranı sıfırdan başlayarak arttığında toplam vergi gelirleri artar. Ancak, C noktasından sonra vergi oranları arttıkça, daha önceki bölümde değinildiği gibi, yatırımlar, tasarruflar, çalışma gayreti

¹⁹ Laffer eğrisinin maksimuma ulaştığı nokta ekonomiden ekonomiye değişir ve bir çok faktöre dayanır. Örneğin; emek arzının esnekliği, vergi artan oranlılığı, vergi boşlukları ve vergi sığınaklarının bulunması ya da kayıtdışı ekonominin varlığı gibi. Aynı ekonomi içinde bile yıllar itibariyle Laffer eğrisini maksimum yapan noktanın değişmesi beklenir.

vb. olumsuz yönde etkilenir. Dolayısıyla da, C noktasının sağ tarafında vergi gelirleri azalır.

Laffer'e göre (2004), vergi oranı sıfır iken devletin eline geçen vergi geliri de sıfır olacaktır. Vergi oranı %100 olduğunda da vergi gelirleri sıfır olacaktır. Bunun nedeni, %100'lük vergi altında hiç kimsenin çalışmak ve üretmek istemeyeceği beklentisidir. %0 vergi oranında, matrah ne kadar geniş olursa olsun devlet vergi geliri elde edemez. Buna benzer şekilde, vergi oranı %100 olduğunda da vergi matrahından söz edilemez ve devlet yine vergi geliri elde edemez. Bunun nedeni, bireylerin "sıfır" vergi sonrası gelir ile çalışmak istememeleridir. Bu iki ekstrem nokta arasında, aynı vergi gelirini sağlayan iki vergi oranı vardır. Bunlardan biri düşük bir vergi matrahındaki yüksek bir vergi oranı, diğeri ise, büyük bir vergi matrahındaki düşük bir vergi oranıdır.

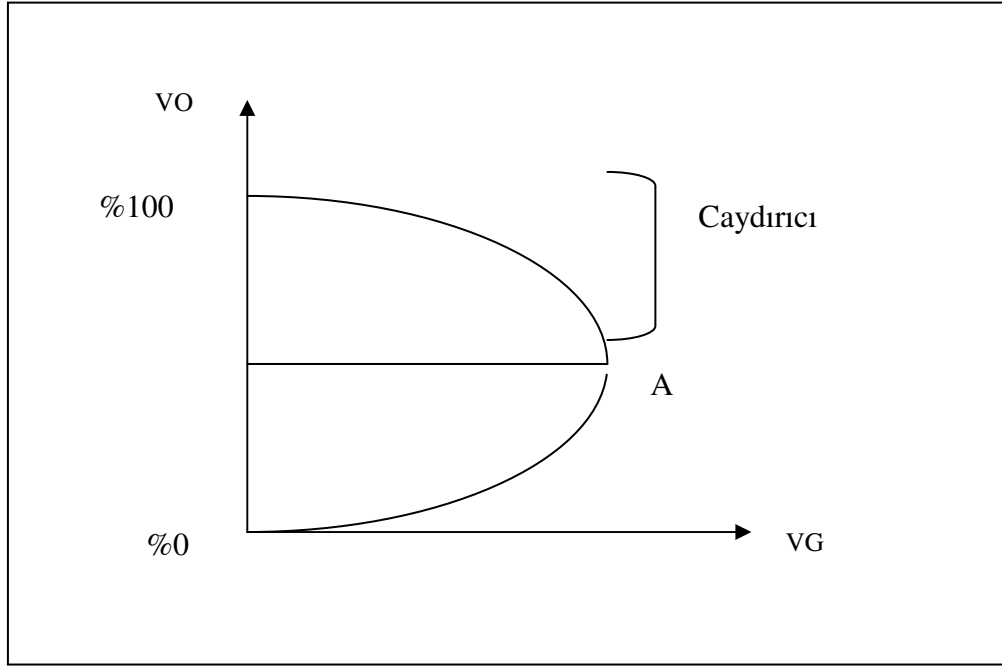
Marjinal vergi oranlarındaki bir artış, çalışma arzusunu azaltarak ve vergiden kaçınmayı, hatta vergi kaçırmayı özendirerek vergi matrahını küçültür. Vergi matrahındaki bu azalmanın anlamı, vergi oranları arttıkça vergi gelirlerinin azalarak artmasıdır. Laffer eğrisi de aslında bunu söyler. Bir başka deyişle, yüksek vergi oranları vergi matrahını küçültür ve böylece vergi gelirleri azalır.

Şekil 4. 2: Laffer Eğrisi (2)

Şekil 4.2'deki V2 vergi oranı, geliri maksimize eden vergi oranıdır. Bir diğer ifadeyle, vergi oranındaki en küçük bir artışın vergi gelirlerini azaltacağı noktayı gösterir. Wanniski, 1978 yılında yazdığı ve Laffer eğrisinin popülerite kazanmasını

sağlayan çalışmasında, Laffer eğrisinin tepe noktasının seçmenlerin vergilendirilmeyi kabul ettikleri nokta olduğunu belirtmiştir (Fullerton, 1982).

Şekil 4. 3: Laffer Eğrisi (3)

Kaynak: Laffer (2004)

Laffer, 2004 yılındaki makalesinde, yatay eksenle dikey eksene yer değiştirterek, eğriyi yukarıdaki şekilde göstermiştir. Laffer eğrisine göre, optimal vergilendirilebilir kapasiteye kadar (A) vergi oranları arttırılırsa vergi gelirlerini artacaktır. Ancak bu noktadan sonra vergilemenin olumsuz etkileri ağır basacaktır. Bir başka deyişle, vergilemenin yarattığı bu caydırıcı etki ile vergi gelirleri azalacaktır.

Fullerton (1982) çalışmasında, Laffer eğrisinin artan eğimli kısmına “normal aralık”, negatif eğimli kısmına ise “caydırıcı aralık” demiştir. Rasyonel hiçbir hükümetin uzun dönemde eğrinin negatif eğimli kısmında faaliyette bulunmak istemeyeceğini belirtmiştir. Bunun nedeni, yüksek vergi oranı ile elde edilmek istenen gelirin, daha düşük bir vergi oranı ile de elde edilebilecek olmasıdır.

Laffer (2004), vergi oranlarının vergi gelirleri üzerinde, “aritmetik etki”²⁰ ve “ekonomik etki” diye adlandırdığı iki tür etki yaptığını belirtmiştir. Aritmetik etki,

²⁰ Örneğin; marjinal vergi oranları %40 ve ortalama vergi oranları %30 iken, ulusal gelir 1000 dolar olsa vergi gelirleri 300 dolar olur. %10’luk bir vergi indirimi sonucu, marjinal vergi oranları %30’a

vergi oranları azaldığında, vergi gelirlerinin de vergi oranlarındaki düşüş kadar azalacağını ifade eder. Ekonomik etki ise, vergi oranlarındaki bir indirimin çalışma, üretim ve istihdam üzerindeki pozitif etkilerini içerir. Ekonomik etki ile teşvik edilen bu faaliyetler ile de vergi matrahı artmış olur. Vergi oranlarının arttırılması ise yukarıdakine ters bir etki yaratır ve bireyler vergilendirilmeyen faaliyetlere kayarlar. Sonuç olarak Laffer, aritmetik etkinin daima ekonomik etkinin tersi yönde çalıştığını söylemektedir. Dolayısıyla, bu iki etki bir arada olduğunda, vergi oranlarındaki bir değişikliğin vergi gelirleri üzerinde nasıl bir değişiklik yaratacağı, bu iki etkinin göreceli büyüklüklerine bağlı olacaktır. Eğer vergi oranları çok yüksek ise, vergi indirimi vergi gelirlerini arttıracaktır. Bir başka deyişle, ekonomik etki aritmetik etkiden büyük olacaktır.

Laffer eğrisinin arkasında, vergileme ile sermaye ve emek arzı arasındaki denge vardır. Yüksek vergi oranları emek ve sermaye arzını azaltır. Bu da, ulusal gelirin azalmasına neden olur. İlk başta, vergi oranlarındaki artışın yarattığı pozitif gelir etkisi, ulusal gelir miktarı üzerindeki negatif etkiyi aşar. Dolayısıyla, vergi gelirleri artar. Ancak, bir noktadan sonra, vergi oranlarındaki artışın yarattığı pozitif gelir etkisi, ulusal gelir üzerindeki negatif etkiye eşit olur ve vergi gelirlerinin artışı durur. Son olarak, vergi oranlarındaki artıştan kaynaklanan pozitif gelir etkisi, ulusal gelir üzerindeki negatif etkiden küçük olur ve vergi gelirleri azalır (Gutmann, 1979).

Laffer'e (2004) göre, vergi gelirlerinin vergi oranına duyarlılığı yürürlükteki vergi sistemine, ilgilenilen zamana, kayıt dışı faaliyetlere geçebilme imkanının kolaylığına, halihazırda uygulanmakta olan vergi oranlarının seviyesine, vergi kanunlarındaki ve muhasebesindeki boşlukların yaygınlığına vb. bağlıdır.

Laffer'e (2004) göre vergi indirimleri üç açıdan önem taşır. Bunlardan ilki, vergi indirimlerinin boyutudur. Laffer'e göre, bireyler vergi sonrası sonuçlarla ilgilidirler. Laffer buna örnek olarak 1960'ların ortalarındaki Kennedy vergi indirimlerini vermiştir. Burada, vergi oranlarının yüksek olduğu zamanlarda ve yerlerdeki yüzde olarak eşit bir vergi indiriminin, vergi oranlarının düşük olduğu zamanlardaki ve yerlerdeki vergi indirimlerinden daha büyük olduğunu göstermiştir. Buna göre, Kennedy 1961 yılında göreve geldiğinde en yüksek federal marjinal vergi oranı %91,

düşerken ortalama vergi oranları da %27'ye düşer. Bu durumda vergi gelirleri 270 dolar olur. Kısacası, marjinal vergi oranları %10 azaldığında vergi gelirleri de %10 azalır.

en düşüğü ise %20 idi. Vergi öncesi her 1 dolarlık kazanç için yüksek gelir dilimindeki mükellefin eline vergi sonrası 0.09 dolar geçerken, düşük gelirli mükellefin eline 0.80 dolar geçmektedir. 1965 yılında Kennedy vergi indirimleri tamamıyla etkin olduğunda, en yüksek federal marjinal vergi oranı %91'den %70'e, en düşük federal marjinal vergi oranı ise %20'den %14' e düşürülmüştür. Dolayısıyla, vergi öncesi her 1 dolarlık kazanç için yüksek gelir dilimindeki mükellefin eline vergi sonrası 0.30 dolar geçerken, düşük gelirli mükellefin eline 0.86 dolar geçmektedir.

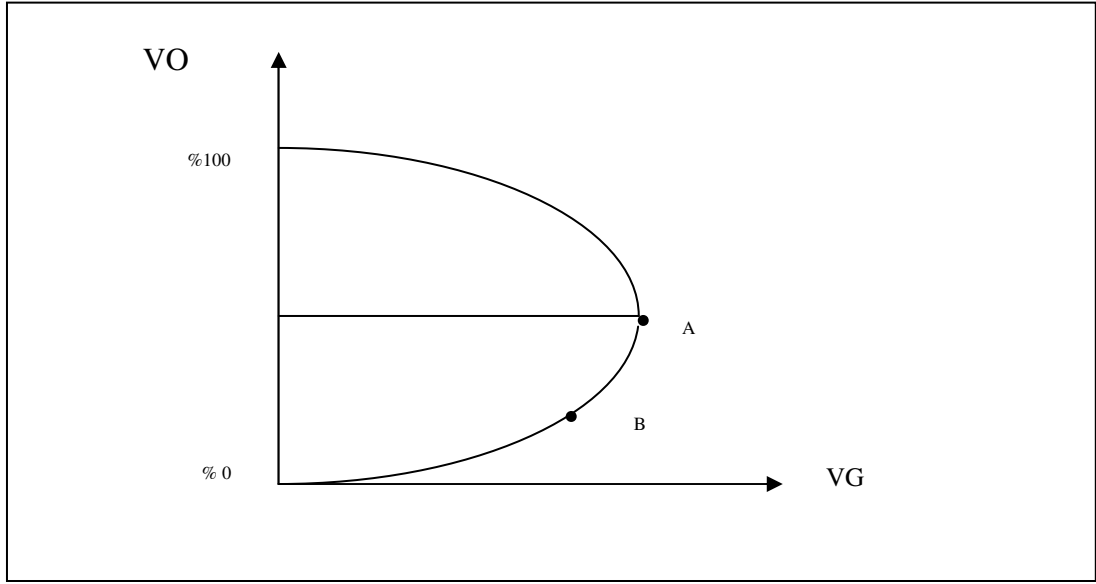
Sonuç olarak şu söylenebilir: Yüksek gelirli grup ilk durumda 0.91 dolar öderken, ikinci durumda 0.70 dolar ödeyecektir. Bu durumda yüksek gelir dilimindeki mükellefin kazancı vergi öncesine göre %233 artar. Aynı şekilde, düşük gelirli grup ilk durumda 0.20 dolar öderken, ikinci durumda 0.14 dolar ödeyecektir. Bu durumda düşük gelir dilimindeki mükellefin kazancı vergi öncesine göre %7.5 artar. Özetle; vergi indirimi sonucu yüksek vergi oranlarında arz-yönlü etkiler daha büyüktür. Aynı şekilde, artan oranlı bir vergi sisteminde de aynı orandaki bir vergi indirimi, yüksek gelir grubunda daha büyük bir etki meydana getirecektir.

Laffer'e (2004) göre vergi indirimlerinin önem taşımasının bir diğer nedeni, vergi indirimlerinin zamanlamasıdır. Vergi sonrası geliri kazanmak isteyen birey, sadece ne kadar çalışacağını vs. değil, ne zaman çalışacağını, ne zaman yatırım yapacağını ve ne zaman harcama yapacağını da düşünür. Gelecekte vergilerin düşük olacağı beklentisi varsa, birey bugünkü dönemde vergilendirilebilir faaliyetlerini azaltır. Bir diğer ifadeyle, bugün yüksek vergilendirileceğine gelecekteki düşük vergili faaliyetlere kayma yolunu seçer. Laffer'e göre vergi indirimlerinin yeri de önemlidir. Vergi oranlarındaki bölgesel ve ülkesel farklılıklar sonucu, vergi sonrası geliri düşük birey, nerede çalışacağına, nerede yatırım ve harcama yapacağına karar verir.

4.2 Laffer Eğrisinin Belirsizlikleri

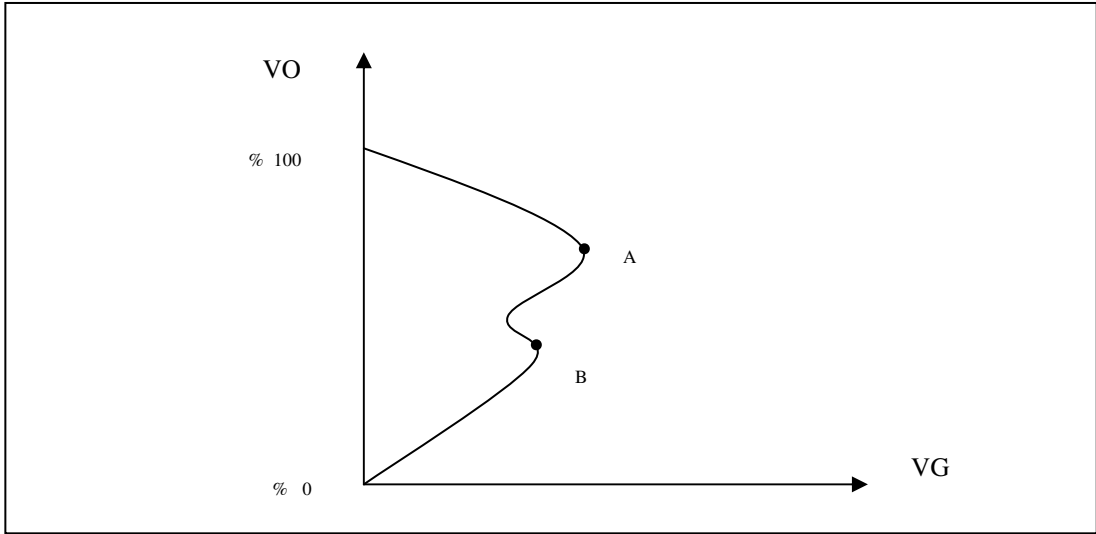
Henderson'a (1981) göre, Laffer eğrisi şekil 4.4'teki kadar basit olmayıp şekil 4.5'teki gibi daha kompleks olabilir. Bunun nedeni de, vergi indirimlerinin mutlaka bireylerin daha çok çalışmasına neden olmayacağıdır. Eğer bireyler vergi indirimleri sonucu (A noktasından B noktasına giderken) daha yüksek bir vergi sonrası gelir ederlerse ve bununla daha az çalışıp daha çok boş vakit satın alırlarsa, vergi matrahı

düşer. Ayrıca, vergi gelirleri de vergi oranındaki düşüşten daha büyük bir oranda azalır.

Şekil 4. 4: Basit Laffer Eğrisi

Kaynak: Henderson (1981)

Şekil 4. 5: Daha Kompleks Laffer Eğrisi

Kaynak: Henderson (1981)

Şekil 4.4'te A noktasından B noktasına giderken vergi gelirleri artarken, şekil 4.5'te ise A noktasından B noktasına giderken vergi gelirleri azalır.

Vergi oranlarındaki bir indirimin vergi gelirlerini arttırıp arttırmayacağı büyük ölçüde emek arz esnekliğine bağlıdır. Emek arz esnekliği, artan teşviklere

Çalışanların ne kadar tepki verdiğini gösterir. Marjinal vergi oranları ne kadar yüksek olursa, vergi indirimi sonucu elde edilecek vergi sonrası ücretin artış yüzdesi de o kadar büyük olacaktır. Bir başka deyişle, marjinal vergi oranları ne kadar yüksekse, bir vergi indirimi sonucu gerçekleşecek teşvik etkisi de o kadar büyük olur. Örneğin, ilk durumda %90 olan marjinal vergi oranı %10 indirilirse, %90’dan %81’e düşer. Vergi sonrası ücret ise, %10’dan %19’a çıkar. Kısacası, marjinal vergi oranında yapılan %10’luk bir indirim, vergi sonrası creti %90 arttırır. Oysa, %10 olan marjinal vergi oranı indirilerek %9 olursa, vergi sonrası ücret %90’dan %91’e yükselir. Bir başka deyişle, marjinal vergi oranında yapılan %10’luk bir indirim, vergi sonrası creti ancak %1,1 arttırır (Henderson, 1981).

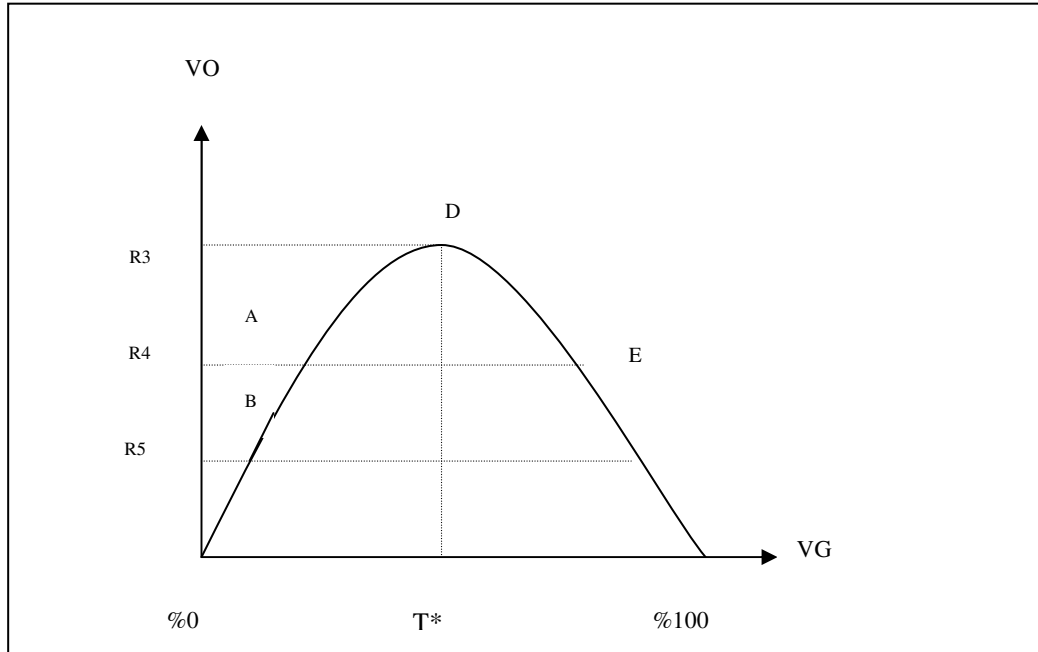
Vergi matrahını etkileyen tek faktör emek arzı değildir. Laffer’in de belirttiği gibi, vergi oranlarındaki bir indirim, emek arzı dışında yatırımları ve sermaye birikimini de arttırır. Ayrıca, bireylerin vergi sığınakları arayışını da azaltır. Moszer’e (1981) göre, vergi indirimleri üretimi kayıt dışı sektörden kayıtlı sektöre kaydırır.

Hyman’a göre (1987), aynı miktardaki vergi geliri, biri düşük diğeri de yüksek olmak üzere iki vergi oranında elde edilir. Örneğin sıfır vergi geliri, hem sıfır vergi oranında hem de %100 vergi oranında elde edilir. Bunun nedeni, bireylerin %100 vergi oranında çalışmak ve üretmek istememeleridir. Laffer eğrisinin varsayımlarından biri, %100 vergi oranında vergi sonrası gelir sıfır olacağından bireylerin çalışmayacağı ve vergi gelirlerinin de sıfır olacağıdır. Ancak bazı ekonomistler, özellikle komünist ülkelerde, %100 vergi oranında da insanların çalışmaya devam edeceğini ve bu durumda bile üretim sıfıra düşmeyip devam edeceğini söylemektedirler. Örneğin Kinsley (1978), bireylerin parasal olmayan sektörlerde de çalışarak gelir elde edebileceğini ve bu nedenle vergi gelirlerinin %100 vergi oranında sıfır olması gerekmediğini belirtmiştir. Laffer (1980) ise, %100 vergi oranında bile hala çalışan bireyler varsa, bunları caydıracak daha da yüksek bir vergi oranının mutlaka olduğunu ve sonuçta eğrinin orijinal şekline benzeyeceğini söylemiştir (Fullerton, 1982).

Hyman (1987) kitabında, Laffer eğrisinin varsayımlarını şöyle özetlemiştir: Belli bir noktaya kadar gelir vergisi matrahı inelastiktir. Kritik bir noktada, vergi matrahının esnekliği artar ve bu noktadan sonra vergi oranı arttıka vergi gelirleri azalır. İnelastik vergi matrahından elastik vergi matrahına geçiş ani bir şekilde

olmamaktadır ve vergi gelirlerini maksimize eden kritik vergi oranına gelene kadar belli bir aşama izlenmektedir. Bu kritik noktada ise vergi matrahı birim esnek olmaktadır. Bu noktada, vergi oranı artsa da azalsa da vergi geliri değişmez. Vergi matrahının elastik olup olmadığı, vergilendirilebilen faaliyetleri vergilendirilemeyen faaliyetlerle ikame edebilmenin kolaylığına bağlıdır. İkame olasılığının düşük olduğu mallara konulan vergiler, Laffer eğrisinin varsayımını geçersiz kılar. Ayrıca, vergilemeyi çok akılcıca kullanan hükümetler, vergilendirilemeyen faaliyetlere doğru yapılan bu ikameyi azaltabilirler. Örneğin, gelir vergisinin artması, çalışma güdüsünü azaltıp, boş vakti arttıracaktır. Vergi gelirlerinin azalmasını istemeyen hükümetler, boş vakit için tamamlayıcı olan mallara veya faaliyetlere (örneğin; TV, sinema bileti, spor aletleri vb.) daha yüksek vergi koyar. Böyle bir durumda, fayda-maliyet analizi yapacak olan birey, boş vaktin maliyeti arttıkça daha çok çalışmayı tercih edecektir.

Miller ve Struthers adlı iki iktisatçı ise, 1979 yılında yayınladıkları makalede, vergi oranlarındaki bir indirimin vergi gelirlerini arttıracığı beklentisinin, bir başka deyişle, Laffer etkisinin çok zayıf bir beklenti olduğunu belirtmişlerdir. Miller ve Struthers'e göre, Laffer etkisi oldukça belirsiz ve gerçekleşmesi pek mümkün görünmeyen iki koşula bağlıdır (Aktan, 1989).

Şekil 4. 6: Laffer Eğrisinin Belirsizlikleri

Birincisi, vergi oranı şekil 4.6'daki gibi maksimum vergi geliri noktasının (D) ötesinde bulunmalıdır. Bir başka deyişle, cari vergi oranı T^* oranından daha yüksek olmalıdır. Vergi oranı örneğin E noktasında ise, bu oranın D noktasına indirilmesi vergi gelirlerini arttıracaktır. Oysa, vergi oranı D noktasından daha düşük bir noktaya indirildiğinde vergi gelirleri azalacaktır. İkincisi ise, vergi indirimlerinin çok fazla olmamasıdır. Örneğin E noktasından B noktasına kayılması halinde vergi gelirleri artmak yerine azalacaktır. Eğrinin şekli ya da maksimum vergi geliri noktası tam olarak bilinemediğinden vergi oranlarını uygun bir şekilde azaltmak kolay olmayacaktır (Aktan, 1989).

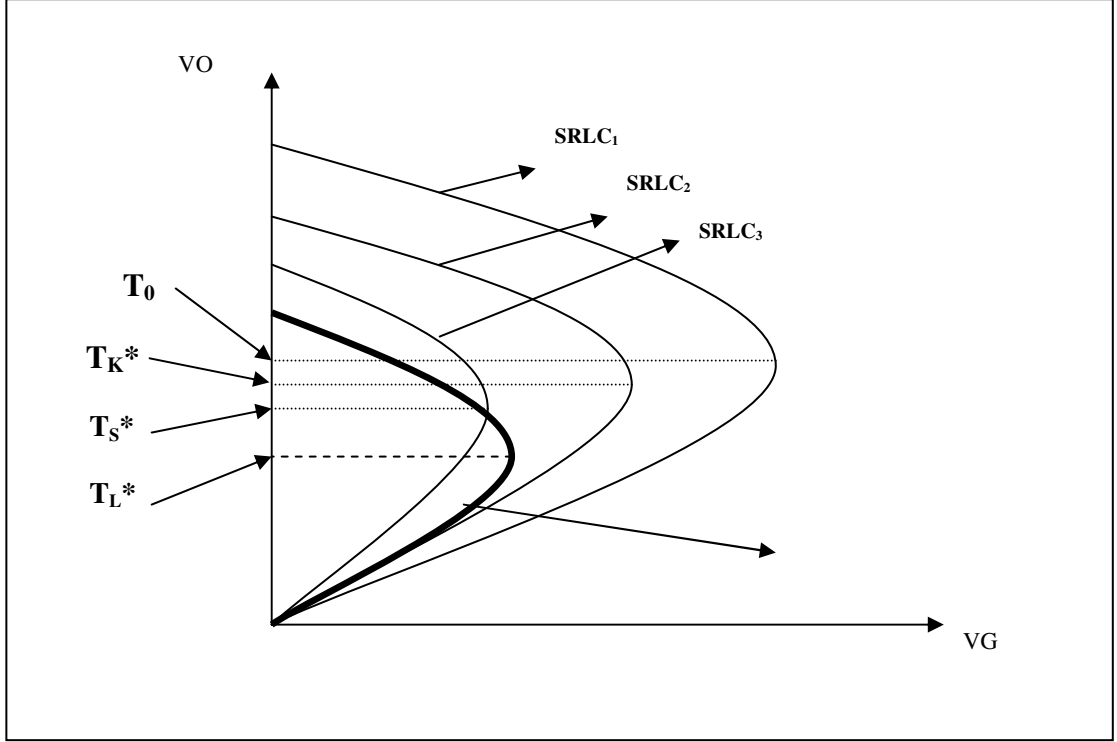
4.3 Buchanan-Lee Modeli

Arz-yönlü vergi politikası tartışmalarında, zaman boyutu ve vergi oranı konusundaki beklentiler analize dahil edilmemiştir. Buchanan²¹ ve Lee (1982) çalışmalarında, arz-yönlü vergi politikasının bu eksik yanını görmüşlerdir ve Laffer etkisinin uzun dönem ve kısa dönem sonuçlarını incelemiştir. Ayrıca, vergi yükümlüleri ile politik karar vericilerin beklentileri üzerinde durmuşlardır (Aktan, 1989).

4.3.1 Uzun dönem-kısa dönem Laffer eğrisi ayrımı

Buchanan-Lee modelinde uzun dönem, mükelleflerin vergi oranında değişikliğe tam uyum sağlamaları için gereken süredir. Uzun dönem Laffer eğrisi, şekilde LRLC ile gösterilmiştir. Uzun dönem Laffer eğrisinin şekli, tam uyum için gereken süre ile belirlenir. Mükellef vergi oranlarındaki değişikliğe tam uyum sağlayıncaya kadar, kısa dönem Laffer eğrilerinden bahsedilir. Yukarıdaki şekilde, basitlik sağlama açısından, tam uyum sağlanana kadar yalnızca iki dönem geçtiği varsayılmıştır. Şekilden de görüldüğü gibi, kısa dönem Laffer eğrileri uzun dönem Laffer eğrisinin dışında kalır. Diğer bir ifadeyle, kısa dönem ve uzun dönem Laffer eğrileri birbirinden farklıdır.

²¹ James Buchanan, 1857-1861 dönemi 15.ABD başkanıdır. Kamusal Tercih Okulu'na dahil olan Nobel ödüllü bir iktisatçıdır.

Şekil 4. 7: Uzun Dönem ve Kısa Dönem Laffer Eğrileri

Kaynak: Buchanan ve Lee (1982)

T₀: İlk durumda vergi gelirlerini maksimum yapan vergi oranı

T_K*: 1.dönemde vergi gelirlerini maksimum yapan vergi oranı

T_S*: 2.dönemde vergi gelirlerini maksimum yapan vergi oranı

T_L*: Uzun dönemde vergi gelirlerini maksimum yapan vergi oranı

Uzun dönemde, vergi gelirlerini maksimize edecek vergi oranı olan T^*_L , kısa dönem ve uzun dönem Laffer eğrilerinin kesiştikleri denge vergi oranını, bir başka deyişle, mükelleflerin tam uyum sağladıkları vergi oranını temsil eder.

Kısa dönemde vergi oranının indirilmesi vergi gelirlerini azaltırken, uzun dönemde vergi indirimi vergi gelirlerini arttırır. Sonuç olarak, kısa dönemde Laffer etkisi görülmez. Diğer bir deyişle, vergi oranlarındaki bir indirimin arz-yönlü çözümler üreteceği ve vergi gelirlerini arttıracığı beklentisi ancak uzun dönemde mümkündür (Buchanan ve Lee, 1982).

4.3.2 Laffer eğrisinin beklentiler ile ilişkisi

Bir önceki bölümde, mükelleflerin hem kısa dönemde hem de uzun dönemde, vergi oranlarındaki değişikliklere pasif kaldığı varsayılmıştır. Buchanan ve Lee, analizlerini bir adım daha ileri götürerek beklentileri de modellerine dahil etmişlerdir.

Modelde her mükellefin, hükümeti kısa dönemde vergi gelirini maksimize etmeye çalışan bir iktisadi ajan olarak kabul etmelerini istemişlerdir. Hem mükellefler hem de hükümet için, T^*_L vergi oranı ideal bir noktadır. Fakat hükümetler kimi zaman davranışlarını, T_L uzun dönem vergi oranı yerine, T^*_S kısa dönem vergi oranına adapte ederler. Buna, “politikacıların miyopluğu”²² denir. Kısa dönemde vergi oranlarının tekrar değişip değişmeyeceği beklentisi, mükelleflerin T^*_S vergi oranını “geçici” olarak algılamalarına neden olur (Buchanan ve Lee, 1982).

Hükümetlerin, uzun dönem denge yerine kısa dönem dengeyi tercih etmeleri olasıdır. Bunun nedeni, hükümetlerin “özel çıkar” motifleridir. Bir başka deyişle, hükümetler yeniden seçilebilmek amacıyla kamu harcamalarını arttırmak eğilimindedirler. Aşırı büyüyen kamu harcamaları, vergi oranının optimum noktadan sapmasına neden olur. Artan bütçe açıklarını finanse edebilmek için, kısa dönemde vergi oranlarının da arttırılması gerekir. Hükümetler ancak bir süre sonra vergi gelirlerinin vergi indirimleri ile artacağını anlarlar. Bu paradoks, Buchanan tarafından “yüksek vergi çıkmazı” olarak adlandırılmaktadır (Aktan, 1989).

4.3.3 Gutmann Eğrisinin Tanımı ve Laffer Eğrisi ile Karşılaştırılması

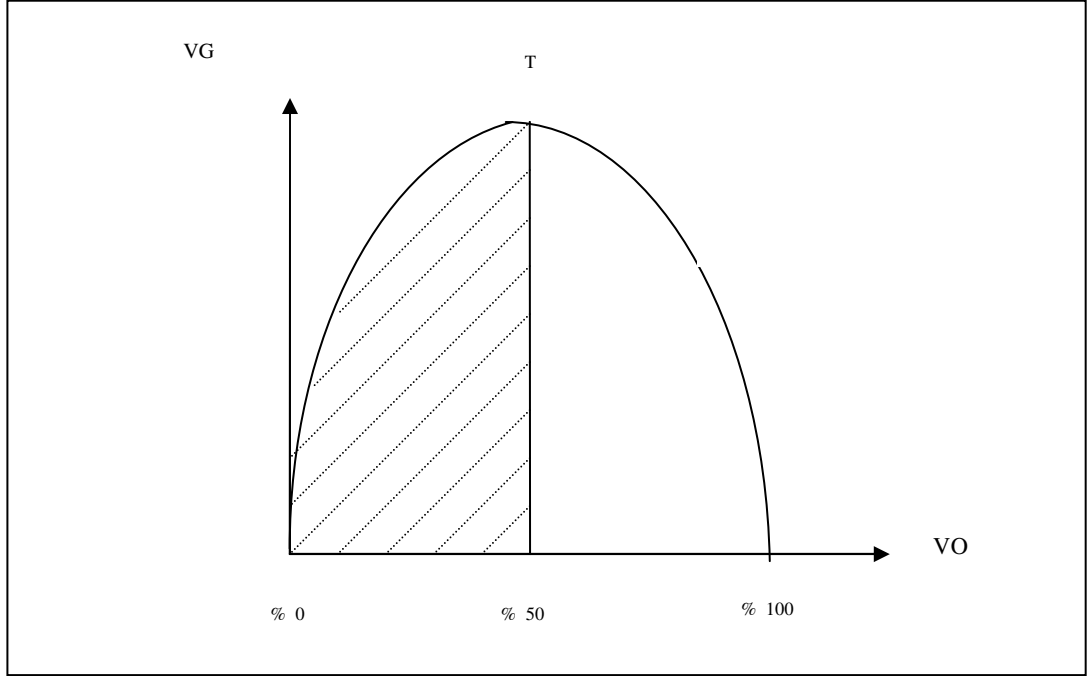
Hem Laffer hem de Gutmann etkileri, ekonominin arz-yönünü ilgilendirir. Laffer’e göre, vergi oranlarındaki bir indirim, emek ve sermaye arzını arttıracaktır. Böylece, ulusal gelir (çıktı) miktarı artacak ve devletin eline daha fazla vergi geliri geçecektir. Gutmann’a göre ise, yüksek vergi oranları sadece emek ve sermaye arzını azaltmayacak, aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin kayıt dışı ekonomiye de kaymasına neden olacaktır (Gutmann, 1979).

Gutmann, Laffer eğrisinin çok basit olduğunu söyleyerek eleştirmiştir. Gutmann’a göre (1979), vergi gelirleri %50’den daha yüksek bir oranda maksimize edilir. Eğer kayıt dışı ekonomiden kayıtlı ekonomiye geçiş ile emek ve sermaye arzının artışı

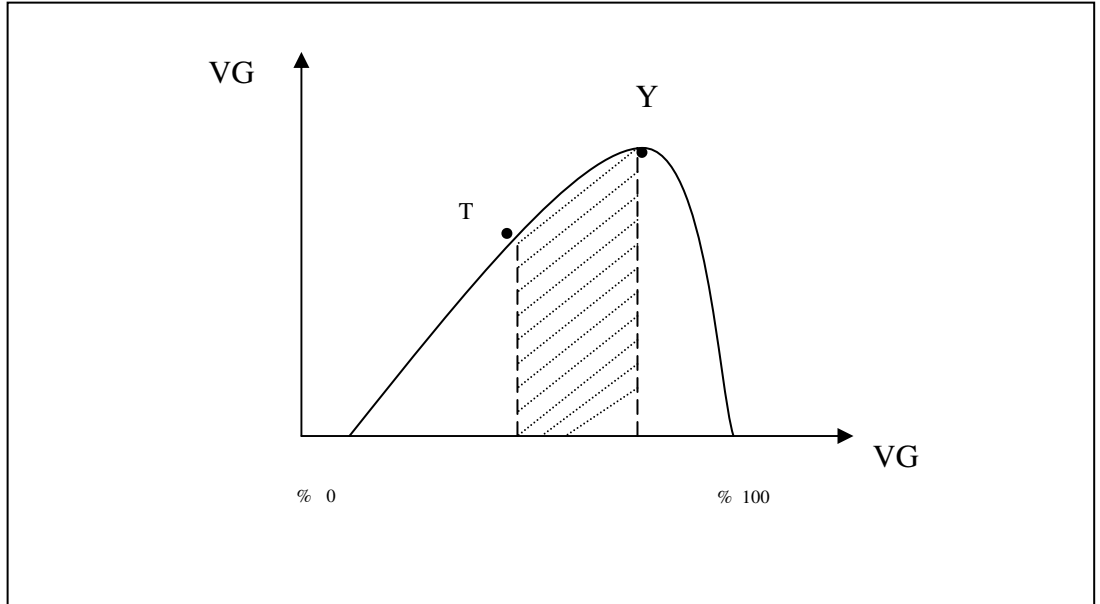
²² Short-sighted politician

birlikte ele alınırsa, vergi oranlarındaki %1’lik düşüş, ulusal gelirde %1’den daha fazla bir artış sağlayacaktır.

Laffer Eğrisi

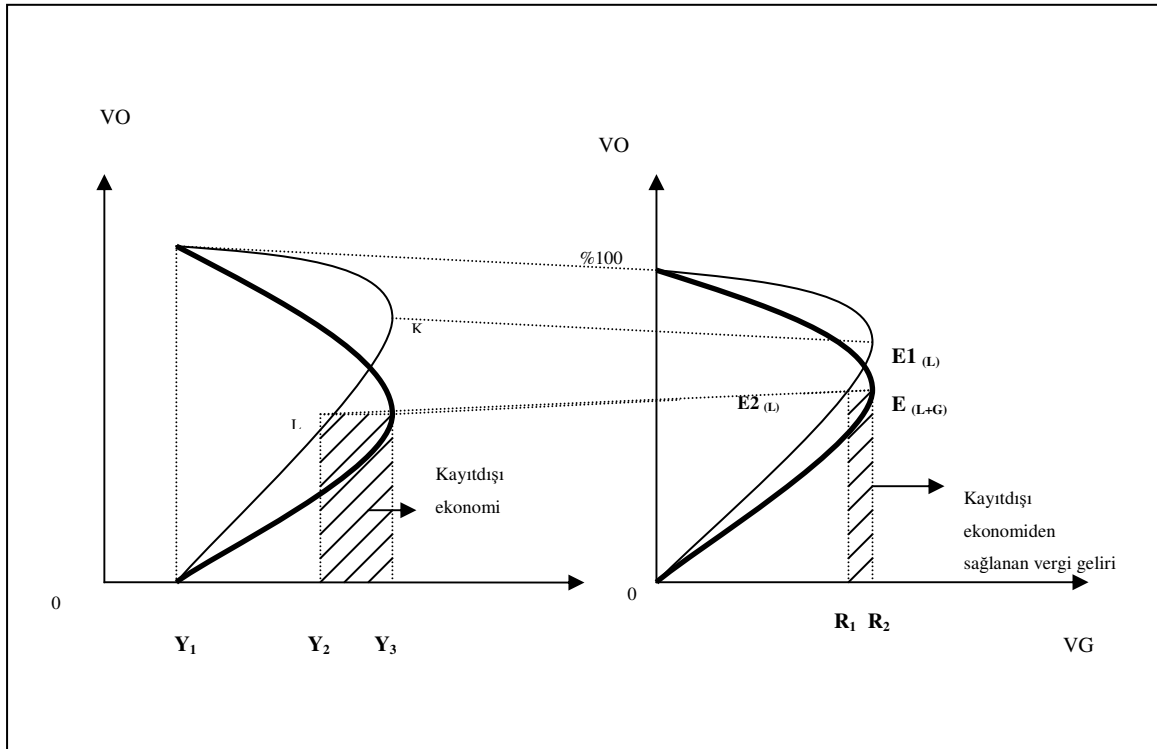
Gutmann Eğrisi

Şekil 4. 8: Laffer ve Gutmann Eğrilerinin Karşılaştırılması

Kaynak: Gutmann (1979)

Gutmann eğrisi Laffer eğrisine benzer. Ancak Gutmann eğrisi, Laffer eğrisi gibi simetrik değil, sağa çarpıktır. Gutmann'a göre bunun nedeni, vergi gelirlerinin %50'den daha yüksek bir vergi oranında maksimuma ulaşmasıdır. Bir başka deyişle, Laffer eğrisinde vergi gelirlerinin %50 vergi oranında maksimuma ulaştığı varsayılırken, Gutmann eğrisinde ise %50'den daha büyük bir oranda maksimuma ulaştığı varsayılır. Laffer modelinde, vergi indirimlerinin vergi gelirlerini arttırabilmesi için mutlaka maksimum vergi geliri sağlayacak noktanın üzerinde bulunmak gereklidir. Oysa Gutmann modelinde, maksimum vergi geliri sağlayacak noktanın (Y) solunda bir noktada bile, vergi indirimi vergi gelirlerini arttırabilir. Gutmann'a göre bunun nedeni, vergi indirimleri sonucunda bazı ekonomik faaliyetlerin kayıt dışı ekonomiden kayıtlı ekonomiye kayacak olmasıdır. Böylece, toplam piyasa üretim hacmi genişler ve vergi gelirleri de artmış olur (Aktan, 1989).

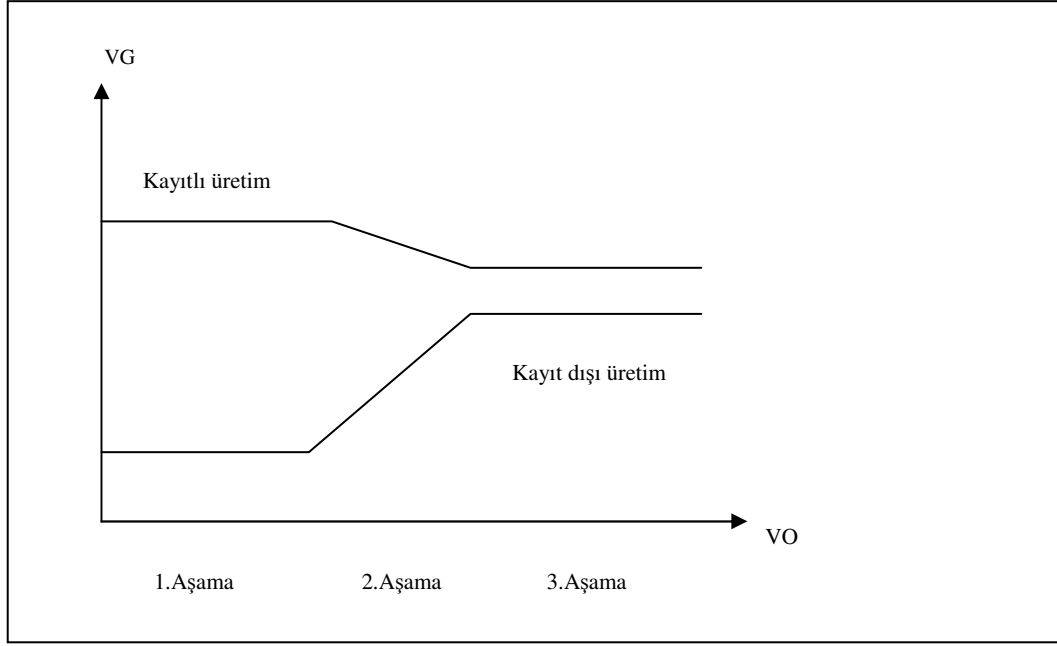
Şekil 4. 9: Laffer ve Gutmann Eğrilerinin Karşılaştırılması (2)

Kaynak: Aktan (1989)

Şekil 4.9'un sol tarafında vergi oranları ile toplam piyasa üretimi, sağ tarafında ise vergi oranları ile vergi gelirleri analiz edilmektedir. Başlangıçta, vergi oranının T_2 olduğu durumda, toplam piyasa üretimi Y_3 düzeyindedir. Aynı vergi oranı, devlete

R_2 düzeyinde gelir sağlayacaktır. Ayrıca, T_2 oranı, maksimum vergi geliri sağlayan bir vergi oranı olarak kabul edilebilir. Vergi oranının T_2 'den T_1 'e indirildiğini varsaydığımızda toplam piyasa üretimi Y_2 'ye, toplam vergi gelirleri de R_1 'e inecektir. Gutmann eğrisine göre ise, T_2 vergi oranında bazı ekonomik faaliyetler kayıt dışı ekonomide yürütülmektedir. Vergi oranı T_2 oranından T_1 oranına indirildiğinde, piyasa ekonomisindeki vergiye tabi üretim hacmi genişler. Bunu nedeni, kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmanın alternatif yararının vergi mükellefleri için sıfıra doğru inmiş olmasıdır. T_1 vergi oranında bu etki dolayısıyla toplam piyasa üretimi Y_2 'den Y_3 'e kaymıştır. Bir başka deyişle, denge noktası L'den M'ye kaymaktadır. Diğer yandan T_1 vergi oranında, devlet R_1 kadar vergi geliri elde etmektedir. Ancak, toplam piyasa üretiminin Y_2 'den Y_3 'e kaymasının açık bir sonucu olarak vergi geliri de R_1 'den R_2 'ye kaymaktadır. Dolayısıyla Gutmann eğrisinde kayıtlı ekonomi faaliyetlerinde Y_2LMY_3 alanı kadar bir genişleme olmaktadır. Bunun sonucunda vergi gelirleri de $R_1E_2ER_2$ alanı kadar artmaktadır (Aktan, 1989).

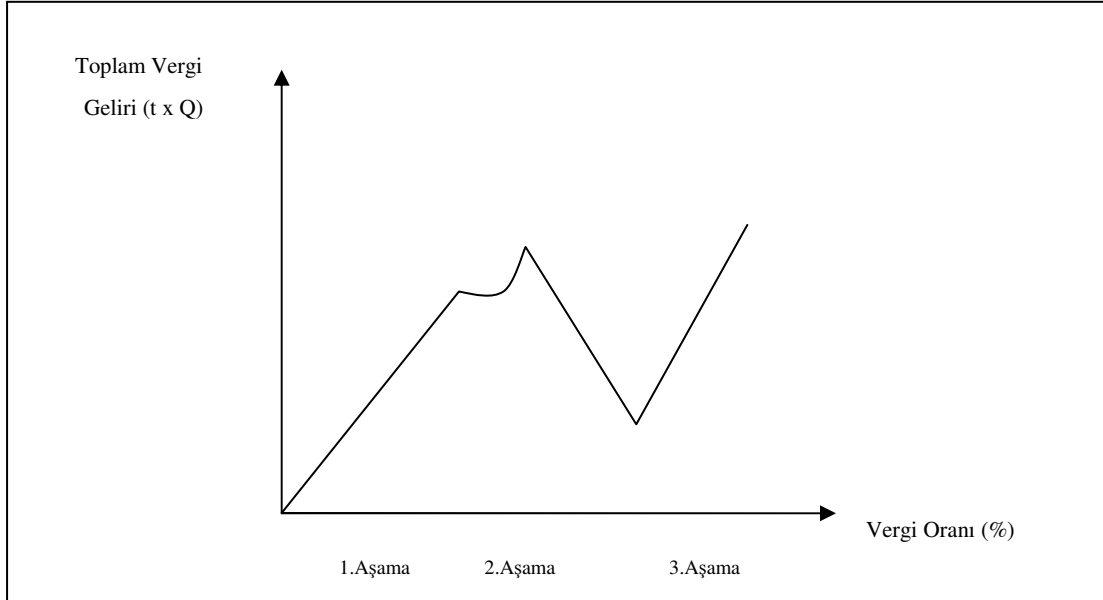
Gutmann'a göre Laffer etkisi, tek başına vergi indirimleri sonucu ortaya çıkan gelir kaybını telafi edemez. Gutmann etkisi, bir başka deyişle, vergi oranları düştükçe kayıt dışı ekonomiden kayıtlı ekonomiye geçiş, ancak Laffer etkisi ile birlikte ele alındığında çıktı miktarını attıracak bir etki yaratır. Diğer bir deyişle, bu iki etki birlikte ele alındığında vergi matrahı vergi oranlarındaki indirimi telafi edecek miktardan daha fazla artar (Moszer, 1981). Laffer ve Gutmann etkileri birleşirse, vergi oranlarındaki %1'lik bir düşüş, kayıtlı ulusal geliri %1'den daha fazla arttırır. Bunun nedeni, vergi indirimleri sonucu kayıt dışı ekonomiden kayıtlı ekonomiye geçişin artması ile emek ve sermaye arzının artması etkilerinin birlikte görülmesidir (Gutmann, 1979).

Şekil 4. 10: Üretimin Vergi Oranlarındaki Değişikliğe Tepkisi

Kaynak: Moszer (1981)

1. aşamada, kayıtlı üretim ve vergi oranından bağımsız çok küçük bir kayıt dışı üretim vardır. 2. aşamada, vergiden kaçınma artar, kayıt dışı faaliyet artar ve toplam üretim azalır. 3. aşamada ise, kayıt dışı faaliyetin sınırına ulaşılmıştır. Vergi oranlarındaki bir artış, üretimi kayıt dışı ekonomiye itmez (Moszer, 1981).

Şekil 4. 11: Toplam Vergi Geliri-Vergi Oranı İlişkisi

Kaynak: Moszer (1981)

Gutmann’a göre, yüksek vergi oranları, bireylerin vergiden kaçmasını teşvik ederek, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunmasına neden olacaktır. Kayıt dışı ekonomiye geçiş ise, kayıtlı ekonomiyi daraltacaktır. İlk başta, vergi oranlarındaki artışın yarattığı pozitif gelir etkisi, kayıtlı ekonomi üzerindeki negatif etkiden büyüktür. Dolayısıyla da, vergi gelirleri artar. Bir noktadan sonra, pozitif gelir etkisi kayıt dışı ekonomi üzerindeki negatif etkiye eşit olur ve vergi gelirleri değişmez. Son aşamada ise, vergi oranlarındaki artışın yarattığı pozitif gelir etkisi, kayıt dışı ekonomi üzerindeki negatif etkiden küçük olur ve vergi gelirleri azamaya başlar (Gutmann, 1979).

Vergi oranlarındaki bir azalmanın vergi gelirlerini arttırabileceği beklentisini ifade eden Laffer’in önerisi, politikacılar tarafından “vergi oranlarındaki bir indirim vergi gelirlerini arttıracaktır” gibi kesin bir ifade olarak değiştirilmiştir. Laffer’in önerisinin gerçekleşebilmesi için, vergi oranlarındaki %1’lik bir değişme, yeterli sayıda emek ve sermayeyi teşvik etmeli ve bu da ulusal gelirde %1’den daha fazla bir artışa neden olmalıdır. Örneğin Gutmann’a (1979) göre, ilk durumda gelirin \$10 ve vergi oranının %70 olduğu bir durumda, vergi gelirleri \$70 olacaktır. Vergi oranları %1 indirilirse, yeni vergi oranı %69.3 olacaktır. Bu düşüş sonucu gelir %1.5 artar ve \$101.50 olur. Vergi gelirleri ise artarak \$70.34 olur. Diğer yandan, vergi oranlarındaki %1’lik indirim sonucu ulusal gelir eğer %0.75 artıp \$100.75 olursa, vergi gelirleri \$69.82’a düşecektir. Kısacası, Gutmann’a göre, vergi oranlarındaki bir indirim sonucu vergi gelirlerinin artması için ulusal gelirdeki artış, vergi oranındaki azalıştan büyük olmalıdır. Ancak, Laffer eğrisi üzerinde bu koşul, sadece çok yüksek vergi oranlarında geçerlidir.

Laffer’e göre, vergi oranlarındaki bir azalma, kayıtlı ekonomiden toplanan vergi gelirlerini arttırır. Fakat, Laffer’in bu önermesinin doğru olabilmesi için, vergi oranlarındaki %1’lik düşüş, kayıt dışı ekonomiden kayıtlı ekonomiye geçişi sağlarken, kayıt altındaki ulusal geliri %1’den daha fazla arttırmalıdır. Ancak bu durum, Gutmann eğrisinde sadece yüksek vergi oranlarında mümkündür (Gutmann, 1979).

5. ABD'DE VERGİ İNDİRİMLERİ VE 1980 SONRASI TÜRK VERGİ SİSTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde önce ABD'deki vergi indirimlerine değinilecek ve özellikle de 1980 sonrası gündeme gelen bir politika önerisi olan arz-yönlü iktisadın ABD'nin vergi sistemi üzerinde yarattığı etkiler üzerinde durulacaktır. Daha sonra, 1980'lerde ortaya çıkan arz-yönlü iktisat politikası önerilerinin Türk vergi sistemine yansımalarının daha net görülebilmesi amacıyla 1980 sonrası Türk vergi sisteminde meydana gelen değişikliklere değinilecektir.

5.1 ABD'de Vergi İndirimleri

Aktan (1989) çalışmasında, ABD'de arz-yönlü vergi politikasının teorik iddialarını destekleyecek bazı tarihsel uygulamalara yer vermiştir. Bunlar, 1920'lerdeki Mellon Vergi İndirimleri (1921-1926) ve 1960'lardaki Kennedy Vergi İndirimleri (1961-1966) ile Reagan Yönetimi döneminde yürürlüğe konulan ve kısaca "Reaganomics" olarak adlandırılan politikadır.

Mellon²³, yüksek marjinal vergi oranlarının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğuna ve vergi indirimleri ile vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının azaltılarak toplam vergi gelirlerinin artacağına inanmaktaydı. Aktan (1989) çalışmasında Mellon vergi indirimlerinin iki temel özelliğini şöyle belirtmiştir. Bunlardan ilki, marjinal vergi oranlarının azaltılmasıdır. Diğerisi ise, alt gelir dilimlerindeki yükümlülere tanınan vergi istisna ve muafiyetlerinin artırılmasıdır. Böylece düşük gelir elde edenlerin gelir vergisi yükümlülüğü kaldırılmak istenmiştir. Bu amaçlarla, maksimum gelir vergisi oranı %73'ten %58'e indirilmiş ve gelir vergisi muafiyet ve istisnaları da artırılmıştır. Çizelge 5.1'den de anlaşılacağı üzere,

²³ Andrew W. Mellon, 1921-1932 yılları arasında ABD başkanı Harding döneminde Hazine Bakanlığı yapmıştır.

Başkanlar Harding²⁴ ve Coolidge²⁵ zamanında ABD ekonomisinde, vergi indirimleri sonucu reel gelir ve yıllık reel büyüme artmış, işsizlik azalmıştır. Fakat sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlandığı bu dönem Büyük Buhrana kadar sürebilmiştir (Mihlar, 1997).

Çizelge 5. 1: Mellon Vergi İndirimleri Öncesi ve Sonrası Ekonomik Durum

	Vergi İndirimi Öncesi	Vergi İndirimi Sonrası
Reel Gelir Artışı	-9,2%	0,1%
Reel Büyüme	2,0%	3,4%
İşsizlik Oranı	6,5%	3,1%

Kaynak: Laffer (2004)

ABD tarihindeki ikinci büyük vergi indirimi programı 1960’larda Başkan John F.Kennedy ²⁶ döneminde yapılmıştır. Başkan Kennedy tarafından 1963’te uygulanılmaya başlanan vergi indirimi programı ile gelir ve kurumlar vergisi oranları önemli ölçüde azaltılmıştır. 1961’de %91 olan maksimum gelir vergisi oranı 1964’te %77’ye; 1965 ve 1966 yıllarında ise %70’e indirilmiştir. Bu vergi indirimleri neticesinde vergi gelirleri azalmamış, aksine hemen hemen bütün gelir dilimlerinde artmıştır. Vergi indirimleri öncesi %2,6 olan reel gelir artışı vergi indirimleri sonrası %9 olmuştur. Ayrıca, reel büyüme oranı artmış ve işsizlik de azalmıştır.

²⁴ Warren G. Harding, 1921-1923 dönemi 29. ABD başkanıdır. 1921 Nisan ayında “denge dönemine dönüş” olarak adlandırdığı ekonomik iyileşme programını sunmuştur. Bu programı şu öneriler oluşturmaktaydı: Ulusal bütçe programı, ulusal borç indirimi ve vergi indirimi.

²⁵ Calvin Coolidge, 1923-1929 dönemi 30.ABD başkanıdır. Başkan Harding’in ekonomik iyileştirme programı Başkan Coolidge döneminde yaşanan refahın temellerini atmıştır ve Coolidge Harding’in programını başarıyla devam ettirmiştir.

²⁶ John F. Kennedy, 1961-1963 dönemi 35.ABD başkanıdır.

Çizelge 5. 2: Kennedy Vergi İndirimleri Öncesi ve Sonrası Ekonomik Durum

	Vergi İndirimi Öncesi	Vergi İndirimi Sonrası
Reel Gelir Artışı	2,6%	9,0%
Reel Büyüme	4,6%	5,1%
İşsizlik Oranı	5,8%	3,9%

Kaynak: Laffer (2004)

Çizelge 5. 3: Kennedy Döneminde Gelir Vergisi Oranları (1961-1966)

YILLAR	MAKSİMUM VERGİ ORANI
1961	91
1962	91
1963	91
1964	77
1965	70
1966	70

Kaynak: Aktan (1989)

ABD tarihindeki üçüncü ve en kapsamlı vergi reformu ise 1980’lerde Başkan Reagan²⁷ döneminde (1980-1988) yapılmıştır. Reagan, kamu harcamalarının artış hızının makul bir seviyede tutulması gerektiğini, ayrıca kişisel gelir vergisi oranlarının indirilerek bunun üretim, yatırım, tasarruflar ve emek arzı üzerinde pozitif etkiler yaratmasının teşvik edilmesini sağlamak gerektiğini belirtmiştir²⁸.

²⁷ Ronald Reagan, 1981-1989 dönemi 40.ABD başkanıdır.

²⁸ Reagan’ın ekonomik programında sadece vergi oranlarında indirim yapılması ve kamu harcamalarının azaltılması gibi önlemler yer almamıştır. Bunun dışında, yasal kurumsal serbestleşme ve özelleştirme ile istikrarlı ve önceden bilinecek bir para politikası uygulanması gerekliliği de Başkan Reagan’ın programında yer almaktadır.

Reagan'ın başkanlık döneminde başlıca üç önemli vergi yasası yürürlüğe konularak gelir vergisi oranları kademeli bir şekilde indirilmiştir. Reagan döneminde yürürlüğe konan vergi reformları sırasıyla şu şekildedir (Aktan, 1989).

1) 1981 ERTA Reformu (Economic Recovery Tax Act-ERTA)

Gelir vergisinde maksimum oran %70'den %50'ye indirilmiş; öte yandan gelir vergisi tarifesinin enflasyona göre endekslenmesi kararlaştırılmıştır. Burada amaç, düşük marjinal gelir vergisi oranları ile emek arzının, yatırımların ve tasarrufların arttırılması olmuştur.

2) 1982 TEFRA Reformu (Tax Equity and Fiscal Responsibility Act-TEFRA)

1981 ve 1982 yılında yapılan vergi indirimleri neticesinde vergi gelirlerinde bir azalma görülmüş, 1981 yılında GSMH'nın %21'ini oluşturan vergi gelirleri 1984'te %19,2'ye düşmüştür.

3) 1986 TRA Reformu

1986 TRA reformu ile daha önce 15 gelir dilimine %11-%50 arasında değişen ölçülerde uygulanan artan oranlı gelir vergisi tarifesini bütünüyle değiştirilmiştir. Söz konusu yasa çerçevesinde 1987 yılı gelir vergisi tarifesini sadece 5 gelir dilimine %15-%38,5 arasında değişen oranları uygulamaktadır. Vergi reformunun ilk göze çarpan özelliği maksimum vergi oranlarının belirgin bir ölçüde azalması olmuştur. 1971-1980 yılları arasında %70 olan maksimum gelir vergisi oranı, 1986 TRA reformu ile önce %38,5'e ve daha sonra da %28'e indirilmiştir. 1986'da gerçekleştirilen bu reform ile hükümet, vergi oranlarında bir indirime giderse vergi gelirlerinin azalacağını düşünmemiştir; çünkü vergi indirimleri ile birlikte muafiyet ve istisnalar da kaldırılarak vergi matrahının (vergilendirilebilir gelirin) artması beklenmiştir. 1986 vergi reformu ayrıca, vergi yükünün kişisel gelir vergisinden kurumlar vergisine transferini de içermiştir. Bunun sonucunda gelir vergisi miktarı hızla artarken kurumlar vergisi gelirleri de azalmıştır (Mitchell ve Fellow, 1993).

Başkan Reagan'ın uyguladığı vergi indirimleri programının sonucunda, en yüksek gelir vergisi oranı 1980'deki %70'lik seviyesinden 1988'de %28'e indirilmiştir. Bu dönemde ekonomik büyüme ortalama %4 civarında olmuş ve kişisel gelir vergisi gelirleri %28 artmıştır (Mihlar,1997).

Çizelge 5. 4: Reagan Dönemi Bütçe Açıkları

YILLAR	BÜTÇE GELİRLERİ (Milyar \$)	BÜTÇE GİDERLERİ (Milyar \$)	BÜTÇE DENGESİ (Milyar \$)
1980	517,1	590,9	-73,8
1981	599,3	678,2	-78,9
1982	617,8	745,7	-127,9
1983	600,6	808,3	-207,8
1984	666,5	851,8	-185,3
1985	734,1	946,3	-212,3
1986	769,1	990,3	-221,2
1987	854,1	1003,8	-149,7
1988	909	1064	-155,1

Kaynak: Aktan (1989)

Esasen Reagan Ekonomik Programının ağırlık noktasını teşkil eden vergi indirimleri politikası, bu dönemde bütçe açıkları sürekli artış gösterdiği için eleştirilmiştir. Çizelge 5.4'te açıkça görüldüğü üzere bütçe açıkları yüksek seviyelere ulaşmıştır. II.Dünya Savaşı sonrasında 1974 yılına kadar 25 milyar doların altında seyreden bütçe açıkları, 1975 yılında 53 milyar dolara, 1976 yılında ise 76 milyar dolara yükselmiştir. Reagan'ın başkanlık görevini aldığı 1980 yılında 73,8 milyar dolar olan bütçe açığı ise 1980'li yıllarda daha da artmıştır. Dolayısıyla, ABD'de 1980 sonrasında uygulanan vergi indirimlerinin bütçe açıklarının artmasında önemli rol oynadığı söylenebilir (Aktan, 1989).

Yukarıda kısaca değinilen bu üç vergi indirimi politikası genel olarak değerlendirildiğinde, arz-yönlü iktisadın ABD ekonomisinde 1980 sonrasında bir çok olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Buna karşılık, yukarıda da belirtildiği gibi, ABD'de 1980 sonrası dönemde artan bütçe açıkları, arz-yönlü vergi indirimlerinin eleştirilmesine neden olmuştur. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar ise, bütçe

açıklarının vergi indirimlerinden değil, aksine vergi indirimleri yapılırken bir yandan da kamu harcamalarının azaltılmamasından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

5.2 1980 Sonrası Türk Vergi Sistemi

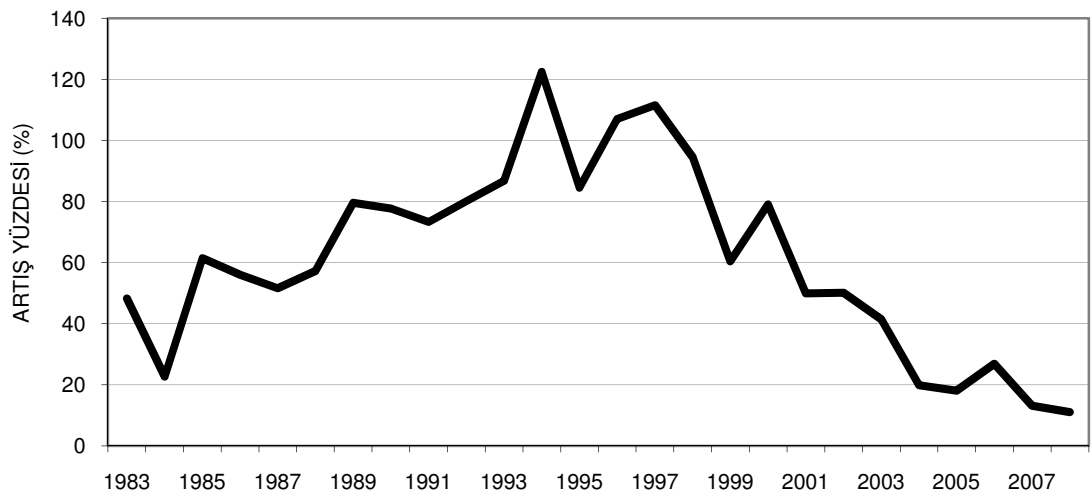
1980 yılı gerek Türkiye gerekse dünya açısından önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 1980’lerde başta ABD olmak üzere pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede gündemde olan marjinal vergi oranlarının indirilmesi, kamu harcamalarının azaltılması, yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme gibi iktisat politikaları akademik ve politik çevrelerde tartışılan önemli konular arasında yer almıştır.

Devletler toplumlara hizmet götürebilmek için gelire ihtiyaç duyarlar ve bu geliri de büyük ölçüde vergilerle elde ederler. Türkiye’de 1980 sonrası dönemde bütçe açıkları artmıştır. Bunun nedeni, 1980’li yıllarda izlenen politikalarda verginin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarının yeterince gözetilmemiş olması ve bütçe açıklarının giderilmesi yönünde vergi dışı araçlara ağırlık verilmesidir. Ayrıca, bu dönemde yapılan vergi indirimleri sonucu bütçe harcamaları tamamen vergilerle finanse edilemeyince bütçe açığı sorunuyla karşılaşmıştır. Çizim 5.5’te de görüldüğü gibi 1980’lerin ortalarından başlayarak bütçe açıkları artmıştır. 1999 yılından 2003 yılına kadar ise çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Şekil 5.1’de toplam vergi gelirlerinin 1982-2008 dönemindeki artış yüzdesi görülmektedir. Buna göre, 2000 yılından beri toplam kamu gelirleri içinde vergi gelirlerinin payı azalmaktadır. Bu da bütçe harcamalarının vergi gelirleriyle finansmanını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, gelirler giderleri karşılamaya yetmemekte ve bütçe açıkları da artmaktadır.

Çizelge 5. 5: Türkiye’de Bütçe Dengesinin GSMH’a Oranı (1982-2005)

Yıllar	Bütçe Dengesi/GSMH (%)	Yıllar	Bütçe Dengesi/GSMH (%)
1982	-1,35	1994	-3,88
1983	-1,57	1995	-4,01
1984	-1,39	1996	-8,23
1985	-0,02	1997	-7,60
1986	-2,26	1998	-7,11
1987	-3,11	1999	-11,69
1988	-2,99	2000	-10,56
1989	-3,26	2001	-16,45
1990	-2,97	2002	-14,58
1991	-5,25	2003	-11,27
1992	-4,29	2004	-7,06
1993	-6,66	2005	-1,67

Kaynak: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü’nün verilerinden derlenmiştir.

Şekil 5. 1: Toplam Vergi Gelirlerinin Artış Yüzdesi (1982-2008)

Türkiye 1980 sonrasında, 1970'lerin müdahaleci devlet anlayışından koparak, dış açılma ve finansal serbestleşmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla bu dönemde gerçekleştirilen ekonomik ve toplumsal yapıdaki dönüşümler ile devletin işlevi değişmiştir. Türkiye'de 1980 sonrasında benimsenen iktisat politikası ve bu yöndeki uygulamalar esasen ABD'de Reagan yönetimi döneminde uygulanan politikalar ile çok yakın benzerlikler göstermektedir.

1980'li yıllarda dünya gündemine giren “küreselleşme” olgusu, devlet fonksiyonlarını değiştirerek geleneksel mali anlayışlar yerine yeni mali yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu dönemde ülkemizde de serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ihracata yönelik kalkınma stratejisine dayalı değişim süreci yaşanmıştır. Bu yeni ekonomik kalkınma çabası 24 Ocak Kararları ile uygulamaya konulmuştur (Armağan, 2007).

24 Ocak 1980 yılında alınan kararlar ile Türkiye'nin iktisadi yapısında çok ciddi dönüşümler yaşanmıştır. 24 Ocak 1980 İstikrar Programında esasen vergi politikasına ilişkin kararlar mevcut değildir. 24 Ocak kararlarından bir süre sonra gerçekleştirilen 12 Eylül Harekatı sonrasında ülkemizde vergi politikasında köklü değişikliklere gidildiği görülmektedir. Bu kararlar ile Türkiye'de enflasyonun önlenmesi, tasarruf ve yatırımların artırılması ve ekonominin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi yönlü mali politikaların izlenmesi öngörülmüştür. Mali politikalar kapsamında, bir yandan vergi gelirlerinin artırılması için özel tasarruf ve yatırımları teşvik edici vergi politikasına, diğer yandan da kamu harcamalarının kısılmasına yönelik önlemlere ağırlık verilmiştir (Armağan, 2007).

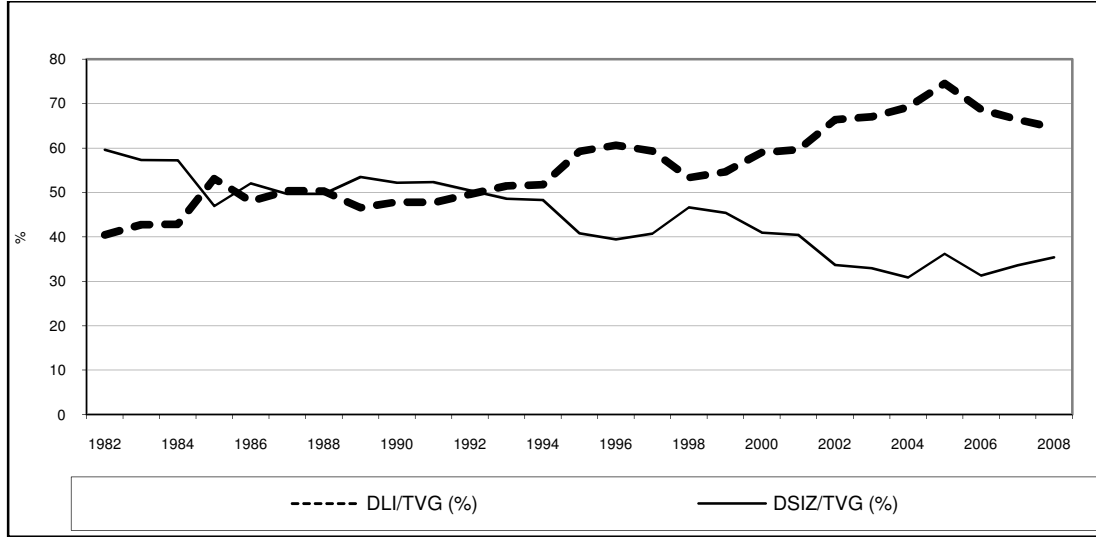
İktisadi anlamda yaşanan bu dönüşüm, maliye politikasını da etkilemiş ve maliye politikası araçları da bu değişim doğrultusunda arz yönlü iktisat anlayışı çerçevesinde kullanılmıştır (Ejder, 2000). 24 Ocak kararları ile temel olarak amaçlanan, Türkiye ekonomisini, değişen dünya şartlarına göre yeniden yapılandırmak, dışa açmak ve dünya ekonomisi ile entegre olarak küreselleşme ekseninin dışında kalmaması için gerekli her türlü çabayı sergilemek ve tedbiri almaktır (Palamut ve Yüce, 2001).

1980'ler ekonomide özel sektörün ağırlığının artmaya başladığı bir dönemdir. 24 Ocak 1980 kararlarıyla, ithal ikameciliğine dayalı sanayileşme stratejileri terk

edilerek, dışa dönük sanayileşme stratejisine geçilmiştir. İktisadi politikadaki bu değişiklik sonucu ihracatı arttıracak vergisel teşvikler gündeme gelmiştir. 1985'te Katma Değer Vergisi'nin sisteme girmesi ve yatırım teşvik aracı olarak kullanılmasıyla, ihracata yönelik özel kesim yatırımlarının vergi yükü azaltılmaya çalışılmıştır. Yılmaz ve Tezcan'a göre (2007), sermaye birikiminin artması, yatırımların özendirilmesi ve böylece iktisadi büyümeye katkı sağlanacağı düşüncesinden hareketle devletin uyguladığı mali politikalar daha da önem kazanmaktadır. Bir başka deyişle, vergi politikalarıyla devlet bir yandan giderler için kaynak yaratırken bir yandan da vergileri teşvik unsuru olarak kullanabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin sermayelerinin 1980 sonrasında dünya kapitalist sistemiyle entegrasyonu, bu ülkelerde neo-liberal politikaların çok katı biçimde uygulanmasına yol açmıştır. Bu gelişimin vergi politikalarına yansımaları ise, sermayenin üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla vergi yapısında gerçekleştirilen dönüşümlerdir. Buna göre 1980'den sonra Türkiye'de dolaysız vergilerden dolaylı vergilere doğru yönelimin gerçekleştiği söylenebilir (Kargı ve Özügurlu, 2007).

Türkiye'de vergi gelirlerinin dağılımına bakıldığında dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payının gittikçe arttığı görülmektedir. Şekil 5.2'de de görülebileceği gibi, 1982-2008 döneminin başındaki dolaylı vergi oranı %40'lar civarında iken, özellikle 1998 yılından sonra dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı artmıştır. 2001-2002 döneminde uygulamaya konan ÖTV'nin etkisiyle dolaylı vergilerin oranı 6 puan artmış ve bu artış devam ederek 2005 yılına gelindiğinde dolaylı vergi oranları %75'lere yükselmiştir. Dolaysız vergiler bakımından ise dolaylı vergilerin gelişiminin tam tersi bir durum gerçekleşmiştir. 1982-2008 dönemi bir bütün olarak değerlendirildiğinde; dolaysız vergilerin payı zaman içinde ortalama olarak bir azalış gösterirken, dolaylı vergilerin payı ise zaman içinde ortalama olarak bir artış göstermiştir. Kısacası, dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergiler içindeki payları dönem sonunda başlangıca göre tam tersine dönerek, vergi sistemimiz dolaylı vergi ağırlıklı olmuştur.

Şekil 5. 2: Toplam Vergi Gelirleri İçinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı

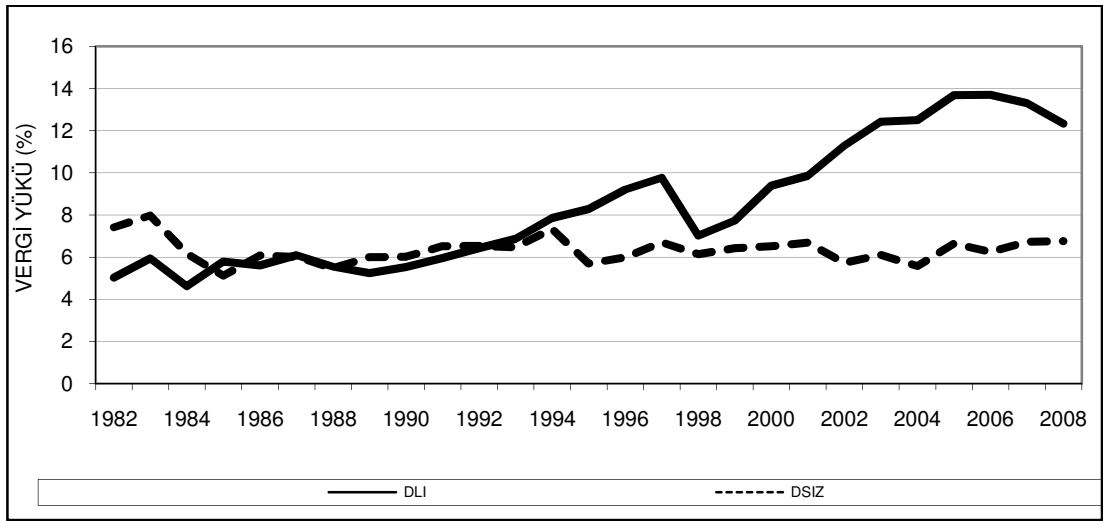
Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Vergi İstatistiklerinden hazırlanmıştır.

1980'li yıllardan beri vergi indirimi uygulamaları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin gündemindedir. Arz-yönlü iktisatçılar, vergi indirimlerinin ekonomik büyümeyi hızlandıracağını ve bu sayede vergileme kapasitesinin artarak vergi gelirlerinin de artacağını savunmuşlardır. Vergi indirimleri tüm dünyada uygulandığı gibi Türkiye'de de hem dolaylı hem de dolaysız vergiler bazında bir maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır.

Arz iktisadının temel maliye politikası seçeneği olan, tasarruf eğilimi yüksek kesimlerin vergi yüklerinin düşürülmesi çerçevesinde hem gelir vergisinde hem de kurumlar vergisinde uygulamayı önemli ölçüde etkileyen düzenlemeler yapılmıştır. 1980 sonrası dönemde uygulamaya konulan iktisat ve maliye politikası seçenekleri, arz-yönlü iktisat politikasının görüşleri çerçevesinde ele alınmış ve politika uygulamaları bu bazlı olmuştur. Yapısal uyum modeli diye de tanımlanan yeni yapı, özel kesime yönelik kamu müdahalesinin en aza indirimi amaçlı politika önermeleri ile maliye politikası uygulamalarını etkilemiş ve yönlendirmiştir. Bunun için gelir vergisi ve kurumlar vergisinde istisna ve muafiyet kapsamı göreceli olarak genişletilmiş ve bu şekilde taraf olan kesimlerin dolaysız vergi sahasından yasal olarak kaçınma yolları geliştirilmiştir (Kargı ve Özügür, 2007).

Ekonomik gelişme düzeyinin ölçütlerinden biri olarak sermaye birikiminin artması ve birikimi gerçekleştirecek yatırımların uygulanmasında devletin uyguladığı mali

politikalar da etkili olabilmektedir. Arz yönlü iktisat anlayışının özünü oluşturan gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilerin oranlarının düşürülerek ekonomide, çalışma, tasarruf ve yatırımın artırılması şeklindeki çabalar ile Türkiye’de 1981’den itibaren büyük sermayeyi gözetici vergi teşvikleri daha fazla uygulanmaya başlanılmış ve bu konudaki doruk yılı 1984 olmuştur. Söz konusu teşvikler ile tasarruf eğiliminin yüksek olduğu varsayılan büyük sermaye kesiminin vergi yükünü azaltarak, özel yatırımların desteklenmesi amaçlanmıştır. Yatırım maliyetlerinin, vergi yönünden düşürülmesi, belirli ekonomik faaliyetlerin vergi rejimince özel olarak teşvik edilmesi ile ekonominin dinamize edilmesi hedeflenmekteydi. Bu amaçlarla, sermaye kesimi üzerindeki dolaysız vergi yüklerinin aşındırılması, toplumun diğer sosyal katmanlarına vergi yükü kaydırmalarını kaçınılmaz olarak gündeme getirmiştir. Bunun bir aracı, teşvik edilen kesimler dışındakilerin dolaysız vergi yüklerini artırmak, ikincisi ise, bir bütün olarak dolaylı vergilerin ağırlığını büyütmek olabilirdi. Bunların her ikisi de uygulanmakla birlikte, ilk önce dolaysız vergi yükü kaydırmaları denenmiş, bunda fazla başarı sağlanamayınca, 1985 yılından itibaren dolaylı vergilere yüklenilmeye başlanılmıştır (Önal, 2006).

Şekil 5. 3: Dolaylı ve Dolaysız Vergi Yüğü (1982-2008)

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı’nın Vergi İstatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5.3’te Türkiye’de 1982-2008 döneminde dolaylı ve dolaysız vergi yükleri görülmektedir. Buna göre, 1980’lerin başında GSYİH içinde daha fazla paya sahip

olan dolaysız vergi gelirleri 80'lerin ortalarından itibaren azalmaya başlamıştır. Dolaylı vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payı ise hızla artmaktadır.

1999 yılında yaşanan iki deprem ve 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde devlet ek kaynak arayışına girmiştir. 2003 ve sonrasında ise alınan istikrar tedbirleri ile vergi oranlarının indirilmesi gündeme gelmiştir. Vergi indirimleriyle amaçlanan şey talebi arttırarak ekonomiye canlılık kazandırmak, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek, yatırım ve tasarrufların teşvik edilmesi ve uzun vadede vergi gelirlerinin arttırılmasıdır. Ülkemizde en son 2000'li yıllarda Katma Değer Vergisi oranlarında başlatılan indirim uygulamaları, 2006 yılından itibaren Gelir ve Kurumlar Vergisi'nde de başlatılmıştır (Armağan, 2007). Özellikle gelir vergisi ve kurumlar vergisinde yapılan indirimlerle birlikte Türkiye, çoğu OECD ülkesine oranla daha düşük vergi oranları uygulayan bir ülke konumuna gelmiştir.

Çizelge 5. 6: OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Oranları (2006)

ÜLKELER	TVO	ÜLKELER	TVO
Danimarka	49,1	Lüksemburg	35,9
İsveç	49,1	Portekiz	35,7
Belçika	44,5	Almanya	35,6
Fransa	44,2	Polonya	33,5
Norveç	43,9	Kanada	33,3
Finlandiya	43,5	İrlanda	31,9
İtalya	42,1	Yunanistan	31,3
Avusturya	41,7	Avustralya	30,6
İzlanda	41,5	Slovak Cumhuriyeti	29,8
Hollanda	39,3	İsviçre	29,6
İngiltere	37,1	A.B.D.	28,0
Macaristan	37,1	Japonya	27,9
Çek Cumhuriyeti	36,9	Kore	26,8
Yeni Zelanda	36,7	Türkiye	24,5
İspanya	36,6	Meksika	20,6
OECD Toplam		35,9	
AB 15		39,8	

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Vergi İstatistiklerinden hazırlanmıştır.

Çizelge 5.6'da, 2006 yılı için OECD ülkelerinde toplam vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payları, bir başka deyişle toplam vergi oranları verilmiştir. Yukarıda da ifade

edildiği gibi, uygulanan vergi indirimleri ile Türkiye, çoğu OECD ülkesine oranla daha düşük vergi oranları uygulayan bir ülke konumuna gelmiştir. 2006 yılında en yüksek vergi oranı %49,1 ile Danimarka’da gerçekleşirken, Türkiye Meksika’nın ardından en düşük vergi oranına sahip ülke olmuştur. Toplam vergi oranlarında olduğu gibi, gelir ve kurumlar vergisinde de Türkiye’nin en alt sıralarda olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. 7: OECD Ülkelerinde Gelir Vergisi Oranları (2006)

ÜLKELER	GVO	ÜLKELER	GVO
Danimarka	24,5	Almanya	8,7
İsveç	15,7	Fransa	7,7
Yeni Zellanda	14,9	Lüksemburg	7,5
İzlanda	14,0	Hollanda	7,4
Finlandiya	13,2	İspanya	6,9
Belçika	13,1	Macaristan	6,8
Kanada	12,1	Portekiz	5,5
Avustralya	11,4	Japonya	5,1
İtalya	10,8	Yunanistan	4,7
İngiltere	10,8	Polonya	4,6
İsviçre	10,5	Çek Cumhuriyeti	4,2
A.B.D.	10,2	Kore	4,1
Avusturya	9,3	Türkiye	3,8
Norveç	9,1	Slovak Cumhuriyeti	2,5
İrlanda	8,9		

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı’nın Vergi İstatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 5. 8: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları (2006)

ÜLKELER	KVO		ÜLKELER	KVO
Danimarka	4,3		Lüksemburg	5,0
İsveç	3,7		Portekiz	3,0
Belçika	3,7		Almanya	2,1
Fransa	3,0		Polonya	2,4
Norveç	12,9		Kanada	3,7
Finlandiya	3,4		İrlanda	3,8
İtalya	3,4		Yunanistan	2,7
Avusturya	2,2		Avustralya	6,6
İzlanda	2,4		Slovak Cumhuriyeti	2,9
Hollanda	3,4		İsviçre	3,0
İngiltere	4,0		A.B.D.	3,3
Macaristan	2,3		Japonya	4,7
Çek Cumhuriyeti	4,8		Kore	3,8
Yeni Zeland	5,8		Türkiye	1,5
İspanya	4,2			

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Vergi İstatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

6. LAFFER EĞRİSİNİN TÜRKİYE TAHMİNİ (UYGULAMA)

6.1 Literatürde Laffer Eğrisi

Laffer'in 1974 yılında vergi oranları ve vergi gelirleri arasında kurmuş olduğu ilişkinin "Laffer eğrisi" olarak literatüre girmesinden sonra, bu ilişkiyi test etmeye yönelik bir çok çalışma yapılmıştır. Farklı yıllarda farklı ülkelerin Laffer eğrisini tahmin etmeye yönelik yapılmış çalışmalara bakıldığında, elde edilen bulguların Laffer ilişkisini destekleyici nitelikte sonuçlar verdiği görülmektedir.

Beenstock (1979), İngiltere için yaptığı çalışmasında Laffer eğrisini modellemiştir. Daha sonra yapılan ampirik çalışmaların büyük çoğunluğu da Beenstock'un kurmuş olduğu modellere dayanır. 1946-1977 döneminin incelendiği ampirik çalışmada, İngiltere'nin eğrinin normal bölgesinde faaliyette bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Beenstock, Laffer eğrisinin dönüş noktasının, artan vergi reddi olasılığını da gösterdiğini ifade etmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Beenstock'un kurduğu model kullanılarak Türkiye için Laffer eğrisi tahmin edilmeye çalışılacağından, burada daha fazla detaya girilmemektedir.

Blinder (1981), Amerika'nın gelir ve tüketim vergileri için yaptığı teorik çalışmasında, Laffer eğrisinin iktisadi değil matematiksel olduğunu ve Laffer eğrisinin uygulanabilirliğinin faktör esnekliklerine bağlı olduğunu söylemiştir. Esneklikler yükseldikçe, vergi gelirlerini ençoklaştıracak vergi oranlarının daha düşük olacağını, bir başka deyişle, Laffer eğrisinin daha düşük bir vergi oranında dönüş yapacağını belirtmiştir.

Don Fullerton (1982), Amerika için yaptığı hem teorik hem ampirik çalışmasında, tıpkı Blinder gibi faktör arz esnekliklerine değinmiştir. Hem vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi, bir başka deyişle Laffer eğrisini, hem de vergi oranları ile faktör arz esneklikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak, Amerika'nın eğrinin caydırıcı bölgesinde faaliyette bulunduğunu belirtmiştir.

Feige ve McGee (1982) İngiltere'nin Laffer eğrisini tahmin etmeye yönelik yaptıkları ampirik çalışmada, arz-yönlü etkilerin, kayıt dışı ekonominin varlığının ve vergi artan oranlılığının Laffer eğrisinin konumunu etkileyip etkilemediğini araştırmaya çalışmışlardır. 1983 yılında İsveç için yaptıkları çalışmada ise, daha önce İngiltere için yaptıkları çalışmayı modellemişler ve sonuç olarak şu bulgulara ulaşmışlardır: Arz-yönlü etkiler, bir başka deyişle, emek ve sermaye arzı daha esnek, vergi sistemi daha artan oranlı ve kayıt dışı ekonominin boyutu daha büyük olduğunda, vergi gelirlerini ençoklaştıracak vergi oranının daha küçük olacağını, bir başka deyişle, Laffer eğrisinin daha düşük bir vergi oranında dönüş yapacağını bulgulamışlardır. Ayrıca, İsveç'in Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde faaliyette bulunduğu sonucuna da ulaşmıştır.

Heijman ve van Ophem (2005), 12 OECD ülkesi için mikro verilerle teorik bir çalışma yapmışlardır. Sadece gelir vergilerini değil, tüm vergileri kullandıkları bu çalışmada hem kayıtlı hem de kayıt dışı ekonomiyi modellemeye çalışmışlardır. Her bir OECD ülkesinde vergi gelirlerini ençoklayan vergi oranı bulunarak, gerçekleşen vergi oranlarıyla karşılaştırılmıştır. Sonuçta, İsveç dışında, çalışmaya konu edilen ülkelerde vergi ödeme istekliliği ne kadar düşük olursa olsun, optimum marjinal vergi oranının asla %36'dan düşük olmadığı bulgulanmıştır.

Uluslararası literatürde olduğu gibi Türkiye'de de Laffer eğrisini tahmin etmeye yönelik birkaç çalışma vardır. Bunlardan ilki Derdiyok'un (1993) çalışmasıdır. Bu çalışmanın sonucunda, 1960-1988 döneminde Türkiye'de toplam vergi gelirlerini ençoklaştıran ortalama vergi oranları %22 ile %27,9 arasında bulunmuştur. Gerçekleşen (efektif) ortalama vergi oranları ise %11 ile %16,5 arasında olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin, Laffer eğrisinin normal bölgesinde olduğu ve uygulanan vergi oranlarının eğrinin dönüş noktasının altında seyrettiği sonucuna varılmıştır.

Yamak ve Yamak'ın (1995) çalışmasında, 1960-1990 döneminde Türkiye'nin Laffer eğrisi tahmin edilmeye çalışılmış ve Türk vergi yönetiminin vergi oranları üzerindeki etkinliği değerlendirilmiştir. Çalışmada toplam vergi gelirleri, dolaylı ve dolaysız vergiler diye ikiye ayrılmış ve toplam vergiler yanında dolaylı ve dolaysız vergiler için de Laffer eğrisi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta, toplam vergi gelirlerine göre Türkiye'nin 1971-1973 ve 1975-1981 dönemlerinde Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde, dolaysız vergiler açısından 1960-1990 döneminde Laffer eğrisinin

caydırıcı bölgesinde, dolaylı vergiler açısından ise 1963-1977 döneminde caydırıcı bölgede faaliyette bulunduğu bulgulanmıştır.

Yamak (1996) yılındaki çalışmasında, Laffer eğrisinin tahmininde EKK yönteminin tamamlayıcısı olarak gördüğü ve özellikle kontrol mühendisliği alanında kullanılan Kalman-Filtre yöntemini kullandığını belirtmiştir. 1960-1993 dönemini ele alarak yaptığı bu çalışmada, EKK yönteminin optimal vergi oranındaki değişimleri tam olarak yakalayamadığı ve bu nedenle vergi yönetimlerinin uyguladıkları ortalama vergi oranı açısından caydırıcı veya normal bölgede olup olmadıklarının tam olarak belirlenemediğini söylemiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin 1967-1973, 1975-1982, 1987 ve 1990-1993 dönemlerinde Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde faaliyette bulunduğunu bulgulanmıştır.

Yamak ve Yamak (1998), 1968-1995 dönemi için yaptıkları çalışmalarında ise, yukarıda Kalman-Filtre yöntemi ile yaptıkları çalışmalarını, TÜİK'in yayınladığı yeni gelir serisini kullanarak geliştirmişlerdir. Sonuç olarak, Türkiye'de 1968-1995 döneminde vergi gelirlerini en çoklaştıran ortalama vergi oranının %12,2 ile %14,3 arasında değiştiği bulgulanmıştır. Türkiye'nin 1968-1995 dönemi Laffer eğrisinin çok büyük bir hareketlilik göstermediği ve bu nedenle Laffer eğrisinin standart EKK yöntemi ile tahmin edilebileceğini belirtmiştir. Hesaplanan optimal vergi oranları ile gerçekleşen vergi oranları karşılaştırılmış ve Türk Vergi Sistemi'nin 1973 yılında, 1975-1981 ve 1991-1995 dönemlerinde etkin olmadığı görülmüştür. Eski GSYİH serisinin ve Kalman-Filtre yönteminin kullanıldığı Yamak'ın (1996) çalışmasındakine benzer sonuçlar çıkmıştır.

Karabulut'un (2006) 1980-2003 dönemde tüm vergi gelirleri için yaptığı çalışmanın sonucunda, Türkiye'nin 1997 yılına kadar Laffer eğrisinin solunda, bir başka deyişle normal bölgesinde yer aldığı bululanmıştır. 1997 yılından itibaren gerçekleşen vergi oranlarının tahmin edilen vergi oranlarından daha yüksek olduğu ve Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde faaliyette bulunulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bulut ve diğ. (2008), 1970-2007 döneminde kurumlar vergisi için Laffer eğrisini tahmin etmeye çalışmışlardır. Sonuç olarak, Türkiye'de 1994 sonrası kurumlar vergisi gelirlerinin sürekli arttığı gözlenmiştir. Ayrıca, 2006 yılında da kurumlar

vergisi oranının %20 ile en düşük seviyesine inerken kurumlar vergisi gelirlerinin de en yüksek düzeye ulaştığı gözlenmiştir.

6.2 Model, Değişkenler, Yöntem ve Veriler

Çalışmanın bu bölümünde, 1979 yılında Beenstock tarafından İngiltere'ye uygulanan model takip edilerek 1982-2008 yıllarını kapsayan döneme ait Laffer eğrisinin Türkiye tahmini yapılmıştır.

Beenstock çalışmasında üç ayrı model kullanmıştır. Modellerden ilki, Laffer eğrisinin statik bir eğri olduğu ve zaman içinde hareket etmediği varsayımına dayanır. İkinci model, birinci modele zaman değişkeninin ilave edildiği ve Laffer eğrisinin zaman içinde hareket ettiği varsayımına dayanan bir modeldir. Üçüncü model ise, birinci modele bir önceki dönem gayri safi yurt içi hasıla değişkeninin eklenmesiyle kurulmuştur. Bunun nedeni, vergi otoritelerinin ekonominin bir önceki dönem performansından etkilenecek şimdiki dönem için karar verecek olmaları düşüncesidir.

Model şu varsayım üzerine kurulmuştur. Vergi oranları sıfır olduğunda vergi gelirleri de sıfır olacaktır. Dolayısıyla regresyon denkleminde sabit terim yer almayacaktır. Vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki şu şekildedir:

$$VG = f(VO, VO^2) \quad (6.1)$$

Modelin fonksiyonel formu ise şöyledir:

$$\ln VG = \alpha VO + \beta VO^2 \quad (6.2)$$

Burada VG vergi gelirlerini, VO ise vergi oranlarını göstermektedir. Laffer eğrisi kuadratik bir yapıda olduğundan modelde kareli terim bulunmaktadır. Vergi gelirlerinin vergi oranlarına göre türevi alınıp sıfıra eşitlendiğinde, vergi gelirlerini en çoklaştıran vergi oranına (VO_m) ulaşılır. Laffer eğrisi ters U şeklinde olduğundan, β parametresinin negatif çıkması beklenir. Bir başka ifadeyle, ikinci türev alındığında sonuç sıfırdan küçük ise teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebilir.

$$d \ln VG / d VO = 0 \quad (6.2a)$$

$$\alpha + 2\beta VO = 0 \quad (6.2b)$$

$$VO_m = -\alpha / 2\beta \quad (6.2c)$$

Ampirik çalışmalarda genellikle yarı-logaritmik (log-doğrusal) model formları uygulanmaktadır. Bunun nedeni, vergi gelirlerinin para birimi ile ifade edilmesi, buna karşılık vergi oranlarının yüzde olarak ifade edilmesidir. Dolayısıyla, doğrusal model tahminlerinden elde edilen parametre tahminleri çok büyük çıktığından, vergi geliri değişkenine ait rakamları küçültmek amacıyla vergi gelirlerinin doğal logaritmaları alınarak modele dahil edilmektedir. Ancak bu çalışmada, literatürdeki diğer çalışmaların aksine, vergi gelirlerinin logaritması alınmadan hesaplamalar yapılmıştır. Bir diğer ifadeyle, yarı-logaritmik bir model yerine doğrusal bir model kullanılmıştır. Bunun nedeni, logaritma alınarak yapılan işlemler sonucu elde edilen bulguların verilere uyum göstermediğinin görölmesidir. Okuyucuya karşılaştırma imkanı vermesi açısından çalışmanın Ekler kısmında yarı-logaritmik model yardımıyla hesaplanan sonuçlar da verilerek, vergi gelirleri ve vergi oranları arasındaki ilişkiyi açıklamak için zorla ikinci derece denklem kullanmanın anlamlı olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Modelin çözümünde kullanılan değişkenler şunlardır:

Konsolide bütçe gelirleri olarak toplam vergi gelirlerinin yıllık değerleri kullanılmıştır. Aynı şekilde, toplam vergi oranlarının bulunması için de yıllık veriler kullanılmıştır. Toplam vergi gelirleri değişkeni, toplam vergi gelirlerinin 1987=100 bazlı Tüketici Fiyat Endeksi ile deflate edilerek reel hale getirilmesi ile oluşturulmuştur. Toplam vergi oranı değişkeni ise, reel toplam vergi gelirlerinin, 1987 sabit fiyatlarıyla GSYİH'ya bölünmesiyle elde edilmiştir. Diğer vergi türleri için de aynı yol izlenmiştir. Örneğin gelir vergisi, 1987=100 bazlı Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ile reel hale getirilmiştir. Toplam gelir vergisi oranı ise, reel gelir vergisi toplamının, 1987 sabit fiyatlarıyla GSYİH'ya bölünmesiyle elde edilmiştir. Modelin çözümünde ise EKK yöntemi kullanılmıştır.

Modele ilişkin verilere ulaşılan yerler ise şunlardır: Tüketici Fiyat Endeksi'ne ait veriler TCMB'den, vergi gelirlerine ait veriler ise Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO)'nün vergi istatistiklerinden, 2009 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi'nden, 2009-2011 dönemine ait Orta Vadeli Mali Plan'dan, DPT'nin "1996 yılı Vergi Raporu"ndan, TÜİK'in 2004 ve 2007 yıllarına ait "Türkiye İstatistik Yıllığı"ndan alınmıştır.

6.3 Modelin Çözümü

Çalışmanın bu bölümünde hem toplam vergi gelirleri için hem de diğer vergi türleri için Laffer eğrisi tahmini yapılmıştır. Vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki, diğer çalışmaların büyük çoğunluğunda olduğu gibi yarı logaritmik alınmak yerine, yukarıda da açıklanan nedenlerle doğrusal tercih edilmiştir.

Aşağıda, Beenstock'un İngiltere'nin Laffer eğrisini tahmin etmek için kurduğu model, önce toplam vergi gelirlerine, daha sonra da sırasıyla gelir vergisine, kurumlar vergisine, dolaylı ve dolaysız vergilere uygulanmıştır.

6.3.1 Tüm vergi gelirleri için Laffer eğrisinin tahmini

$$tv_g = \alpha otvo + \beta otvokare \quad (6.3)$$

Yukarıdaki denklemde;

tv_g: Toplam vergi gelirlerini

otvo: Tüm vergi oranlarının ortalamasını

otvokare: Tüm vergi oranları ortalamasının karesini ifade etmektedir.

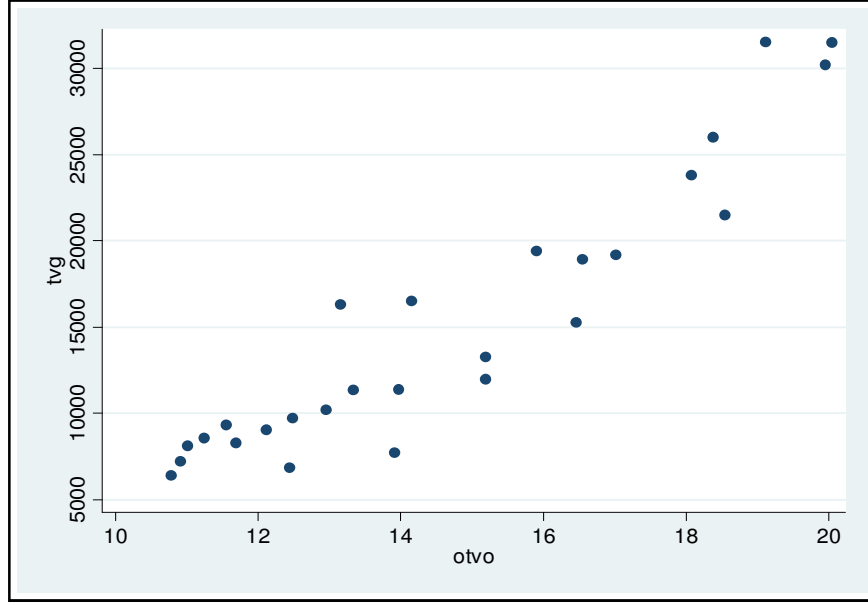
Toplam vergi gelirleri değişkeni, bin TL olarak modele dahil edilmiştir.

Çizelge 6. 1: Toplam Vergi Gelirleri İçin EKKY Sonuçları

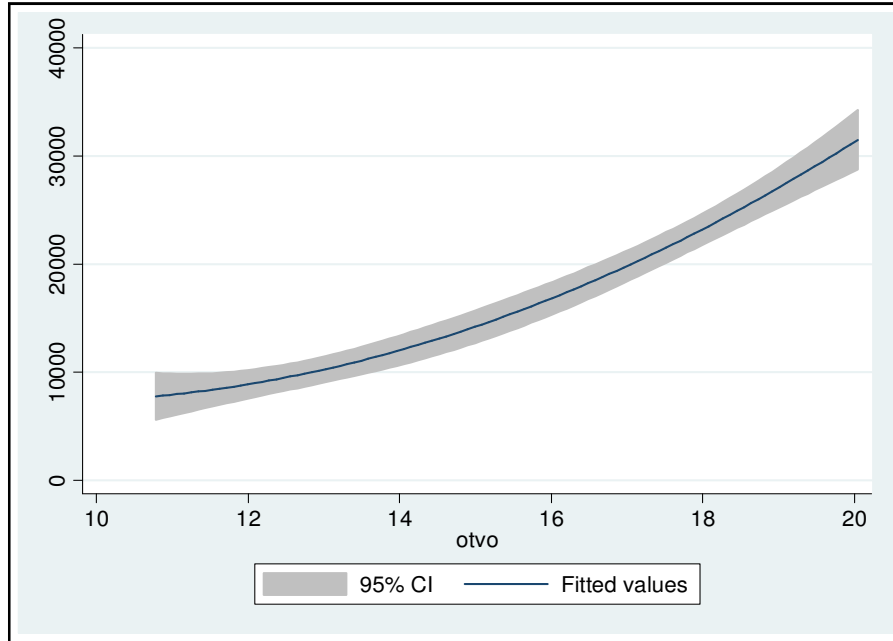
. regress tv_g otvo otvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
Model	7.6796e+09	2	3.8398e+09	F(2, 25)	=	619.25
Residual	155017860	25	6200714.38	Prob > F	=	0.0000
Total	7.8346e+09	27	290171851	R-squared	=	0.9802
				Adj R-squared	=	0.9786
				Root MSE	=	2490.1
tv_g	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
otvo	-470.4919	175.2309	-2.68	0.013	-831.3868	-109.5971
otvokare	98.60451	10.88736	9.06	0.000	76.18158	121.0274

Tüm vergi gelirleri için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge 6.1'de gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ortalama vergi oranları ve ortalama vergi oranlarının karesi vergi gelirlerindeki değişimin %98'ini açıklama gücüne sahiptir. Beklentilerin

tersine α parametresi negatif (-470.4919), β parametresi ise pozitif (98.60451) bulunmuştur. Bu regresyon sonucunun serpilme çizimiyle gösterimi ise şu şekildedir.

Şekil 6. 1: Toplam Vergi Gelirleri ve Ortalama Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil 6. 2: Toplam Vergi Gelirleri ve Ortalama Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri

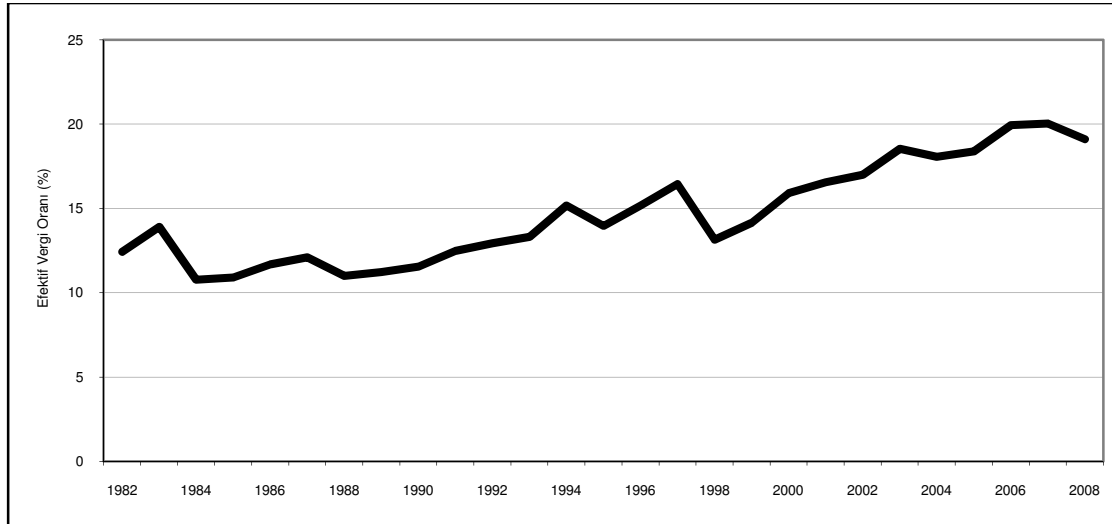
Teorik olarak, vergi gelirlerini en çoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “otvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Ancak yukarıdaki serpilme çiziminden ve tahmin değerlerinden de anlaşılacağı üzere, tüm vergi

gelirleri için T* değerinden bahsetmek mümkün değildir. Eğer tüm vergiler için bir Laffer eğrisi varsa bile, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

Çizelge 6. 2: 1982-2008 Döneminde Efektif Vergi Oranları

YILLAR	EFEKTİF VO (%)	YILLAR	EFEKTİF VO (%)
1982	12,44	1996	15,19
1983	13,91	1997	16,46
1984	10,78	1998	13,15
1985	10,91	1999	14,15
1986	11,69	2000	15,90
1987	12,11	2001	16,54
1988	11,01	2002	17,01
1989	11,24	2003	18,54
1990	11,55	2004	18,07
1991	12,48	2005	18,38
1992	12,95	2006	19,95
1993	13,33	2007	20,04
1994	15,19	2008	19,11
1995	13,97		

Kaynak: TÜİK

Şekil 6. 3: Efektif Vergi Oranlarının Seyri (1982-2008)

Çizelge 6. 3: Vergi Oranları ile Toplam Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki

TÜM VERGİ GELİRLERİ İÇİN						
[1] tvğ (bin TL)	[2] otvo	[3] otvokare	[4] ALFA	[5] BETA	[6] ALFA*otvo	[7] BETA*otvokare
5.931	10,5	110,25	-470,4919	98,6045	-4940,16	10871,15
6.756	11,0	121,00	-470,4919	98,6045	-5175,41	11931,15
7.630	11,5	132,25	-470,4919	98,6045	-5410,66	13040,45
8.553	12,0	144,00	-470,4919	98,6045	-5645,90	14199,05
9.526	12,5	156,25	-470,4919	98,6045	-5881,15	15406,95
10.548	13,0	169,00	-470,4919	98,6045	-6116,39	16664,16
11.619	13,5	182,25	-470,4919	98,6045	-6351,64	17970,67
12.740	14,0	196,00	-470,4919	98,6045	-6586,89	19326,48
13.909	14,5	210,25	-470,4919	98,6045	-6822,13	20731,60
15.129	15,0	225,00	-470,4919	98,6045	-7057,38	22186,01
16.397	15,5	240,25	-470,4919	98,6045	-7292,62	23689,73
17.715	16,0	256,00	-470,4919	98,6045	-7527,87	25242,75
19.082	16,5	272,25	-470,4919	98,6045	-7763,12	26845,08
20.498	17,0	289,00	-470,4919	98,6045	-7998,36	28496,70
21.964	17,5	306,25	-470,4919	98,6045	-8233,61	30197,63
23.479	18,0	324,00	-470,4919	98,6045	-8468,85	31947,86
25.043	18,5	342,25	-470,4919	98,6045	-8704,10	33747,39
26.657	19,0	361,00	-470,4919	98,6045	-8939,35	35596,23
28.320	19,5	380,25	-470,4919	98,6045	-9174,59	37494,36
30.032	20,0	400,00	-470,4919	98,6045	-9409,84	39441,80
31.793	20,5	420,25	-470,4919	98,6045	-9645,08	41438,55

Çizelge 6.3'te vergi oranları arttırıldıkça vergi gelirlerinin hangi yönde değiştiği hesaplanmaya çalışılmıştır. 1982-2008 döneminde efektif vergi oranları %10,78 ile %20,04 arasında gerçekleşmiştir. Tablonun ikinci sütununda yer alan ortalama vergi oranları değişkeni (otvo), efektif vergi oranlarına bakılarak

hazırlanmıştır. %10,5'ten başlayıp 0,5'er puan arttırarak %20,5 ortalama vergi oranına kadar çıkılmıştır. Daha sonra modeldeki diğer bir değişken olan ortalama vergi oranının karesi (otvokare) hesaplanmıştır. Regresyon sonucu bulunan α ve β parametreleri doğrusal denklemde yerine konularak, toplam vergi gelirleri hesaplanmaya çalışılmıştır. Toplam vergi gelirleri (tv_g) değişkeni, alfa*otvo değişkeni kadar artacak ve beta*otvokare değişkeni kadar azalacaktır. Sonuç olarak, vergi oranları %10,5'ten %20,5'e çıkarıldığında toplam vergi gelirleri artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, yukarıda da ifade edildi gibi, toplam vergi gelirleri için bir Laffer eğrisi mevcut ise de, henüz eğrinin dönüş noktasına gelinmemiştir. Ortalama vergi oranları arttırıldıkça toplam vergi gelirleri de artmaya devam edecektir.

6.3.2 Gelir vergisi için Laffer eğrisinin tahmini

$$gv = \alpha ogvo + \beta ogvokare \quad (6.4)$$

Yukarıdaki denklemde;

gv: Toplam gelir vergisi miktarını

ogvo: Ortalama gelir vergisi oranını

ogvokare: Ortalama gelir vergisi oranının karesini ifade etmektedir.

Toplam gelir vergisi değişkeni, bin TL olarak modele dahil edilmiştir.

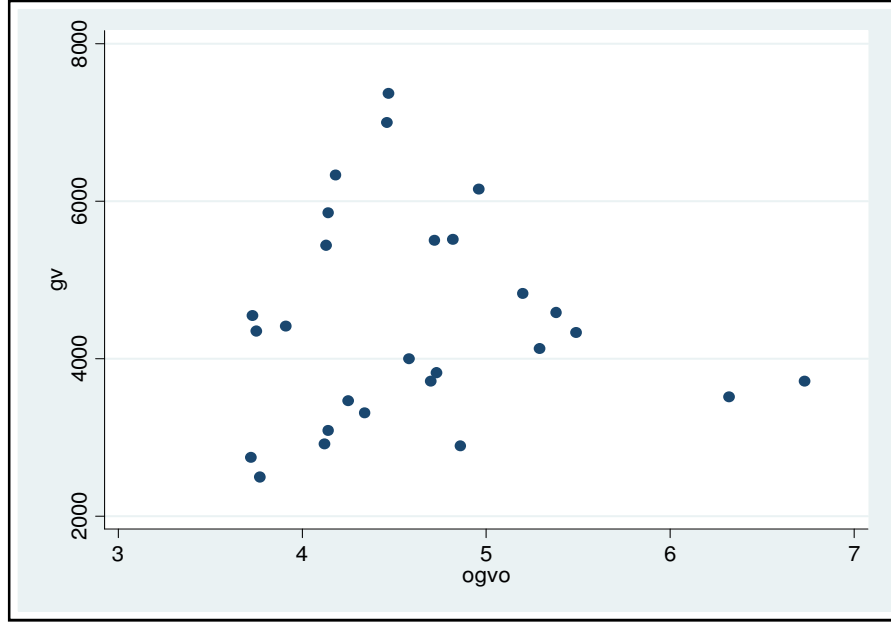
Çizelge 6. 4: Gelir Vergisi İçin EKKY Sonuçları

. regress gv ogvo ogvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
-----+-----				F(2, 25) = 157.50		
Model	536494473	2	268247236	Prob > F = 0.0000		
Residual	42578379.3	25	1703135.17	R-squared = 0.9265		
-----+-----				Adj R-squared = 0.9206		
Total	579072852	27	21447142.7	Root MSE = 1305		

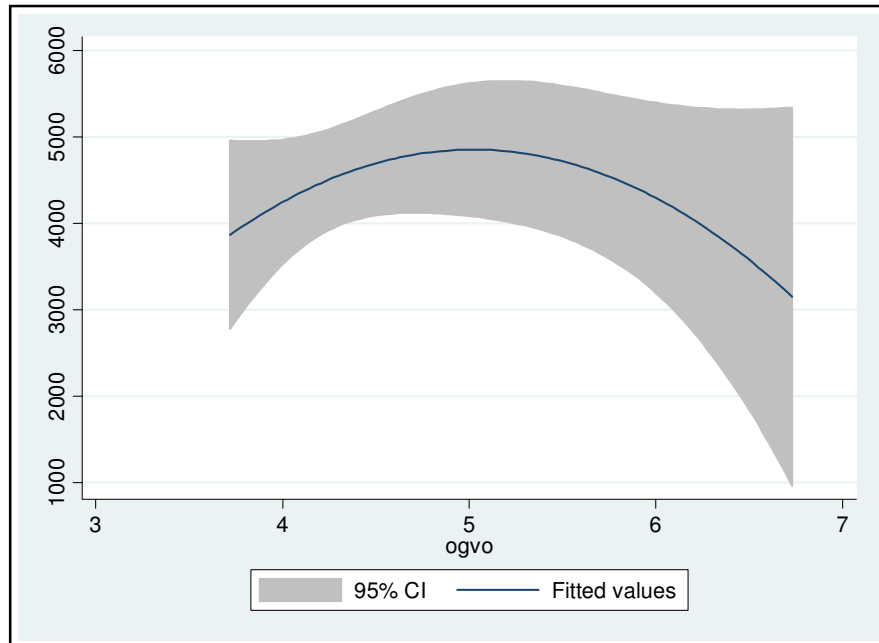
gv	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
ogvo	1896.093	314.4841	6.03	0.000	1248.401	2543.785
ogvokare	-196.6731	63.54957	-3.09	0.005	-327.5559	-65.79032

Gelir vergisi için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge 6.4'te gösterilmiştir. Buna göre, gelir vergisi oranları ve gelir vergisi oranlarının karesi toplam gelir vergisi

hasılatındaki değişimin %92'sini açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (1896.093), β parametresi ise negatif (-196.6731) bulunmuştur. Dolayısıyla burada teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebilir.

Şekil 6. 4: Gelir Vergisi Miktarı İle Ortalama Gelir Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil 6. 5: Gelir Vergisi Miktarı ile Ortalama Gelir Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri

Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “ogvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Yukarıdaki serpilme çiziminde de anlaşılabacağı üzere, tüm vergi gelirleri için T^* değerinden bahsetmek mümkün değil iken, gelir vergisi için T^* değerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

$$dgv/dogvo=0 \quad (6.4a)$$

$$\alpha+2\beta ogvo=0 \quad (6.4b)$$

$$ogvo (T^*)= - (\alpha/2\beta) \quad (6.4c)$$

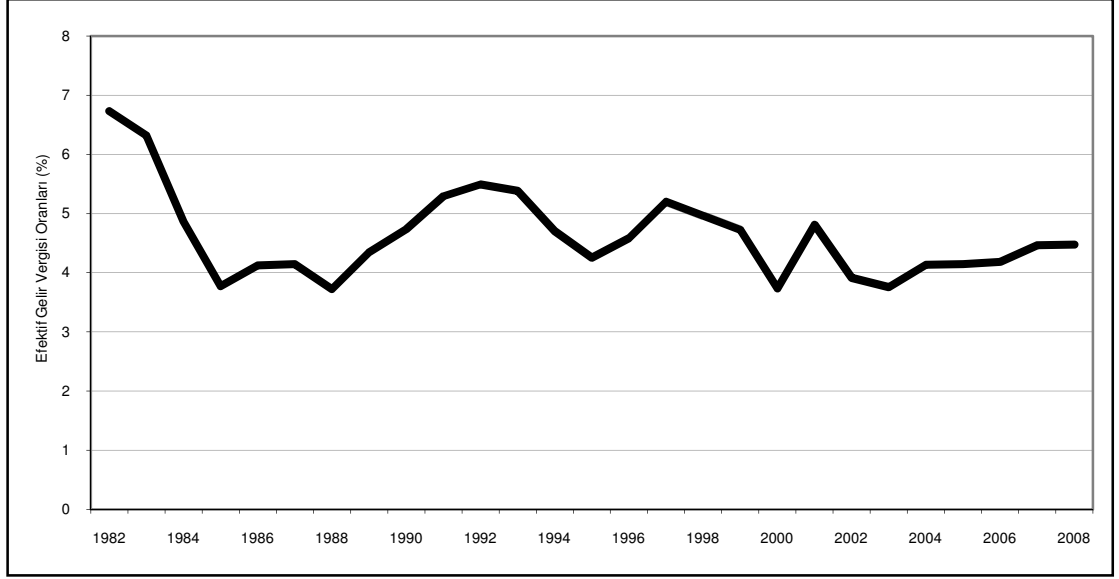
$$T^*= 4.82 \quad (6.4d)$$

Gelir vergisi miktarını ençoklaştıran gelir vergisi oranı 4.82 olarak hesaplanmaktadır. Bu orana karşılık gelen gelir vergisi miktarı da 4570 bin TL’dir. Bunu görebilmek için Çizelge 6.3’te toplam vergi gelirleri için yapılan işlemler, gelir vergisi için de yapılmış ve Çizelge 6.6’da gösterilmiştir.

Çizelge 6. 5: 1982-2008 Döneminde Efektif Gelir Vergisi Oranları

YILLAR	EFEKTİF VO (%)		YILLAR	EFEKTİF VO (%)
1982	6,73		1996	4,58
1983	6,32		1997	5,20
1984	4,86		1998	4,96
1985	3,77		1999	4,72
1986	4,12		2000	3,73
1987	4,14		2001	4,81
1988	3,72		2002	3,91
1989	4,34		2003	3,75
1990	4,73		2004	4,13
1991	5,29		2005	4,14
1992	5,49		2006	4,18
1993	5,38		2007	4,46
1994	4,70		2008	4,47
1995	4,25			

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi İstatistikleri

Şekil 6. 6: Efektif Gelir Vergisi Oranlarının Seyri (1982-2008)

Çizelge 6. 6: Gelir Vergisi Oranları ile Gelir Vergisi Miktarı Arasındaki İlişki

(1)

GELİR VERGİSİ İÇİN						
[1] gv (bin TL)	[2] ogvo	[3] ogvokare	[4] ALFA	[5] BETA	[6] ALFA*ogvo	[7] BETA*ogvokare
4.550	4,5	20,25	1896,093	-196,6731	8532,42	-3982,63
4.560	4,6	21,16	1896,093	-196,6731	8722,03	-4161,60
4.567	4,7	22,09	1896,093	-196,6731	8911,64	-4344,51
4.570	4,8	23,04	1896,093	-196,6731	9101,25	-4531,35
4.569	4,9	24,01	1896,093	-196,6731	9290,86	-4722,12
4.564	5,0	25,00	1896,093	-196,6731	9480,47	-4916,83

(2)

GELİR VERGİSİ İÇİN						
[1] gv (bin TL)	[2] ogvo	[3] ogvokare	[4] ALFA	[5] BETA	[6] ALFA*ogvo	[7] BETA*ogvokare
4.567	4,7	22,09	1896,093	-196,6731	8911,64	-4344,51
4.570	4,8	23,04	1896,093	-196,6731	9101,25	-4531,35
4.569,959	4,81	23,14	1896,093	-196,6731	9120,21	-4550,25
4.569,980	4,82	23,23	1896,093	-196,6731	9139,17	-4569,19
4.569,962	4,83	23,33	1896,093	-196,6731	9158,13	-4588,17
4.569,905	4,84	23,43	1896,093	-196,6731	9177,09	-4607,19
4.569,808	4,85	23,52	1896,093	-196,6731	9196,05	-4626,24
4.569	4,9	24,01	1896,093	-196,6731	9290,86	-4722,12
4.564	5,0	25,00	1896,093	-196,6731	9480,47	-4916,83

Çizelge 6.6’da gelir vergisi oranları arttırıldıkça toplam gelir vergisi tutarının hangi yönde değiştiği hesaplanmaya çalışılmıştır. 1982-2008 döneminde efektif gelir vergisi oranları %3,72 ile %6,73 arasında gerçekleşmiştir. Tablonun ikinci sütununda yer alan ortalama gelir vergisi oranları değişkeni (ogvo), efektif vergi oranlarına bakılarak hazırlanmıştır. Daha sonra modeldeki diğer bir değişken olan ortalama gelir vergisi oranının karesi (ogvokare) hesaplanmıştır. Regresyon sonucu bulunan α ve β parametreleri doğrusal denklemde yerine konularak, toplam gelir vergisi hesaplanmaya çalışılmıştır. Toplam gelir vergisi (gv) değişkeni, α *ogvo değişkeni kadar artacak ve β *ogvokare değişkeni kadar azalacaktır. Tablonun ikinci sütununda yer alan ortalama gelir vergisi oranları önce %4,5’ten başlatılıp 0,1’er puan arttırılarak %5’e çıkarılmıştır. Burada, %4,8 ortalama gelir vergisi oranına gelindiğinde gelir vergisi miktarının en çoklandığı görülmektedir. Daha da detaya girilerek, yukarıda hesaplanan %4,82 ortalama gelir vergisi oranının gerçekten gelir vergisi miktarını en çoklaştıran oran olup olmadığını görebilmek için, %4,8’den sonra gelir vergisi oranları 0,01’er puan arttırılarak hesaplamalar yapılmıştır. Sonuç olarak, daha önce hesaplanan T* değeri ile Çizelge 6.6’nın (2) kısmında hesaplanan değer tutarlı olduğu görülmüştür. %4,82’lik bir ortalama gelir vergisi oranında gelir vergisi hasılatı 4.559,980 bin TL olacak ve eğer bir Laffer eğrisi söz konusuysa, eğri tepe

noktasına ulaşacaktır. Gelir vergisi oranları %4,82'nin üzerine çıktığında ise, yine tablodan görülebileceği gibi, gelir vergisi miktarı azalmaya başlamaktadır.

Sonuç olarak, vergi oranları %3,72'den %6,73'e çıkarıldığında toplam gelir vergisi önce azalarak artmakta, %4,82'lik vergi oranında en yüksek düzeyine ulaşmakta ve bu noktadan sonra da artarak azalmaktadır. Dolayısıyla, yukarıda da ifade edildi gibi, gelir vergisi için bir Laffer eğrisinden bahsetmek mümkün olabilir.

Yukarıda yapılan hesaplamalar sonucu teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebileceği sonucuna ulaşıldıysa, bu noktadan sonra sorulması gereken şoru şudur: Türkiye, 1982-2008 döneminde gelir vergisi için tahmin edilecek Laffer eğrisinin hangi bölgesinde yer almıştır?

Çalışmanın dördüncü bölümünde detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi, Laffer hipotezine göre vergi gelirlerini ençoklaştıran ve Laffer eğrisini ikiye ayıran bir vergi oranı vardır. Yapılan hesaplamalar sonucu, gelir vergisi miktarını ençoklaştıran gelir vergisi oranı 4,82 olarak bulunmuştur. Türkiye'nin hangi yıllarda Laffer eğrisinin hangi tarafında faaliyette bulunduğunu görebilmek için efektif vergi oranları ile T^* değeri olan %4,82 karşılaştırılmalıdır. Eğer gerçekleşen, bir başka deyişle efektif vergi oranı T^* değerinden küçükse, Laffer eğrisinin sol tarafında (normal bölge) bulunduğu sonucuna ulaşılır. Ancak, efektif gelir vergisi oranları T^* değerinden büyükse, Laffer eğrisinin sağ tarafında (caydırıcı bölge) bulunduğu söylenir. Aşağıda yer alan Çizelge 6.7'de gelir vergisi için tahmin edilen Laffer eğrisi sonuçları görülmektedir.

Çizelge 6. 7: Türkiye'nin 1982-2008 Dönemi Gelir Vergisi Laffer Eğrisi Tahmini

YILLAR	EFEKTİF GVO (%)	OPTİMUM GVO (%)	LAFFER EĞRİSİ	
			SOL	SAĞ
1982	6,73	4,82		*
1983	6,32	4,82		*
1984	4,86	4,82		*
1985	3,77	4,82	*	
1986	4,12	4,82	*	
1987	4,14	4,82	*	
1988	3,72	4,82	*	
1989	4,34	4,82	*	
1990	4,73	4,82	*	
1991	5,29	4,82		*
1992	5,49	4,82		*
1993	5,38	4,82		*
1994	4,70	4,82	*	
1995	4,25	4,82	*	
1996	4,58	4,82	*	
1997	5,20	4,82		*
1998	4,96	4,82		*
1999	4,72	4,82	*	
2000	3,73	4,82	*	
2001	4,81	4,82	*	
2002	3,91	4,82	*	
2003	3,75	4,82	*	
2004	4,13	4,82	*	
2005	4,14	4,82	*	
2006	4,18	4,82	*	
2007	4,46	4,82	*	
2008	4,47	4,82	*	

Çizelge 6.7'den de anlaşılacağı üzere, 1982-2008 arasındaki 27 yıllık dönemde, gelir vergisi bazında genel olarak Laffer eğrisinin solunda, bir diğer ifadeyle normal bölgede faaliyette bulunduğu söylenebilir. 1982-1984, 1991-1993 ve 1997-1998

dönemlerinde ise Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde bulunulmuştur. 1999-2008 yılları arasındaki 10 yıllık döneme bakıldığında normal bölgede olduğu görülmektedir. Bunun anlamı, gelir vergisi oranları arttırılsa bile gelir vergisi miktarının azalmayıp aksine artacağıdır.

6.3.3 Kurumlar vergisi için Laffer eğrisinin tahmini

$$kvg = \alpha okvo + \beta okvokare \quad (6.5)$$

Yukarıdaki denklemde;

kvg: Toplam kurumlar vergisi miktarını

okvo: Ortalama kurumlar vergisi oranını

okvokare: Ortalama kurumlar vergisi oranının karesini ifade etmektedir.

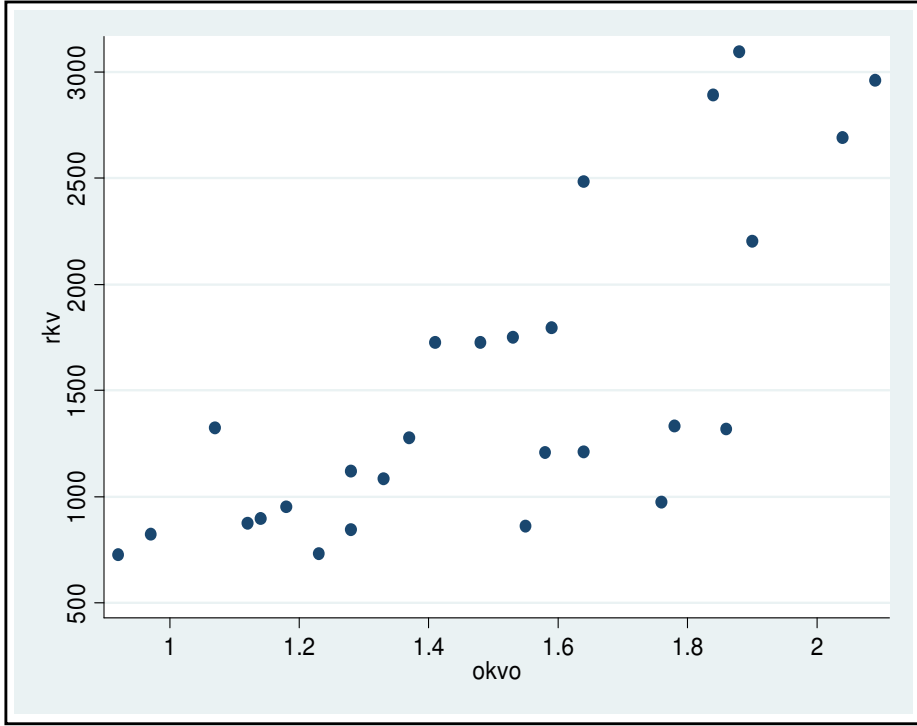
Toplam kurumlar vergisi değişkeni, bin TL olarak modele dahil edilmiştir.

Çizelge 6. 8: Kurumlar Vergisi İçin EKKY Sonuçları

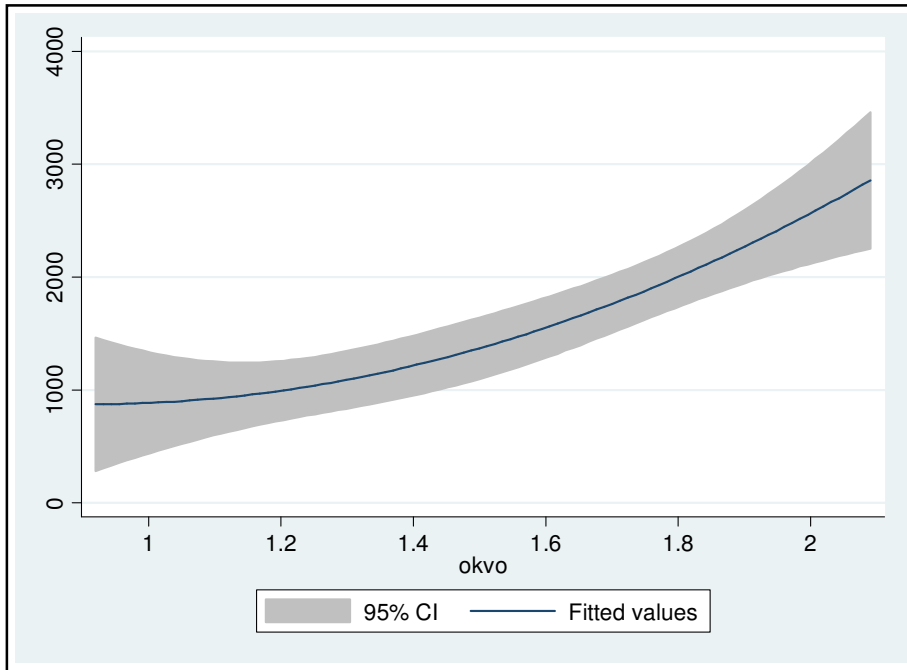
. regress kvg okvo okvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
-----+-----				F(2, 25) = 148.61		
Model	70192374.8	2	35096187.4	Prob > F = 0.0000		
Residual	5903989.15	25	236159.566	R-squared = 0.9224		
-----+-----				Adj R-squared = 0.9162		
Total	76096364	27	2818383.85	Root MSE = 485.96		

kvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
okvo	197.4371	333.462	0.59	0.559	-489.3407	884.215
okvokare	516.4141	200.8746	2.57	0.016	102.7052	930.1231

Kurumlar vergisi için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge 6.8’de gösterilmiştir. Buna göre, kurumlar vergisi oranları ve kurumlar vergisi oranlarının karesi toplam kurumlar vergisi hasılatındaki değişimin %92’sini açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (197.4371) iken β parametresi beklentilerin tersine pozitif (516.4141) bulunmuştur.

Şekil 6. 7: Kurumlar Vergisi Miktarı İle Ortalama Kurumlar Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil 6. 8: Kurumlar Vergisi Miktarı ile Ortalama Kurumlar Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri

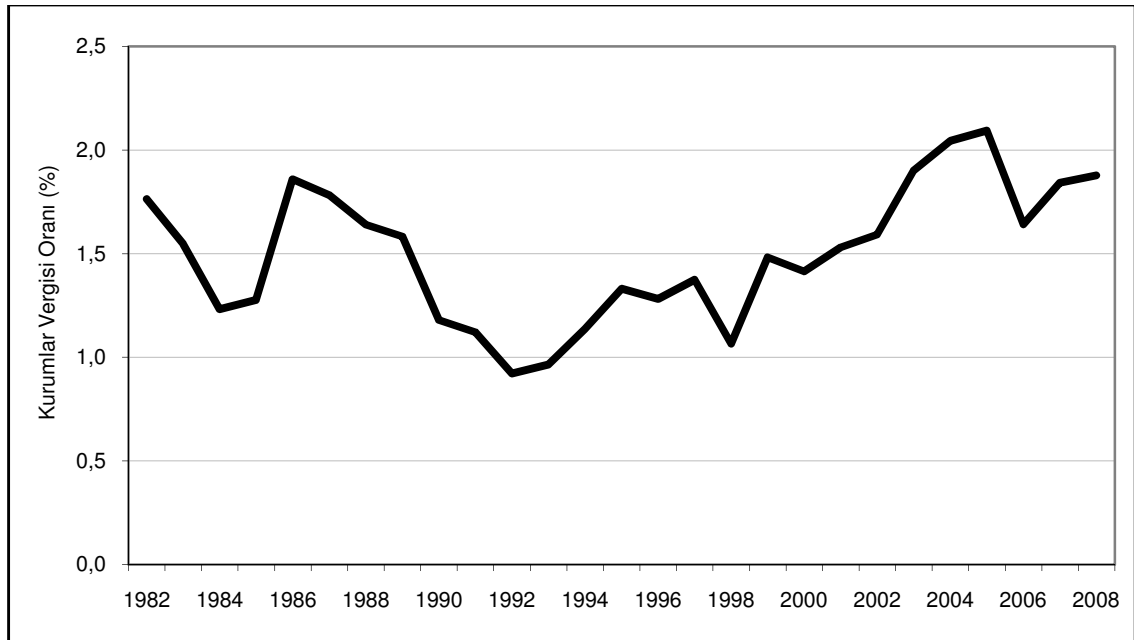
Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “okvo” değişkenine göre türevi alınıp sifıra eşitlenmesiyle bulunur. Ancak

yukarıdaki serpilme çiziminden ve tahmin değerlerinden de anlaşılacağı üzere, kurumlar vergisi için T* değerinden bahsetmek mümkün değildir. Eğer kurumlar vergisi için bir Laffer eğrisi varsa bile, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

Çizelge 6. 9: 1982-2008 Döneminde Efektif Kurumlar Vergisi Oranları

YILLAR	EFEKTİF VO (%)	YILLAR	EFEKTİF VO (%)
1982	1.76	1996	1.28
1983	1.55	1997	1.37
1984	1.23	1998	1.07
1985	1.28	1999	1.48
1986	1.86	2000	1.41
1987	1.78	2001	1.53
1988	1.64	2002	1.59
1989	1.58	2003	1.90
1990	1.18	2004	2.04
1991	1.12	2005	2.09
1992	0.92	2006	1.64
1993	0.97	2007	1.84
1994	1.14	2008	1.88
1995	1.33		

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi İstatistikleri

Şekil 6. 9: Efektif Kurumlar Vergisi Oranlarının Seyri (1982-2008)

Çizelge 6. 10: Kurumlar Vergisi Oranları ile Kurumlar Vergisi Gelirleri Arasındaki İlişki

KURUMLAR VERGİSİ İÇİN						
[1] kvg (bin TL)	[2] okvo	[3] okvokare	[4] ALFA	[5] BETA	[6] ALFA*okvo	[7] BETA*okvokare
596	0,90	0,81	197,4371	516,4141	177,693	418,295
714	1,00	1,00	197,4371	516,4141	197,437	516,414
842	1,10	1,21	197,4371	516,4141	217,181	624,861
981	1,20	1,44	197,4371	516,4141	236,925	743,636
1.129	1,30	1,69	197,4371	516,4141	256,668	872,740
1.289	1,40	1,96	197,4371	516,4141	276,412	1012,172
1.458	1,50	2,25	197,4371	516,4141	296,156	1161,932
1.638	1,60	2,56	197,4371	516,4141	315,899	1322,020
1.656	1,61	2,59	197,4371	516,4141	317,874	1338,597
1.675	1,62	2,62	197,4371	516,4141	319,848	1355,277
1.694	1,63	2,66	197,4371	516,4141	321,822	1372,061
1.713	1,64	2,69	197,4371	516,4141	323,797	1388,947
1.732	1,65	2,72	197,4371	516,4141	325,771	1405,937
1.828	1,70	2,89	197,4371	516,4141	335,643	1492,437
2.029	1,80	3,24	197,4371	516,4141	355,387	1673,182
2.239	1,90	3,61	197,4371	516,4141	375,130	1864,255
2.461	2,00	4,00	197,4371	516,4141	394,874	2065,656
2.692	2,10	4,41	197,4371	516,4141	414,618	2277,386

Çizelge 6.10’da kurumlar vergisi oranları arttırıldıkça kurumlar vergisi gelirlerinin hangi yönde değiştiği hesaplanmaya çalışılmıştır. 1982-2008 döneminde efektif vergi oranları %0,92 ile %2,09 arasında gerçekleşmiştir. Tablonun ikinci sütununda yer alan ortalama kurumlar vergisi oranı değişkeni (okvo), efektif vergi oranlarına bakılarak hazırlanmıştır. %0,90’dan başlayıp 0,1’er puan arttırarak %2,10 ortalama kurumlar vergisi oranına kadar çıkılmıştır. Daha sonra modeldeki diğer bir değişken olan ortalama kurumlar vergisi oranının karesi (okvokare) hesaplanmıştır. Regresyon sonucu bulunan α ve β parametreleri doğrusal denklemde yerine konularak, toplam kurumlar vergisi geliri hesaplanmaya çalışılmıştır. Toplam kurumlar vergisi geliri (kvg) değişkeni, α *okvo değişkeni ve β *okvokare değişkeni kadar artacaktır. Sonuç olarak, kurumlar vergisi oranları %0,90’dan başlayıp %2,10’a çıkarıldığında toplam kurumlar vergisi gelirleri artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, yukarıda da ifade edildi gibi, kurumlar vergisi için bir Laffer eğrisi mevcut ise de, henüz

eğrisinin dönüş noktasına gelinmemiştir. Ortalama kurumlar vergisi oranları arttırıldıkça toplam kurumlar vergisi gelirleri de artmaya devam edecektir.

6.3.4 Dolaylı vergiler için Laffer eğrisinin tahmini

$$d\text{livg} = \alpha \text{odlivo} + \beta \text{odlivokare} \quad (6.6)$$

Yukarıdaki denklemde;

dlivg: Toplam dolaylı vergi geliri

odlivo: Ortalama dolaylı vergi oranını

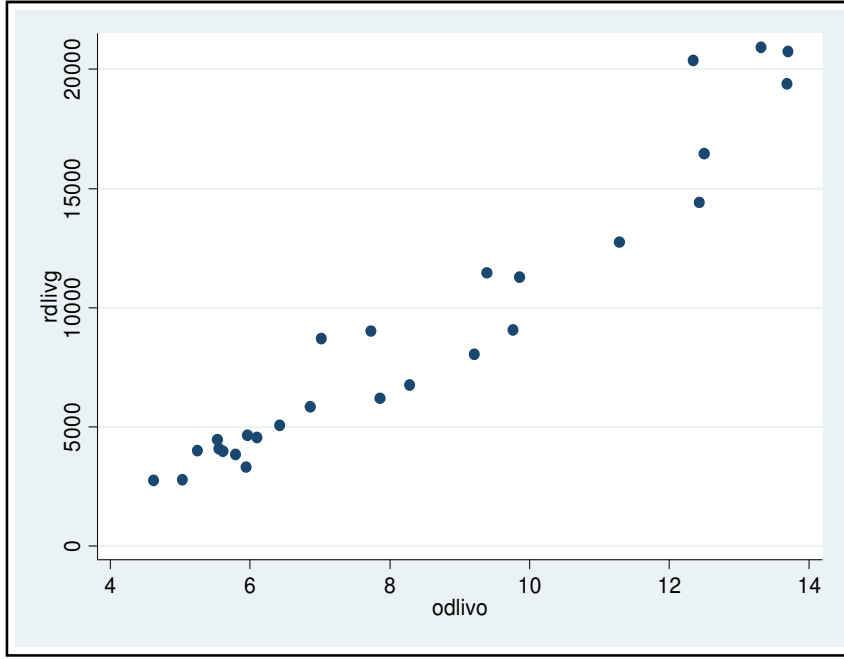
odlivokare: Ortalama dolaylı vergi oranının karesini ifade etmektedir.

Toplam dolaylı vergi miktarı değişkeni, bin TL olarak modele dahil edilmiştir.

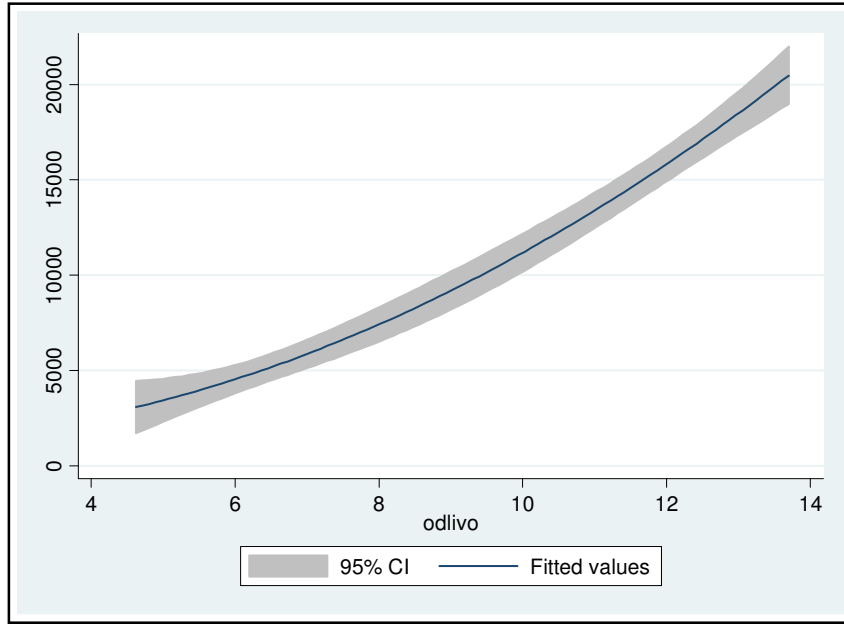
Çizelge 6. 11: Dolaylı Vergiler İçin EKKY Sonuçları

. regress dlivg odlivo odlivokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
Model	3.1077e+09	2	1.5538e+09	F(2, 25)	=	773.38
Residual	50228661.6	25	2009146.46	Prob > F	=	0.0000
Total	3.1579e+09	27	116959265	R-squared	=	0.9841
				Adj R-squared	=	0.9828
				Root MSE	=	1417.4
dlivg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
odlivo	174.6878	114.4451	1.53	0.139	-61.01633	410.3919
odlivokare	95.58079	10.57288	9.04	0.000	73.80553	117.3561

Dolaylı vergiler için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge 6.11’de gösterilmiştir. Buna göre, dolaylı vergi oranları ve dolaylı vergi oranlarının karesi toplam dolaylı vergi hasılatındaki değişimin %98’ini açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (174.6878) iken β parametresi beklentilerin tersine pozitif (95.58079) bulunmuştur.

Şekil 6. 10: Dolaylı Vergi Gelirleri İle Ortalama Dolaylı Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil 6. 11: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Ortalama Dolaylı Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri

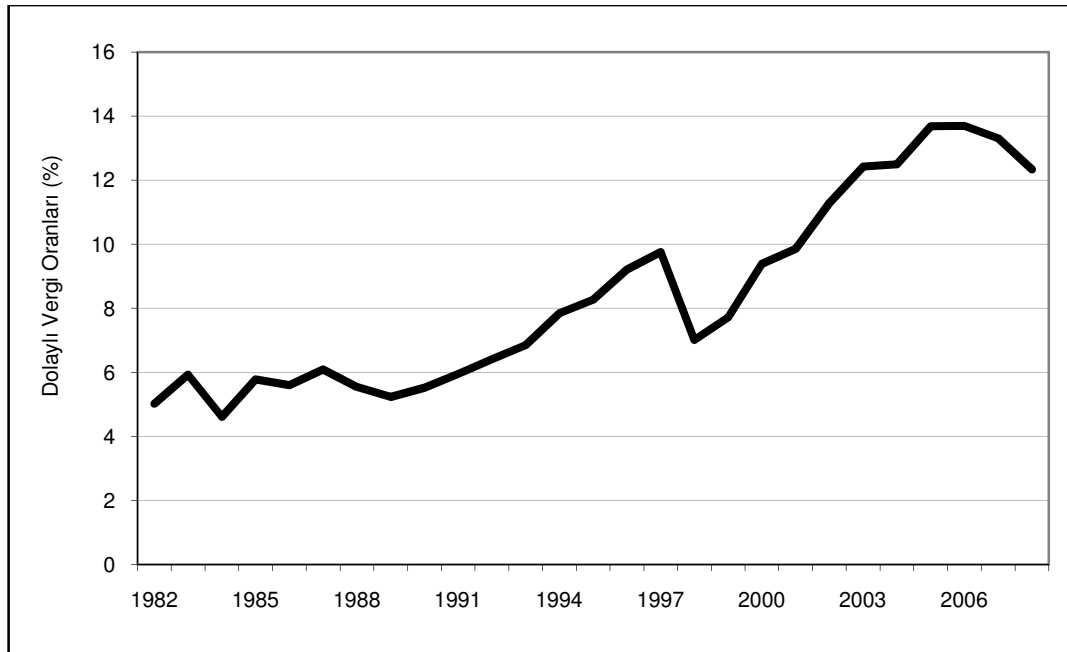
Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “odlivo” değişkenine göre türevi alınıp sifıra eşitlenmesiyle bulunur. Ancak yukarıdaki serpilme çiziminden ve tahmin değerlerinden de anlaşılacağı üzere, dolaylı vergiler için T^* değerinden bahsetmek mümkün değildir. Eğer dolaylı

vergiler için bir Laffer eğrisi varsa bile, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

Çizelge 6. 12: 1982-2008 Döneminde Efektif Dolaylı Vergi Oranları

YILLAR	EFEKTİF VO	YILLAR	EFEKTİF VO
1982	5,03	1996	9,21
1983	5,94	1997	9,76
1984	4,62	1998	7,02
1985	5,79	1999	7,73
1986	5,61	2000	9,39
1987	6,10	2001	9,86
1988	5,55	2002	11,29
1989	5,24	2003	12,43
1990	5,53	2004	12,50
1991	5,96	2005	13,69
1992	6,42	2006	13,70
1993	6,86	2007	13,31
1994	7,86	2008	12,34
1995	8,28		

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi İstatistikleri

Şekil 6. 12: Efektif Dolaylı Vergi Oranlarının Seyri (1982-2008)

Çizelge 6. 13: Dolaylı Vergi Oranları ile Dolaylı Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki

DOLAYLI VERGİLER İÇİN						
[1] dlivg (bin TL)	[2] odlivo	[3] odlivokare	[4] ALFA	[5] BETA	[6] ALFA*odlivo	[7] BETA*odlivokare
3.263	5,0	25,0	174,6878	95,58079	873,44	2389,52
3.852	5,5	30,3	174,6878	95,58079	960,78	2891,32
4.489	6,0	36,0	174,6878	95,58079	1048,13	3440,91
5.174	6,5	42,3	174,6878	95,58079	1135,47	4038,29
5.906	7,0	49,0	174,6878	95,58079	1222,81	4683,46
6.687	7,5	56,3	174,6878	95,58079	1310,16	5376,42
7.515	8,0	64,0	174,6878	95,58079	1397,50	6117,17
8.391	8,5	72,3	174,6878	95,58079	1484,85	6905,71
9.314	9,0	81,0	174,6878	95,58079	1572,19	7742,04
10.286	9,5	90,3	174,6878	95,58079	1659,53	8626,17
11.305	10,0	100,0	174,6878	95,58079	1746,88	9558,08
12.372	10,5	110,3	174,6878	95,58079	1834,22	10537,78
13.487	11,0	121,0	174,6878	95,58079	1921,57	11565,28
14.649	11,5	132,3	174,6878	95,58079	2008,91	12640,56
15.860	12,0	144,0	174,6878	95,58079	2096,25	13763,63
17.118	12,5	156,3	174,6878	95,58079	2183,60	14934,50
18.424	13,0	169,0	174,6878	95,58079	2270,94	16153,15
19.778	13,5	182,3	174,6878	95,58079	2358,29	17419,60
21.179	14,0	196,0	174,6878	95,58079	2445,63	18733,83

Çizelge 6.13'te dolaylı vergi oranları arttırıldıkça dolaylı vergi gelirlerinin hangi yönde değiştiği hesaplanmaya çalışılmıştır. 1982-2008 döneminde efektif vergi oranları %4,62 ile %13,70 arasında gerçekleşmiştir. Tablonun ikinci sütununda yer alan ortalama dolaylı vergi oranı değişkeni (odlivo), efektif vergi oranlarına bakılarak hazırlanmıştır. %5'ten başlayıp 0,5'er puan arttırarak %14 ortalama dolaylı vergi oranına kadar çıkılmıştır. Daha sonra modeldeki diğer bir değişken olan ortalama dolaylı vergi oranının karesi (odlivokare) hesaplanmıştır. Regresyon sonucu

bulunan α ve β parametreleri doğrusal denklemde yerine konularak, toplam dolaylı vergi geliri hesaplanmaya çalışılmıştır. Dolaylı vergi geliri (dlivg) değişkeni, $\alpha \cdot \text{odlivo}$ değişkeni ve $\beta \cdot \text{odlivokare}$ değişkeni kadar artacaktır. Sonuç olarak, dolaylı vergi oranları %5'ten başlayıp %14'e kadar çıkarıldığında toplam dolaylı vergi gelirleri artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, dolaylı vergiler için bir Laffer eğrisi mevcut ise de, henüz eğrisinin dönüş noktasına gelinmemiştir. Ortalama dolaylı vergi oranları arttıkça toplam dolaylı vergi gelirleri de artmaya devam edecektir.

6.3.5 Dolaysız vergiler için Laffer eğrisinin tahmini

$$\text{dsizvg} = \alpha \text{odsizvo} + \beta \text{odsizvokare} \quad (6.7)$$

Yukarıdaki denklemde;

dsizvg: Toplam dolaysız vergi geliri

odsizvo: Ortalama dolaysız vergi oranını

odsizvokare: Ortalama dolaysız vergi oranının karesini ifade etmektedir.

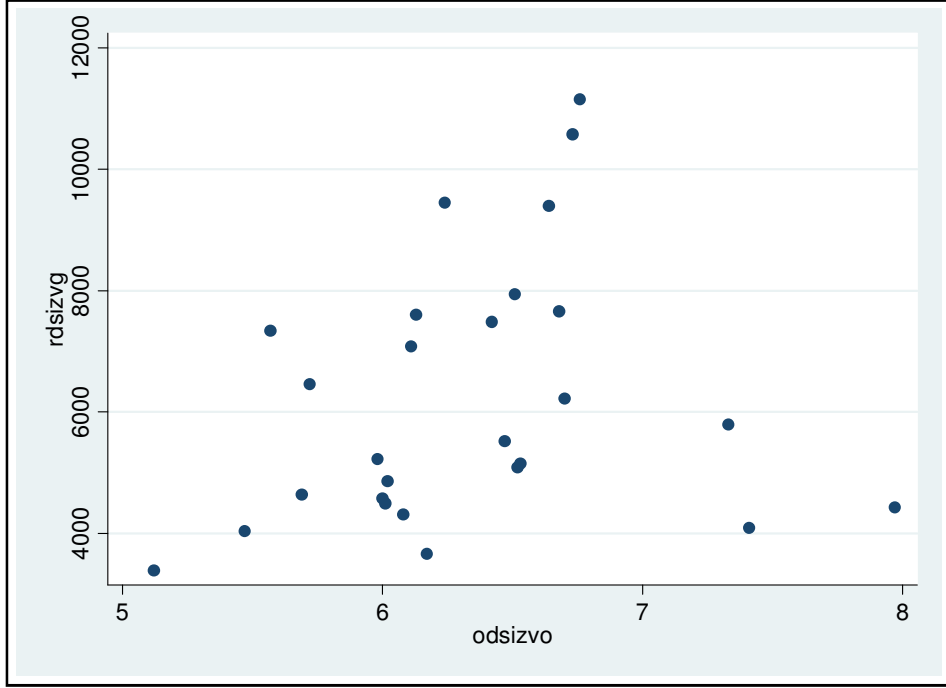
Toplam dolaysız vergi miktarı değişkeni, bin TL olarak modele dahil edilmiştir.

Çizelge 6. 14: Dolaysız Vergiler İçin EKKY Sonuçları

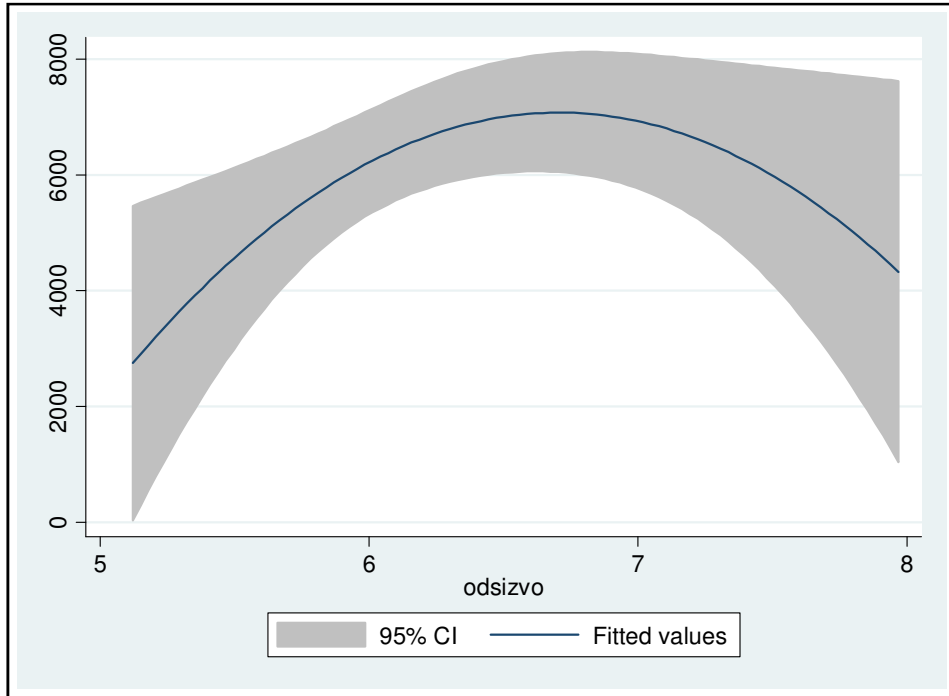
. regress dsizvg odsizvo odsizvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
Model	1.0473e+09	2	523629308	F(2, 25)	=	115.93
Residual	112923075	25	4516923	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.9027
				Adj R-squared	=	0.8949
Total	1.1602e+09	27	42969692.2	Root MSE	=	2125.3
dsizvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
odsizvo	1449.732	659.8419	2.20	0.038	90.76239	2808.702
odsizvokare	-73.13153	101.7925	-0.72	0.479	-282.7771	136.514

Dolaysız vergiler için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge 6.14'te gösterilmiştir. Buna göre, dolaysız vergi oranları ve dolaysız vergi oranlarının karesi toplam dolaylı vergi hasılatındaki değişimin %90'ını açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (1449.732) ve β parametresi de negatif (-73.13153)

bulunmuştur. Ancak, β parametresine ait p değeri yaklaşık %48 olduğundan anlamsızdır.

Şekil 6. 13: Dolaysız Vergi Miktarı İle Ortalama Dolaysız Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil 6. 14: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Ortalama Dolaysız Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri

Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “odsizvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Her ne kadar yukarıdaki serpilme çizimine ve tahmin değerlerine bakıldığında dolaysız vergiler için Laffer eğrisi var gibi gözükse de, yukarıda da ifade edildiği gibi β parametresine ait p değeri anlamsız olduğundan, dolaysız vergiler için Laffer eğrisinden söz etmek de anlamsız olmaktadır.

7. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Devlet sunacağı hizmetlerin maliyetini vergi alarak karşılayabilir. Bir başka deyişle, kamu harcamalarının finansmanında kullanılan en temel gelir kaynağı vergilerdir. Hangi kaynaktan alınırsa alınsın vergi, sonuçta özel kesimden kamu kesimine bir fon aktarımı olduğundan ister istemez yükümlüler üzerinde bir yük oluşturmaktadır. Yüksek vergi oranları bireylerin üretken iktisadi faaliyetler içinde bulunmasını engeller ve dolayısıyla da vergilenebilir gelir azalır. Bu nedenle, her ne kadar vergi oranları yüksek olsa da vergi gelirleri azalabilir.

İktisadi düşünce tarihi içinde, konjonktüre de bağlı olarak, kimi zaman talep yönlü kimi zaman da arz yönlü politikalar uygulanmıştır. 1970’li yıllarda enflasyon ve işsizliğin aynı anda ve yüksek oranlarda yaşandığı “stagflasyon” probleminin ortaya çıkması ve ekonominin talep yanına ağırlık veren Keynesyen modelin bu sorunu çözümleyememesi üzerine, Keynesyen iktisadî çeşitli yönlerden eleştiren ve arza ağırlık veren teoriler gündeme gelmiştir. Ancak, bu konuya asıl ağırlık veren ve spesifik olarak inceleyen arz-yönlü iktisat olmuştur. ABD’de ortaya çıkan arz-yönlü iktisadın dayandığı temel araç vergi indirimleridir. Arz-yönlü iktisatçılara göre devletin ekonomideki rolü en aza indirilmeli ve kamu harcamaları azaltılmalıdır. Bunun için de, vergi oranları önem taşımaktadır.

1974 yılında Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer, arz-yönlü iktisadın temel politika aracı olan vergi indirimleri ile ilgili görüşlerini şöyle belirtmiştir: “Vergi indirimleri beklendiği gibi vergi gelirlerini azaltmayacak, aksine arttıracaktır.” Laffer’in bu görüşleri kısa sürede ilgi kazanmış ve özellikle 1980’de ABD Başkanlık seçimlerinde kullanılmıştır. Laffer’in kurmuş olduğu bu hipotez günümüzde hâlâ tartışmalı olsa da, farklı dönemlerde farklı ekonomiler için test edilmiş ve sonuçlar Laffer hipotezini destekler çıkmıştır.

Bu çalışmada, vergi gelirleri ile vergi oranları arasında teorik bir ilişki kuran Laffer hipotezi, Türkiye’nin 1982-2008 dönemi için incelenmiştir. Laffer eğrisi ayrıca, toplam vergi gelirleri yanında; gelir ve kurumlar vergisi ile dolaylı ve dolaysız

vergiler için de tahmin edilmiştir. Eğrilerin tahmininde Beenstock'un İngiltere'nin Laffer eğrisini tahmin etmek için kullandığı modelden yararlanılmıştır. Modelin çözümünde ise En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır.

Toplam vergi gelirleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, 1982-2008 döneminde efektif vergi oranlarının %10,78 ile %20,04 arasında gerçekleştiği görülmektedir. Yapılan hesaplamalar sonucu eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir. Ortalama vergi oranları arttırıldıkça toplam vergi gelirleri de artmaya devam edecektir. Gelir vergisi için Laffer eğrisi tahmin edildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. Gelir vergisi miktarını ençoklaştıran gelir vergisi oranı %4,82, bu orana karşılık gelen gelir vergisi miktarı da 4570 bin TL'dir. 1982-2008 döneminde efektif gelir vergisi oranları ise %3,72 ile %6,73 arasında gerçekleşmiştir. Gelir vergisi oranları %3,72'den %6,73'e çıkarıldığında toplam gelir vergisi miktarı önce azalarak artmakta, %4,82'lik vergi oranında en yüksek düzeyine ulaşmakta ve bu noktadan sonra da artarak azalmaktadır. Dolayısıyla, gelir vergisi için bir Laffer eğrisinden bahsetmek mümkün olabilir. Türkiye'nin hangi yıllarda Laffer eğrisinin hangi tarafında faaliyette bulunduğunu görebilmek için efektif vergi oranları ile T* değeri olan %4,82 karşılaştırılmıştır. Türkiye, 1982-1984, 1991-1993 ve 1997-1998 dönemlerinde Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde bulunulmuştur. 1999-2008 yılları arasındaki 10 yıllık döneme bakıldığında ise normal bölgede bulunduğu görülmektedir. Genel olarak, 1982-2008 arasındaki 27 yıllık dönemde, gelir vergisi bazında genel olarak Laffer eğrisinin solunda, bir diğer ifadeyle normal bölgede faaliyette bulunulduğu söylenebilir. Bunun anlamı, gelir vergisi oranları arttırılsa bile gelir vergisi miktarının azalmayıp aksine artacağıdır. Kurumlar vergisi bazında bakıldığında, 1982-2008 döneminde efektif vergi oranlarının %0,92 ile %2,09 arasında gerçekleştiği görülmektedir. Ortalama kurumlar vergisi oranları arttırıldıkça toplam kurumlar vergisi gelirlerinin de artmaya devam ettiği ve eğer kurumlar vergisi için bir Laffer eğrisi mevcut ise, henüz eğrinin dönüş noktasına gelinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Dolaylı vergilerde 1982-2008 döneminde efektif vergi oranları %4,62 ile %13,70 arasında gerçekleşmiştir. Ortalama dolaylı vergi oranları arttıkça toplam dolaylı vergi gelirleri de artmaya devam etmektedir. Toplam vergi gelirleri ve kurumlar vergisi gelirleri için yapılan yorum burada da geçerlidir ve

dolaylı vergiler için bir Laffer eğrisi mevcut ise de, henüz eğrinin dönüş noktasına gelinmediği söylenebilir. Dolaysız vergilere bakıldığında, 1982-2008 döneminde efektif vergi oranlarının %5,12 ile %7,97 arasında gerçekleştiği görülmüştür. Dolaysız vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı %9,91 olarak hesaplanmıştır. Sonuçta, dolaysız vergiler için bir Laffer eğrisinden bahsedilebileceği, fakat henüz eğrinin dönüş noktasına gelinmediği bulgulanmıştır. Vergi oranları %9,91'i geçmediği sürece dolaysız vergi gelirleri artmaya devam edecektir. Bir diğer ifadeyle, dolaysız vergi gelirleri için Laffer eğrisinin sol tarafında bulunulduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, vergi gelirleri ve vergi oranları arasındaki ilişkiyi toplam vergi gelirleri açısından değerlendirmek pek doğru olmayacaktır. Örneğin, toplam vergi gelirleri için Laffer eğrisinin henüz büküm noktasına gelinmediği halde, gelir vergisi ve dolaysız vergiler için Laffer eğrisinin dönüş noktasından bahsedilebilmektedir. Dolayısıyla, gelir vergisi için Laffer eğrisinin caydırıcı bölgesinde bulunduğu tespit edilen yıllarda, toplam vergi gelirleri için normal bölgede faaliyette bulunulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Dolaysız vergiler için ele alındığında ise bundan farklı bir sonuçla karşılaşmaktadır. Dolaysız vergileri oluşturan gelir vergisi ve kurumlar vergisi için tahmin edilen Laffer eğrilerine bakıldığında, gelir vergisi için bir tepe noktasının olduğu, bir başka deyişle Laffer eğrisinin dönüş yaptığını; kurumlar vergisi için ise, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu ve kurumlar vergisi gelirlerini ençoklayan vergi oranına ulaşamadığı bulgulanmıştır. Dolaysız vergiler için tahmin edilen Laffer eğrisine bakıldığında ise, her ne kadar eğri yükselme aşamasında olsa da, eğrinin tepe noktasından bahsedilebildiği ve dolaysız vergi oranları %9,91'lik vergi oranını aştıktan sonra dolaysız vergi gelirlerinin azalacağı görülmüştür. Burada şöyle bir yorum yapmak mümkün olabilir. Dolaysız vergi gelirleri içinde gelir vergisinin payı kurumlar vergisine oranla daha büyüktür. Dolayısıyla, gelir vergisi için tahmin edilen Laffer eğrisi, dolaysız vergiler için tahmin edilen Laffer eğrisinde kurumlar vergisine oranla daha baskın gelerek, dolaysız vergilerin Laffer eğrisinin şeklini belirlemede etkin bir rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

- Aktan, C. C.**, 1989: Arz-Yönlü Vergi Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri-1980 Sonrası Türkiye Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Armağan, R.**, 2007: Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Fakültesi*, C.12, S.3, s.227-252
- Bakkal, U.**, 2007: *Kayıt Dışı Ekonomi*, Derin Yayınları
- Balseven, H.**, 2003: Verginin Emek Arzı Üzerindeki Gelir, İkame ve Mali Etkileri, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2/2003, 217-238
- Beenstock, M.**, 1979: Taxation and Incentives in the UK, *Lloyds Bank Review*, 134 (October), pp.1-15
- Bilgili, F.**, 1993: Arz İktisadı Yaklaşımında Nisbi Fiyatların Etkisi ve Keynesyen Sisteme Getirilen Eleştiriler, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 10, Temmuz, ss. 183-197
- Blinder, A. S.**, 1981: Thoughts on the Laffer Curve, The Supply-Side Effects of Economic Policy, Center for the American Business, *Federal Reserve Bank of St. Louis*, 81-92
- Bosworth B. and Burtless G.**, 1992: Effects of the Tax Reform on Labor Supply, Investment and Saving, *Journal of Economic Perspectives*, Vol 6, Number 1
- Brons, M., Groot, H.F., and Nijkamp, P.**, 1999: Growth Effects of Fiscal Policies: A Comparative Analysis in a Multi-Country Context, *Tinbergen Institute Discussion Papers* 99-042/3, 1-25
- Brunner, K.**, 1982: Is Supply Side Economics Enough?, *Cato Journal*, Vol.2, No.3 (Winter), 843-849
- Buchanan, J. M., and Lee, D. R.**, 1982: Politics, Time, and the Laffer Curve, *Journal of Political Economy*, vol.90, no.41, August 1982, 816-819
- Bulut vd.**, 2008, Türkiye’nin Kurumlar Vergisi Haldun-Laffer Eğrisi Tahmini, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 325, Eylül
- Demiral, B.**, 2007: Dolaylı Vergilerin Ekonomik Etkileri ve Avrupa Birliği ile Dolaylı Vergileri Uyumlaştırma Süreci, Kafkas Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Derdiyok, T.**, 1993: Türkiye’nin Laffer Eğrisi, *Maliye Dergisi*, sayı:112, Mart-Nisan, 26-39

- DPT**, 1996: Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Temmuz, Yayın no: 2454, ÖİK: 510
- Durkaya, M., ve Ceylan, S.**, 2006: Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme, *Maliye Dergisi*, Sayı: 150, Ocak-Haziran 2006, 79-89
- Ejder, H. L.**, 2000: Türkiye’de Vergi Politikaları, *G.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, 4/2000,s.127-132
- Engen, E. M., and Skinner, J.**, 1992: Fiscal Policy and Economic Growth, *NBER Working Paper Series*, No: 4223
- Engen, E., and Skinner, J.**, 1996: Taxation and Economic Growth, *National Tax Journal*, Vol 49, no 4, December, 617-642
- Feige, E., and McGee, R.**, 1982: The Unobserved Economy and the UK Laffer Curve, *Journal of Economic Affairs*, Vol. 3, No.1, October, pp.36-42
- Feige, E., and McGee, R.**, 1983: Sweden's Laffer Curve: Taxation and the Unobserved Economy, *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 85, issue 4, pages 499-519
- Fullerton, D.**, 1982: On the Possibility of An Inverse Relationship Between Tax Rates and Government Revenues, *Journal of Public Economics*, vol:19, no:1, 3-22
- Gökçe, D.**, 2002: WSJ editörü de saçmalar!, alındığı tarih: 11.12.2008 (<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/01/22/yazarlar/yazarlar30.html>)
- Gutmann, P.M.**,1979: Taxes and the Supply of National Output, *Financial Analysts Journal*, November-December
- Hall, H., and Rabushka, A.**,1985: The Flat Tax, alındığı tarih: 27.02.2009
<http://www.hooverpress.org/productdetails.cfm?PC=1274>
- Haspolat, M.A., ve Bülbül, D.**, 2005: 1980 Sonrası Türkiye’de Vergi Gelirleri-Bütçe Açıkları İlişkisinin Gelişimi, *Vergi Dünyası*, sayı 281, Ocak, s. 33-41
- Heijman, W.J.M., and van Ophem, J. A. C.**, 2005: Willingness to pay tax: The Laffer curve revisited for 12 OECD countries, *The Journal of Socio-Economics*, n.34, pp.714-723
- Henderson, D.**, 1981: Limitations of the Laffer Curve as a Justification for Tax Cuts, *Cato Journal*, vol.1, no.1, Spring, 45-52
- Hyman, D. N.**, 1987: *Public Finance, A Contemporary Application of Theory to Policy*, Dryden Pres, Second Edition
- İlgen, A.**, 2005: İbn Haldun’un Kamu Ekonomisi, Maliyesi ve Vergi Dünyasına İlişkin Görüş ve Analizleri, *Vergi Dünyası*, Sayı: 281, Ocak, 101-106
- İşcan, İ. H.**, 2008: Laffer Eğrisi Teorisi: Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri İlişkisi, (<http://ismailhakkiiscan.blogspot.com/2008/03/laffer-erisi-teorisi-vergi-oranlari-ve.html>) , alındığı tarih: 04.12.2008

- Karabacak, Y.**, 2005: Vergi Kaçakçılığının Nedenleri: Arz ve Talep Yanı, *Vergi Dünyası*, Sayı: 287, Temmuz, 131-141
- Karabulut, T.**, 2006: Laffer Etkisinin Türkiye Uygulaması (1980-2003), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, s.367-379
- Kargı, V., ve Özuğurlu, Y.**, 2007: Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:14, Sayı:1, ss.275-289, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Manisa
- Kıldış, Y.**, 2007: Türk Vergi Sisteminde Vergiden Kaçınma, *Vergi Dünyası*, Sayı: 309, Mayıs, 123-130
- Krieger, R.A.**, 1982: Arz- yönlü İktisat-Giriş, “Arz-yönlü İktisat”, Çeviren: Coşkun Can Aktan, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:1, 1992, ss.419-430
- Laffer, A.**, 2004: The Laffer Curve: Past, Present, and Future, *Backgrounder*, no. 1765, June 1,2004, The Heritage Foundation, 1-16
- Mihlar, F.**, 1997: Do Lower Taxes Help Stimulate Economic Growth?, *Fraser Forum*, pp. 12-13
- Mitchell, D.**, 2003: Russia’s Flat Tax Miracle, alındığı tarih: 21.12.2008
(<http://www.heritage.org/Press/Commentary/ed032403.cfm>)
- Mitchell, D. J., and Fellow, J. M. O.**, 1993: Why Higher Tax Rates on Income Will Slow Growth, Cost Jobs, s. 942- 950, erişim tarihi: 27.03.2009
(<http://www.heritage.org/research/taxes/bg942.cfm>)
- Moszer, M.**, 1981: A Comment on the Laffer Model, *Cato Journal*, vol.1, no.1, Spring, 23-44
- Nemli, A.**, 1996: *Kamu Maliyesine Giriş*, Filiz Kitabevi, 4. Baskı
- Orkunoğlu, I. F.**, 2008: Düz Oranlı Vergi Uygulaması, *Vergi Dünyası*, Sayı: 318, Şubat, 153-163
- Önal, E. Ş.**, 2006: Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Önder, İ.**, 2001: Kayıt dışı Ekonomi ve Vergileme, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001)
- Palamut, M. E., ve Yüce, M.**, 2001: Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim ve Sağlık Harcamaları İlişkisi, *16. Maliye Sempozyumu*, alındığı tarih: 26.03.2009 (<http://www.ceterisparibus.net/maliye/vergi.htm>)
- Pınar, A.**, 2006: *Maliye Politikası*, Naturel Yayıncılık
- Prescott, E.**, 2002: Richard T.Ely Lecture: Prosperity and Depression, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Working Paper*: 618

- Rabushka, A.,** (1987). Taxation, Economic Growth, and Liberty, *The Cato Journal*, Essays in Honor of Peter Bauer, Number 1, Spring/Summer 1987, pp.121-152
- Richupan, S.,** 1987: Determinants of Income Tax Evasion; Role of Tax Rate, Shape of Tax Schedules and Other Factors, Gangemi, V. P. (Ed.); In Supply Side Economics: Its Relevance to Developing Countries, *IMF Publice*, Washington, 140-174
- Roberts, P.C.,** 2003: My Time with Supply Side Economics, *The Independent Review*, v.VII, n .3, Winter, 393-397
- Savaş, V.,** 2000: *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, 4. Baskı
- Selim, R.,** 1998: Vergi Yükünün Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Siverekli Demircan, E.,** 2003: Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, sayı:21, Temmuz-Aralık 2003, ss. 97-116
- Skinner, J.,** 1987: Taxation and Output Growth: Evidence From African Countries, *NBER Working Paper Series*, no: 2335
- Snowdon, B., and Vane, H. R.,** 2003: *An Encyclopedia of Macroeconomics*, Cheltenham, UK: E.Elgar Pub.
- Tanzi, V.,** 1983: Underground Economy: The Causes and Consequences of This Worldwide Phenomenon, *Finance and Development*, Washington, December 20, 10-13
- Tuncer, S.,** 2006: Vergileme ile İlgili Yeni Deyim ve Kavramlar, *Vergi Dünyası*, Sayı:304, Aralık, s.4-9
- Turan, T.,** 2008: Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 69, Nisan-Haziran 2008, s.17-35
- URL** <<http://www.tcmb.gov.tr>>, alındığı tarih: 17.02.2009
- URL** <<http://www.tuik.gov.tr>>, alındığı tarih: 13.03.2009
- URL** <<http://www.gib.gov.tr>>, alındığı tarih: 20.03.2009
- URL** <<http://www.muhasabat.gov.tr>>, alındığı tarih: 25.02.2009
- URL** <<http://www.bumko.gov.tr>>, alındığı tarih: 05.02.2009
- URL** <<http://www.maliye.gov.tr>>, alındığı tarih: 30.01.2009
- URL** <<http://www.dpt.gov.tr>>, alındığı tarih: 29.12.2008
- Ünsal, E. M.,** 2007: *Makro İktisat*, İmaj Yayınevi, 7.Baskı
- Wanniski, J.,** 2005: Sketching the Laffer Curve, YU NEWS, alındığı tarih: 06.12.2008, (http://www.yorktownpatriot.com/printer_78.shtml)
- Wet, A. H., Schoeman, N. J., and Koch, S.F.,** 2005: The South African Tax Mix and Economic Growth, *Sajems* Ns 8, No: 2. pp.201-210

- Yanpar, A.**, 2007: Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Yamak, N. ve Yamak, R.**, 1995: Türkiye'nin Vergi Türlerine Göre Laffer Eğrisi, *Ekonomik Yaklaşım*, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, 18-19, cilt.6, Sonbahar, s. 51-65.
- Yamak, R.**, 1996: Türkiye'nin Laffer Eğrisi: Kalman Filtre Tahmin Yöntemi, *Ekonomik Yaklaşım*, Yaz 96, 7. Cilt. Sayı. 21, s. 27-38.
- Yamak, N. ve Yamak, R.**, 1998: Hareketli Laffer Eğrisinin Kalman Filtre Yöntemi İle Tahmini: Türkiye Örneği, 1968-1995, *III. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu'nda Sunulmuş bildiri*, Uludağ Üniversitesi, Bursa
- Yılmaz, F., ve Tezcan, N.**, 2007: Vergi Hasılatı ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme, *8.Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, İnönü Üniversitesi, Malatya, ss.1-14

EKLER

EK A

Tüm Vergi Gelirleri İçin Laffer Eğrisi Tahmini

$$\text{lntrvg} = \alpha \text{otvo} + \beta \text{otvokare} \quad (\text{A.1})$$

Yukarıdaki denklemde;

lntrvg: Toplam reel vergi gelirlerinin logaritmasını

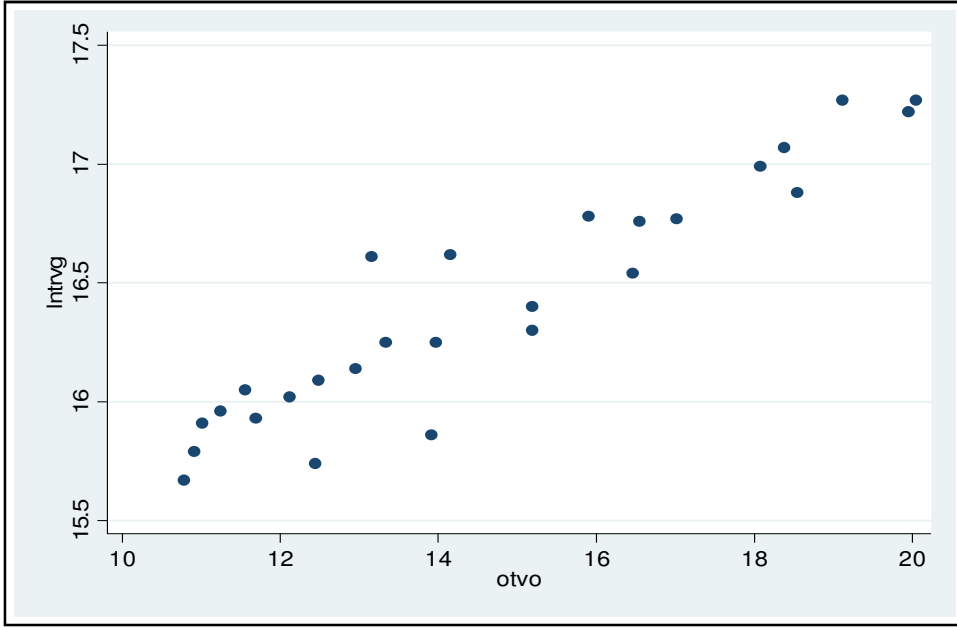
otvo: Ortalama toplam vergi oranını

otvokare: Ortalama toplam vergi oranının karesini ifade etmektedir.

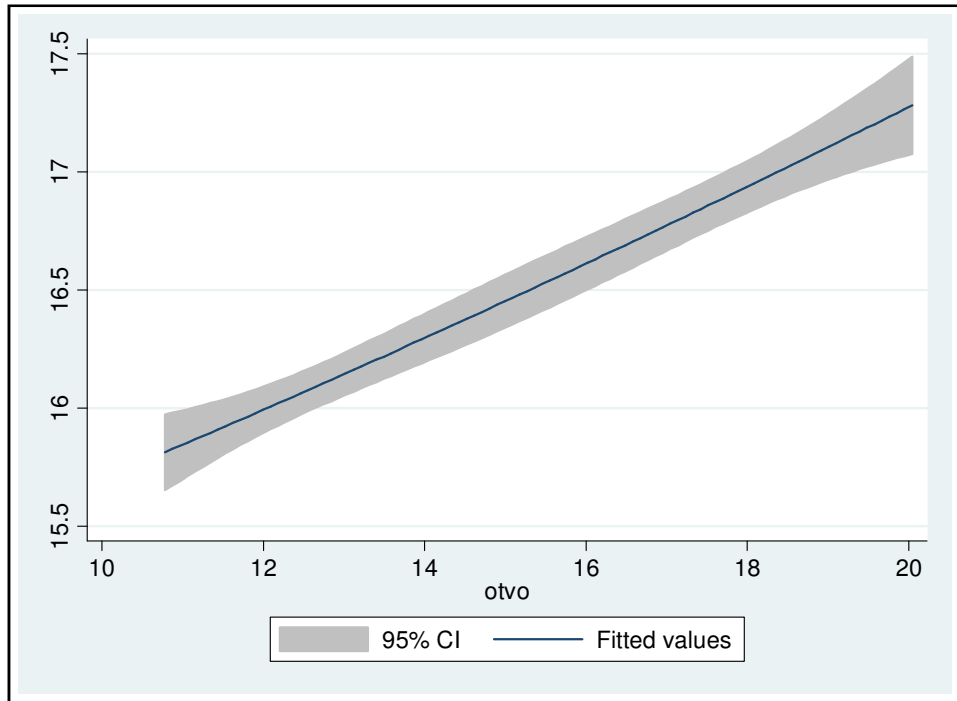
Çizelge A. 1: Tüm Vergiler İçin EKKY Sonuçları

. regress lntrvg otvo otvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
-----+-----				F(2, 25) =14132.64		
Model	7273.14808	2	3636.57404	Prob > F = 0.0000		
Residual	6.4329337	25	.257317348	R-squared = 0.9991		
-----+-----				Adj R-squared = 0.9990		
Total	7279.58101	27	269.614112	Root MSE = .50726		
-----+-----						
lntrvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
otvo	2.054585	.0356964	57.56	0.000	1.981067	2.128103
otvokare	-.0614325	.0022179	-27.70	0.000	-.0660003	-.0568647

Tüm vergiler için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge A.1’de gösterilmiştir. Buna göre, ortalama toplam vergi oranları ve ortalama vergi oranlarının karesi toplam reel vergi gelirlerindeki değişimin %99’unu açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (2.054585) ve β parametresi de negatif (-.0614325) bulunmuştur. Dolayısıyla burada teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebilir.

Şekil A. 1: Toplam Vergi Gelirleri ile Ortalama Toplam Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil A. 2: Toplam Vergi Gelirleri ile Ortalama Toplam Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri

Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “otvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Yukarıda da belirtildiği gibi, beklentilere uygun olarak α ’nın pozitif ve β ’nin da negatif olması sonucu, bir eğrinin varlığından, bir başka deyişle, tepe noktasından bahsedilebilir. Ancak, hem serpilme çizimine hem de tahmin değerlerine bakıldığında, Laffer eğrisinin varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Şekil A.2’de ortalama

vergi oranları arttıkça toplam vergi gelirleri de artmaktadır. Dolayısıyla, tüm vergiler için T^* değerinden bahsetmek mümkün değildir. Eğer bir Laffer eğrisi varsa bile, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

EK B

Gelir Vergisi İçin Laffer Eğrisi Tahmini

$$\text{lngv} = \alpha \text{ogvo} + \beta \text{ogvokare} \quad (\text{B.1})$$

Yukarıdaki denklemde;

lngv: Gelir vergisi hasılatının logaritmasını

ogvo: Ortalama gelir vergisi oranını

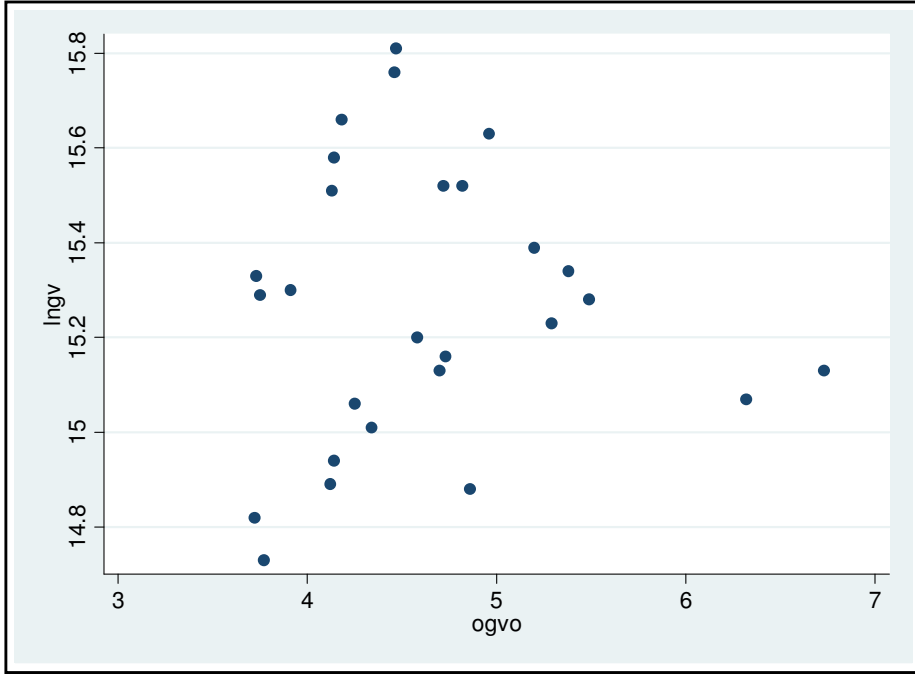
ogvokare: Ortalama gelir vergisi oranının karesini ifade etmektedir.

Çizelge B. 1: Gelir Vergisi İçin EKKY Sonuçları

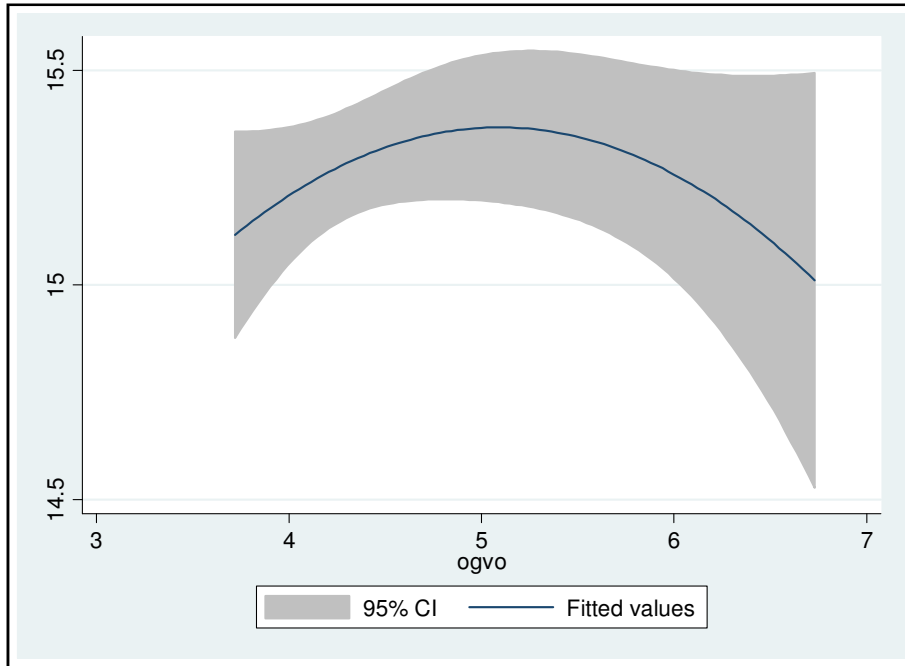
. regress lngv ogvo ogvokare, noconstant						
Source		SS	df	MS	Number of obs = 27	
-----+-----					F(2, 25) =15349.09	
Model		6289.10721	2	3144.5536	Prob > F = 0.0000	
Residual		5.12172809	25	.204869124	R-squared = 0.9992	
-----+-----					Adj R-squared = 0.9991	
Total		6294.22893	27	233.11959	Root MSE = .45262	

lngv		Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
-----+-----						
ogvo		6.143879	.1090718	56.33	0.000	5.919241 6.368516
ogvokare		-.5998783	.0220407	-27.22	0.000	-.6452721 -.5544845

Gelir vergisi için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge B.1’de gösterilmiştir. Buna göre, gelir vergisi oranları ve gelir vergisi oranlarının karesi toplam gelir vergisi hasılatındaki değişimin %99’unu açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (6.143879) ve β parametresi de negatif (-.5998783) bulunmuştur. Dolayısıyla burada teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebilir.

Şekil B. 1: Gelir Vergisi Hasılatı ile Gelir Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil B. 2: Gelir Vergisi Hasılatı ile Gelir Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri

Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “ogvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Yukarıda da belirtildiği gibi, beklentilere uygun olarak α ’nın pozitif ve β ’nin da negatif olması sonucu, bir eğrinin varlığından, bir başka deyişle, tepe noktasından bahsedilebilir. Şekil B.1’deki serpilme çizimi ve Şekil B.2’deki tahmin değerlerine bakıldığında Laffer eğrisine ulaşılabileceği izlenimi doğmaktadır. Bunu test etmek için T^*

değeri bulunarak, çalışmanın daha önceki bölümlerinde de yapıldığı gibi, T^* değerine denk gelen gelir vergisi hasılatının gerçekten en yüksek miktar olup olmadığına bakılabilir.

$$d\ln g_v / d\alpha = 0 \quad (\text{B.1a})$$

$$\alpha + 2\beta \alpha = 0 \quad (\text{B.1b})$$

$$\alpha (T^*) = - (\alpha / 2\beta) \quad (\text{B.1c})$$

$$T^* = 5,12 \quad (\text{B.1d})$$

Gelir vergisi için eğer bir Laffer eğrisi söz konusuysa, eğri %5,12'lik bir vergi oranında tepe noktasına ulaşacaktır. Gelir vergisi oranları %5,12'nin üzerine çıktığında ise, yine Şekil B.2'den görülebileceği gibi, gelir vergisi miktarı azalmaya başlamaktadır. Dolayısıyla, gelir vergisi için bir Laffer eğrisinden bahsetmek mümkün olabilir.

EK C

Kurumlar Vergisi İçin Laffer Eğrisi Tahmini

$$\ln kvg = \alpha okvo + \beta okvokare \quad (C.1)$$

Yukarıdaki denklemde;

lnkvg: Kurumlar vergisi gelirlerinin logaritmasını

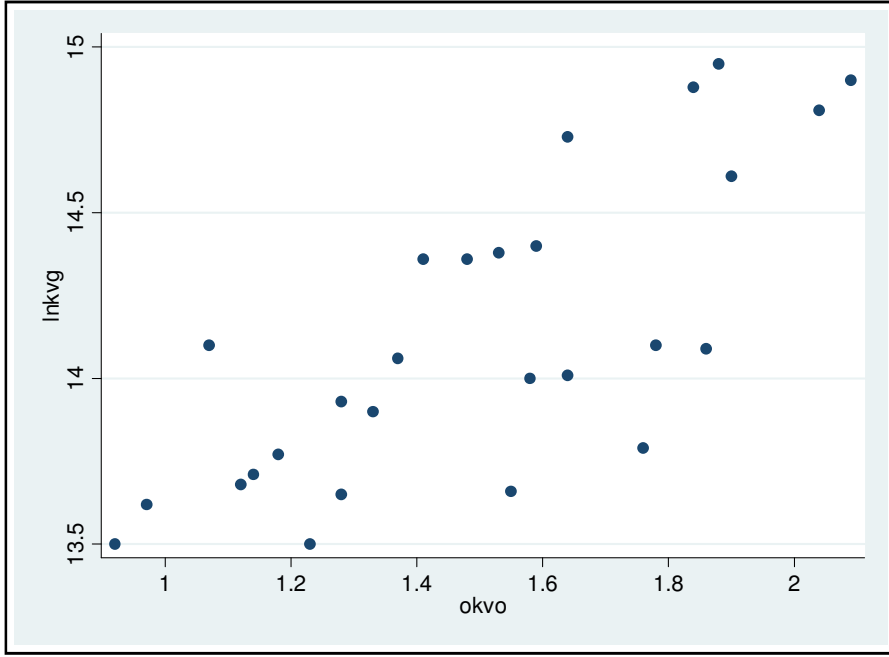
okvo: Ortalama toplam vergi oranını

okvokare: Ortalama toplam vergi oranının karesini ifade etmektedir.

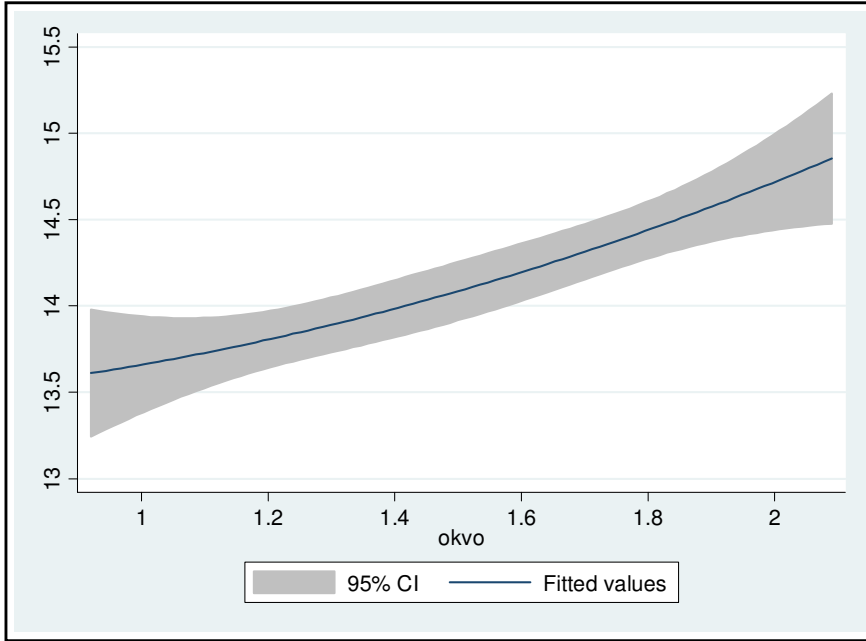
Çizelge C. 1: Kurumlar Vergisi İçin EKKY Sonuçları

. regress lnkvg okvo okvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
-----+-----				F(2, 25) = 5177.89		
Model	5381.43293	2	2690.71646	Prob > F = 0.0000		
Residual	12.9913638	25	.519654552	R-squared = 0.9976		
-----+-----				Adj R-squared = 0.9974		
Total	5394.42429	27	199.793492	Root MSE = .72087		
-----+-----						
lnkvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
okvo	18.01717	.4946533	36.42	0.000	16.99841	19.03592
okvokare	-5.488952	.2979748	-18.42	0.000	-6.102643	-4.875261

Kurumlar vergisi için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge C.1’de gösterilmiştir. Buna göre, kurumlar vergisi oranları ve kurumlar vergisi oranlarının karesi toplam kurumlar vergisi gelirlerindeki değişimin %99’unu açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (18.01717) ve β parametresi de negatif (-5.488952) bulunmuştur. Dolayısıyla burada teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebilir.

Şekil C. 1: Kurumlar Vergisi Gelirleri ile Kurumlar Vergisi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil C. 2: Kurumlar Vergisi Gelirleri ile Kurumlar Vergisi Oranlarının Tahmin Değerleri

Teorik olarak, vergi gelirlerini en çoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “okvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Yukarıda da belirtildiği gibi, beklentilere uygun olarak α ’nın pozitif ve β ’nin de negatif olması sonucu, bir eğrinin varlığından, bir başka deyişle, tepe noktasından bahsedilebilir. Ancak, hem serpilme çizimine hem de tahmin değerlerine bakıldığında, Laffer eğrisinin varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Şekil C.2’de ortalama kurumlar vergisi oranları arttıkça toplam kurumlar vergisi gelirleri de artmaktadır.

Dolayısıyla, tüm vergiler için T^* değerinden bahsetmek mümkün değildir. Eğer bir Laffer eğrisi varsa bile, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

EK D

Dolaylı Vergiler İçin Laffer Eğrisi Tahmini

$$\text{ln}dlivg = \alpha \text{odlivo} + \beta \text{odlivokare} \quad (\text{D.1})$$

Yukarıdaki denklemde;

ln}dlivg: Dolaylı vergi gelirlerinin logaritmasını

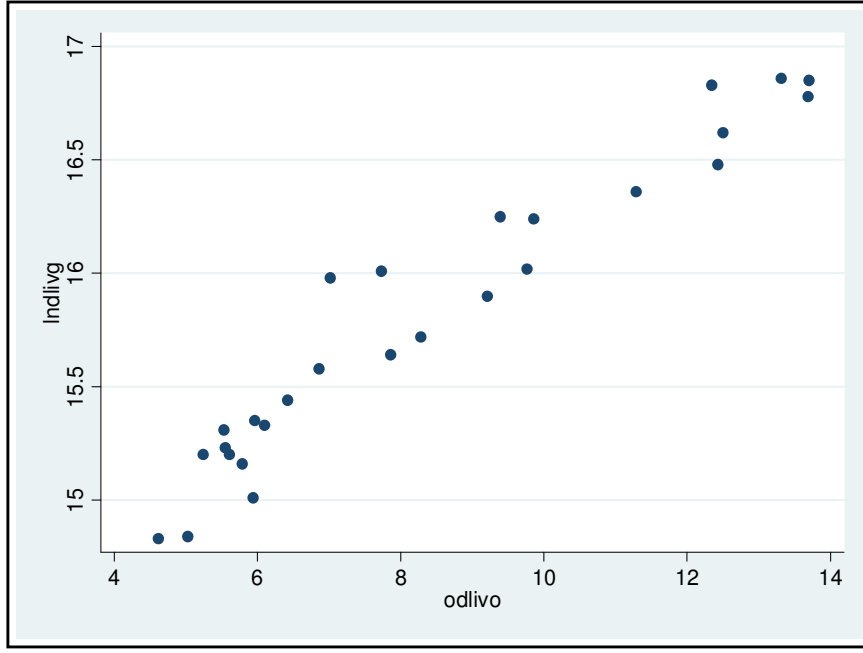
odlivo: Ortalama dolaylı vergi oranını

odlivokare: Ortalama dolaylı vergi oranının karesini ifade etmektedir.

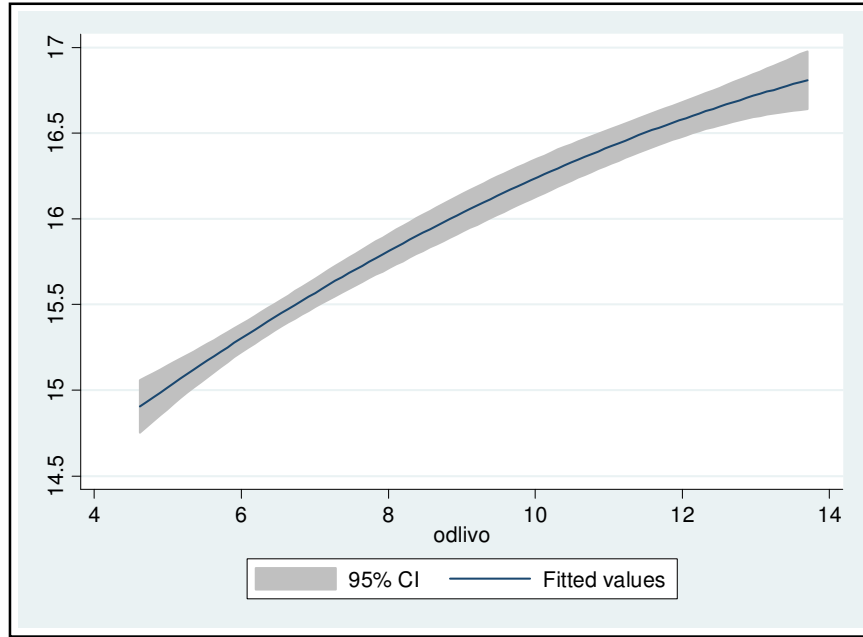
Çizelge D. 1: Dolaylı Vergiler İçin EKKY Sonuçları

. regress ln}dlivg odlivo odlivokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
-----+-----				F(2, 25) = 2404.57		
Model	6729.61006	2	3364.80503	Prob > F = 0.0000		
Residual	34.9834243	25	1.39933697	R-squared = 0.9948		
-----+-----				Adj R-squared = 0.9944		
Total	6764.59348	27	250.540499	Root MSE = 1.1829		
-----+-----						
ln}dlivg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
odlivo	3.524961	.0955108	36.91	0.000	3.328253	3.721669
odlivokare	-.1752279	.0088237	-19.86	0.000	-.1934006	-.1570552

Dolaylı vergiler için elde edilen EKKY sonuçları Çizelge D.1’de gösterilmiştir. Buna göre, dolaylı vergi oranları ve dolaylı vergi oranlarının karesi toplam dolaylı vergi gelirlerindeki değişimin %99’unu açıklama gücüne sahiptir. Beklentilere uygun olarak α parametresi pozitif (3.524961 ve β parametresi de negatif (-.1752279) bulunmuştur. Dolayısıyla burada teorik olarak Laffer eğrisinin varlığından söz edilebilir.

Şekil D. 1: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Dolaylı Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil D. 2: Dolaylı Vergi Gelirleri ile Dolaylı Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri

Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T^*), regresyon denkleminin “odlivo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Yukarıda da belirtildiği gibi, beklentilere uygun olarak α ’nın pozitif ve β ’nin de negatif olması sonucu, bir eğrinin varlığından, bir başka deyişle, tepe noktasından bahsedilebilir. Ancak, hem serpilme çizimine hem de tahmin değerlerine bakıldığında, Laffer eğrisinin varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Şekil D.2’de dolaylı vergi oranları arttıkça toplam dolaylı vergi gelirleri de artmaktadır. Dolayısıyla, tüm vergiler için T^* değerinden bahsetmek mümkün değildir. Eğer bir Laffer eğrisi varsa

bile, eğrinin henüz yükselme aşamasında olduğu, bir başka deyişle büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

EK E

Dolaysız Vergiler İçin Laffer Eğrisi Tahmini

$$\text{ln}dsizvg = \alpha dsizvo + \beta dsizvokare \quad (E.1)$$

Yukarıdaki denklemde;

lndsizvg: Dolaysız vergi gelirlerinin logaritmasını

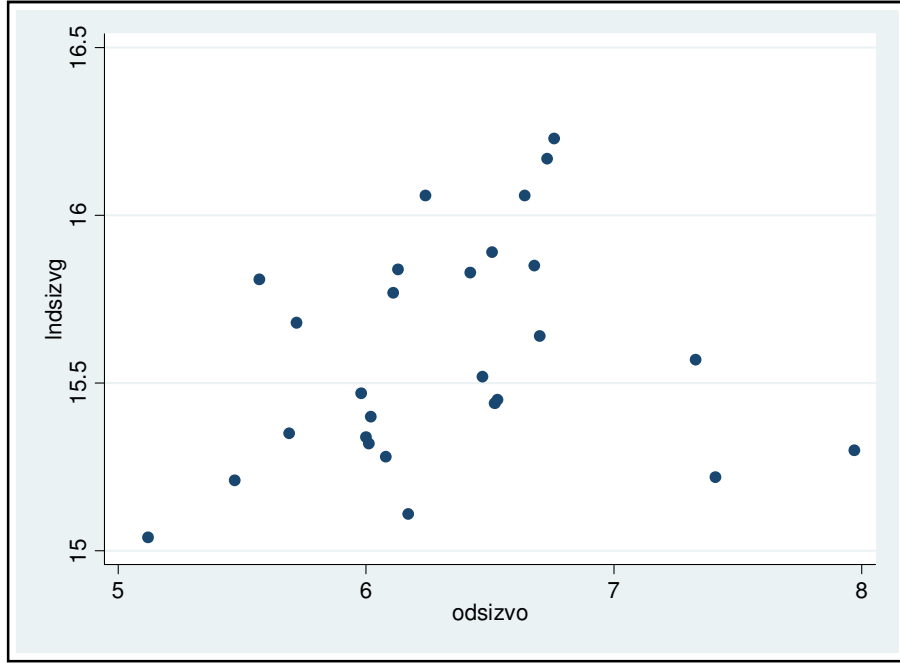
odsizvo: Ortalama dolaysız vergi oranını

odsizvokare: Ortalama dolaysız vergi oranının karesini ifade etmektedir.

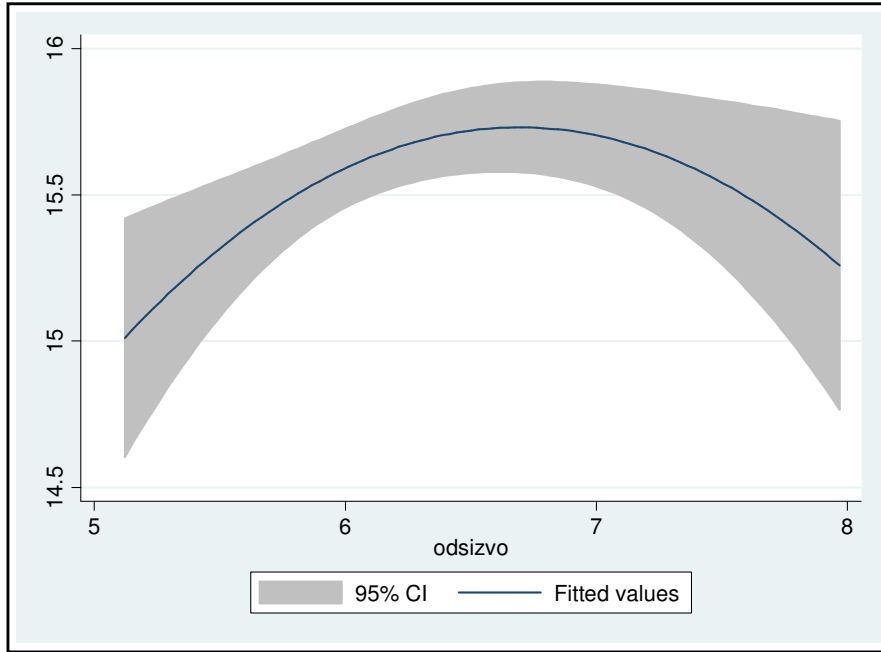
Çizelge E. 1: Dolaysız Vergiler İçin EKKY Sonuçları

. regress ln dsizvg odsizvo odsizvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 27		
-----+-----				F(2, 25) = 39145.43		
Model	6560.55158	2	3280.27579	Prob > F = 0.0000		
Residual	2.09492869	25	.083797148	R-squared = 0.9997		
-----+-----				Adj R-squared = 0.9997		
Total	6562.64651	27	243.060982	Root MSE = .28948		
-----+-----						
ln dsizvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
odsizvo	4.724864	.0898738	52.57	0.000	4.539766	4.909963
odsizvokare	-.3541413	.0138647	-25.54	0.000	-.3826961	-.3255865

Teorik olarak, vergi gelirlerini ençoklaştıran vergi oranı (T*), regresyon denkleminin “odsizvo” değişkenine göre türevi alınıp sıfıra eşitlenmesiyle bulunur. Aşağıdaki serpilme çiziminden ve tahmin değerlerinden de anlaşılacağı gibi, dolaysız vergi vergi gelirlerinin logaritması alındığında Laffer eğrisinin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır.

Şekil E. 1: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Dolaysız Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi

Şekil E. 2: Dolaysız Vergi Gelirleri ile Dolaysız Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri

EK F

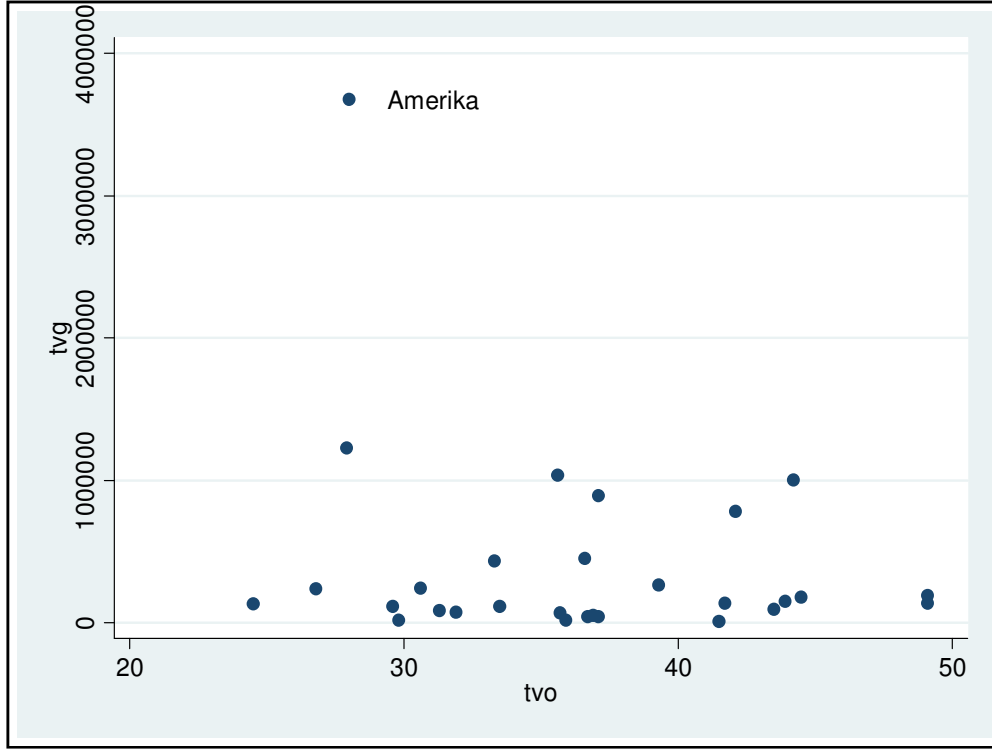
OECD Ülkeleri İçin 2006 Yılı Laffer Eğrisi Tahmini

Çalışmanın bu bölümünde amaç, çok çeşitli vergi oranlarına sahip olan OECD ülkeleri için, 2006 yılı yatay kesit verisi kullanılarak Laffer ilişkisine ulaşıp ulaşılamayacağını test edilmesidir. Bu amaçla, 29 OECD ülkesinin 2006 yılına ait toplam vergi oranları ve kişi başına toplam vergi gelirleri, çalışmanın önceki bölümlerinde kullanılan doğrusal model ile test edilmiştir. Toplam vergi oranı değişkeni, her bir OECD ülkesinin toplam vergi gelirlerinin o ülkenin GSYİH'ı içerisindeki payı alınarak hesaplanmıştır. Vergi gelirlerinin, kişi başına düşen vergi gelirleri değişkeni olarak alınmasının nedeni ise, değişik nüfus büyüklüklerine sahip bu ülkelerin karşılaştırılmasında kolaylık sağlanmasıdır. Aşağıda hem toplam vergi gelirleri değişkeni kullanılarak hem de kişi başına düşen vergi geliri değişkeni kullanılarak Laffer eğrisi tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Çizelge F. 1: OECD (2006) Ülkeleri İçin EKKY Sonuçları*

. regress tvg tvo tvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 29		
-----+-----				F(2, 27) =	5.14	
Model	5.3189e+12	2	2.6594e+12	Prob > F	=	0.0129
Residual	1.3974e+13	27	5.1756e+11	R-squared	=	0.2757
-----+-----				Adj R-squared	=	0.2220
Total	1.9293e+13	29	6.6528e+11	Root MSE	=	7.2e+05
-----+-----						
tvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
tvo	43816.7	22171.16	1.98	0.058	-1674.766	89308.17
tvokare	-868.9799	564.4912	-1.54	0.135	-2027.22	289.2604

*Toplam vergi gelirleri değişkeni kullanılarak tahmin edilen regresyon sonuçlarıdır.

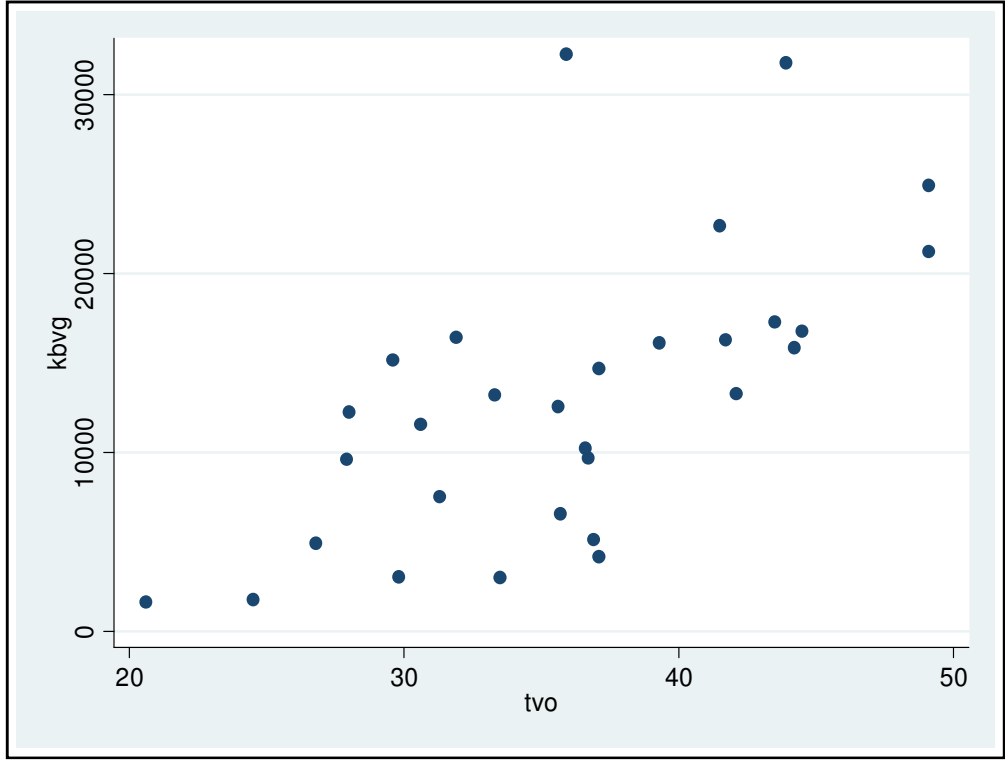
Şekil F. 1: OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi (2006)

Şekil F.1’deki serpilme çiziminde her ne kadar bir Laffer eğrisi var gibi gözükse de, Amerika dışında kalan ülkelerin aslında çok da fazla birbirinden kopmadıklarını ve değişkenlerin değerlerinin bu ülkelerde birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, yukarıdaki serpilme çiziminin Laffer eğrisine benzer bir şekilde görünmesinin nedeni Amerika’da toplam vergi geliri değişkeninin diğer OECD ülkelerinin çok üstünde değer almasıdır. Dolayısıyla, 29 ülkenin olduğu örneklemden Amerika çıkarılırsa Laffer ilişkisinin çok da geçerli olmadığı söylenebilir.

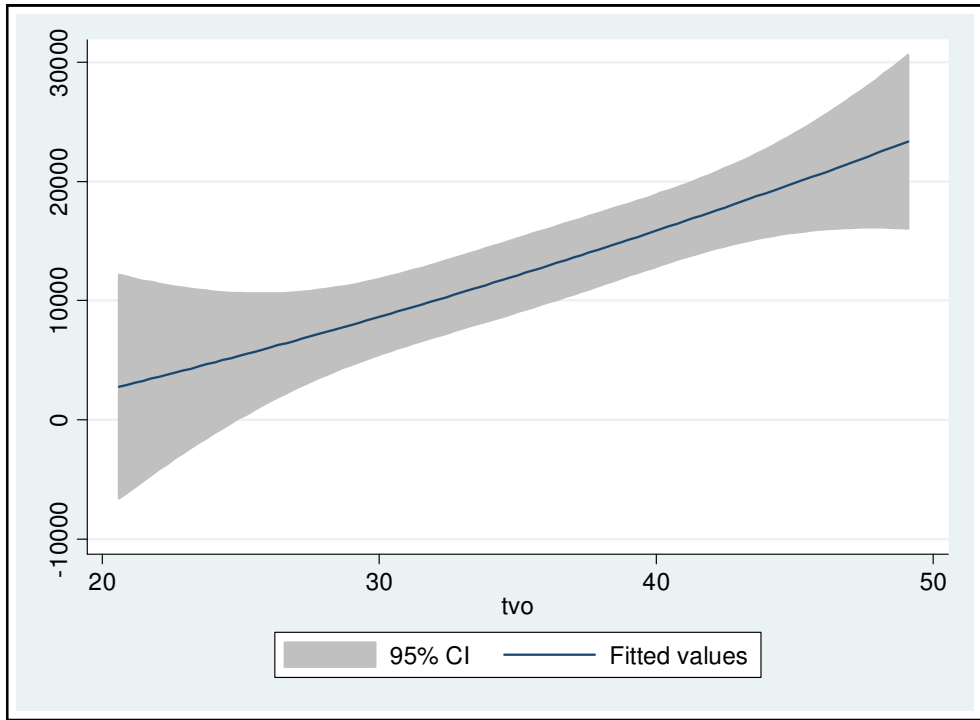
Çizelge F. 2: OECD (2006) Ülkeleri İçin EKKY Sonuçları*

. regress kbvg tvo tvokare, noconstant						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 29		
Model	5.9040e+09	2	2.9520e+09	F(2, 27) =	73.54	
Residual	1.0839e+09	27	40144204.9	Prob > F =	0.0000	
				R-squared =	0.8449	
				Adj R-squared =	0.8334	
Total	6.9879e+09	29	240962428	Root MSE =	6335.9	
kbvg	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
tvo	-3.505051	195.262	-0.02	0.986	-404.1496	397.1394
tvokare	9.894931	4.971489	1.99	0.057	-.3057208	20.09558

*Kişi başına vergi gelirleri değişkeni kullanılarak tahmin edilen regresyon sonuçlarıdır.

Şekil F. 2: OECD Ülkelerinde Kişi Başına Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Oranları Arasındaki İlişkinin Serpilme Çizimi (2006)

Şekil F. 3: OECD Ülkelerinde Kişi Başına Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Oranlarının Tahmin Değerleri (2006)

Nüfusun etkisini kontrol altına almak için kişi başına vergi gelirlerinin kullanıldığı regresyon sonucunda da Laffer eğrisine ulaşamadığı bulgulanmıştır. Şekil F.2’de de görülebileceği gibi, toplam vergi oranları artıkça kişi başına vergi gelirleri de artmaktadır. OECD ülkeleri için bir Laffer eğrisi söz konusuysa bile, eğrinin henüz büküm noktasına gelmediği ve dönmediği söylenebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Gülçin Elif ERİÇ

Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul 05.02.1984

Lise: Kabataş Erkek Lisesi

Lisans: İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü

İstanbul Üniversitesi Maliye Bölümü (Çift Anadal)